

Gravhällar i Kalmar domkyrka 1681 - 2008

Kulturhistorisk utredning
Kalmar kommun, Småland

Johan Apelman
Eva-Lena Holmgren
Kyrkoantikvarisk rapport februari 2008
Kalmar läns museum

*Omslaget pryds av en detaljbild tagen från Gravhäll 11 som ligger i domkyrkans kor.
Hällen, som tillhörde Ekipagekommissarien Sven Nilsson Porsell, är daterad 1693.
Detaljen visar ett spegelmonogram omgivet av olivkvistar som växer ur en dödskalles ögonhålur.
Utsmyckningen representerar något som i rapporten kallas Karolinsk kalmarbarock.
Foto, text & form: Johan Apelman.
Redigering ritningar och bilder: Birger Ohlson
ISBN 978-91-85926-63-3*

Innehåll

<i>Inledning</i>	3	<i>Gravhällarna som konstgalleri</i>	53
<i>Begravning, gravar och gravhällar</i>	6	Tidiga stilar (1598-1650)	55
– en historisk bakgrund	6	Broskverksstilarna (1640-1690)	57
<i>Storkyrkan raseras</i>	9	Blandstilarna (1680-1700)	59
<i>Gravhällarna på gamla kyrkogården</i>	11	Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)	61
<i>Kalmar domkyrka uppförs</i>	13	Texthällar (1700-1800)	63
<i>Första begravningen i domkyrkan</i>	15	Släta hällar (1682-1824)	65
<i>Kyrkans inkomster</i>	17	<i>Gravhällarna som mästerverk</i>	67
<i>Gravförsäljning</i>	19	<i>Gravhällens formspråk och symbolik</i>	73
<i>Graven som gåva och handelsvara</i>	21	<i>Gravhällarnas kulturhistoriska värden</i>	74
<i>Det sociala spelet kring gravarna</i>	25	<i>Gravhällarnas kulturhistoriska värden</i>	75
<i>Gravhällen som statussymbol</i>	27	<i>Katalogdel</i>	81
<i>En adlig begravning</i>	29	<i>Litteraturförteckning</i>	227
<i>Wachtmeisterska gravkryptan</i>	31	<i>Övriga källor</i>	227
<i>Begravning under pesten</i>	33	<i>Bilaga 1</i>	229
<i>Sista begravningen i domkyrkan</i>	33	Gravförteckning	231
<i>Äldsta gravhällen</i>	35	<i>Bilaga 2</i>	241
<i>Yngsta gravhällen</i>	37	Gravhällar och namn	241
<i>Gravhällarnas förflyttningar vid renoveringarna</i>	39	<i>Bilaga 3</i>	243
1750-talet	39	Värdediskussionens utgångspunkter	243
1830-talet	41	<i>Noter</i>	245
1880-talet	43		
1910-talet	45		
2008	49		
<i>Gravhällarna som historiskt dokument</i>	51		
<i>Gravhällarna som persongalleri</i>	51		

Gravhällarna i Kalmar domkyrka

Inledning

Kalmar domkyrka började byggas på 1660-talet. Byggnationerna avslutades i början av 1700-talet. Sedan dess har renoveringar och ombyggnationer gjorts med jämna mellanrum, både in- och utvändigt. Åtgärderna har syftat dels till att åtgärda brister och skador, dels till att bättre anpassa kyrkorummet till gudstjänstfirandet och församlingens gemenskap. År 1834 flyttades samtliga gravhällar med några få undantag, från sina platser ovanpå gravarna – en åtgärd som är den mest genomgripande sedan kyrkan invigdes 1682. De senaste stora förändringarna gjordes under 1910-talet. Resultatet är det vi ser i domkyrkans interiör idag.

Bakgrund

Kalmar domkyrka står inför en förändring av kyrkorummet. Ambitionen är att med varsam hand anpassa kyrkans inre till vår tids krav och önskemål. Beslut och diskussioner som rör en så känslig och unik miljö som Kalmar domkyrka kräver ett faktaunderlag. Kalmar läns museum har av Kalmar kyrkliga samfällighet fått i uppdrag att inventera och beskriva gravhällarnas kulturhistoriska värde. Denna utredning har gjorts med anledning av att församlingen har önskemål om att tillgänglighetsanpassa kyrkorummet. Vissa gravhällar utgör hinder på grund av sin utformning och placering.

Arbetet har utförts av antikvarie Johan Apelman i samarbete med antikvarie Richard Edlund. Eva-Lena Holmgren, historiker vid Kalmar läns museum, har bidragit med omfattande personhistoriska inlägg i rapportens katalogdel över gravhällarna.

Målsättning och syfte

Den kulturhistoriska utredningens syfte och målsättning har varit att inventera, fotografera och beskriva domkyrkans samtliga 80 gravhällar. Vidare att bedöma och värdera gravhällarna ur ett konstvetenskapligt perspektiv. Utredningen syftar också till att beskriva, bedöma och värdera gravhällarna ur personhistorisk synvinkel. Målsättningen är att ge samtliga gravhällar en sammanvägd kulturhistorisk värdering.

Rapportens upplägg

Rapporten består i huvudsak av tre delar. Den första delen beskriver olika aspekter av gravhällarnas kulturhistoriska värden. Beskrivningen avslutas med en värdebedömning, vilken redovisas i form av en färgkodad planskiss med tillhörande värdediskussion och förklaringar.

I den andra delen, katalogdelen, presenteras domkyrkans 80 hällar individuellt i ord och bild. Här beskrivs hällarnas material och utseende. Historiker Eva-Lena Holmgren har tagit fram och sammanställt personhistoriska texter knutna till ett stort antal hällar.

I rapportens tredje del återfinns bifogat arbetsmaterial i form av listor över gravhällar, gravar och dess ägare. I bilagorna finns även en sammanställning över de kriterier som ligger till grund för gravhällarnas värdebedömning.

Tidigare forskning

Fabian Baehrendtz var sekreterare i Kalmar läns fornminnesförening decennierna runt sekelskiftet 1900. Han har skrivit ett antal artiklar om domkyrkans historia. Texterna är bland annat baserade på arkivhandlingar från tiden då domkyrkan uppfördes. Baehrendtz avlägger också lägesrapporter och redogör för händelserna kring kyrkans restaurering i början av 1900-talet. Baehrendtz har gått igenom och sammanställt arkivhandlingarna på ett ytterst noggrant och strukturerat sätt. Här ges beskrivningar av domkyrkans gravar och gravhällar samt kyrkans organisation och ekonomi. Samtidigt lämnas viktiga personhistoriska fakta. Hans texter finns tryckta i årsböckerna *Meddelanden från Kalmar Läns Fornminnesförening*.

Richard Edlund vid Kalmar läns museum genomförde i februari 2007 en kulturhistorisk utredning av domkyrkans bänkinredning. Arbetet genomfördes med anledning av de förändringar som kommer att genomföras inom en överskådlig framtid. Bänkinredningen och gravhällarna utgör tillsammans en viktig del av kyrkorummets upplevelse och är väsentliga som historiebärare. Edlunds utredning har därför varit viktig som utgångspunkt i arbetet med gravhällarna.

År 1989 publicerades boken *Kalmar domkyrka* som är en del i Riksantikvarieämbetets utgivning under rubriken *Sveriges Kyrkor*. Författarna Ingrid Rosell och Robert Bennett gör en god sammanfattning av domkyrkans historia, utformning och inventarier.

Gravhällarna beskrivs ingående i bild och text. Mycket av informationen baseras på Baehrendtz anteckningar från tidigt 1900-tal. Rosell och Bennett kompletterar med beskrivningar av gravhällarnas material, utförande och något om de konstnärliga utsmyckningarna. Viktigt att notera är att Rosell och Bennett inte hade tillgång till de gravhällar som låg under gångmattorna. I dessa fall har författarna uteslutande refererat till Baehrendtz. Beskrivningen i *Kalmar domkyrka* har transkriberats och används som grundmaterial i föreliggande rapportens katalogdel över gravhällarna.

Somliga av domkyrkans gravhällar har tidigare legat i Storkyrkan eller på Gamla kyrkogården. Magdalena Jonsson vid Kalmar läns museum utförde 2006 en inventering av gamla kyrkogården. Inventeringen ger en historisk bakgrund till Kalmars medeltida gravvårdar. Rapporten utgör ett viktigt komplement till övrigt kunskapsunderlag inför arbetet med gravhällarna i domkyrkan.

Använda källor

Förutom litteraturen ovan har arkivmaterial och muntliga källor använts. Historiskt bildmaterial i form av fotografier och planskisser har hämtats ur Kalmar läns museums arkiv. Vidare finns i Stifts- och Gymnasiebiblioteket i Kalmar den Frigelianska samlingen bestående av skisser, beskrivningar och avskrifter från kyrkor och kyrkogårdar i och omkring Kalmar. Petrus Frigelius (1708-1791) reste runt i stiftet på 1750-talet och tecknade av bl a kyrkor och gravhällar. Sommaren 1753 eller 1754 gjorde han teckningar och beskrivningar av gravhällarna på gamla kyrkogården. Dessa handlingar har varit viktiga utgångspunkter i identifieringen av gravhällar som flyttades från gamla kyrkogården till domkyrkan på 1830-talet.

Begreppsdiskussion

Gravhäll

I källmaterialet och i dagligt tal förekommer ett antal olika begrepp i anslutning till ordet gravhäll. På 1700-talet använde Petrus Frigelius ord som *minnesmärken*, *liksten* eller *sten*. Fabian Baehrendtz skriver oftast *gravsten* eller *sten*. På andra håll skrivs *gravvård*, *ligghäll*, *gravhäll* eller *häll*. I denna utredning används ordparet **g r a v h ä l l** och **h ä l l**. Ordvalet skall indikera både storlek, placering och användningsområde.

Under medeltiden förekom även stående gravstenar och utsmyckade lockhällar över gravkistor. Porträttgravhällar var vanligt på 15- och 1600-talen. Gravhällarna i Kalmar domkyrka avspeglar gravhällens utformning och funktion från 1598 till 1798 – ett imponerande tidsspann på hela 200 år.

Grav

Gravhällarna har sin funktion som *häll över en grav*. I Kalmar domkyrka fanns två gravtyper – antingen murad eller jordfylld: Den murade graven var antingen ett enklare valv eller en mer avancerad underjordisk krypta. Den andra gravtypen var den med jord och fyllnadsmassor igenfyllda så kallade ”mullgraven”¹. Det förekom gravsättningar i domkyrkan mellan åren 1681 och 1824. Vid restaureringarna åren 1834 och 1914 flyttades hällarna runt och gravarna raserades. Endast två hällar ligger idag kvar på, eller invid, sina ursprungliga platser.

Gravhällarna spelar en central roll i domkyrkans historia. De har återspeglar kyrkans uppförande, hur kyrkan användes och vad som gjordes vid restaureringarna på 1800- och 1900-talen. Hällarnas funktion och betydelse har påverkats av omflyttningarna. Den sammanvägda kulturhistoriska värderingen av hällarna måste därför sättas in i ett större sammanhang.

Begravning, gravar och gravhällar – en historisk bakgrund

I förkristen tid begravdes man och kvinna tillsammans. Under tidig medeltid skildes de åt – både inne i kyrkan och ute i jorden. Dels under gudstjänsterna, dels när de begravdes. Skillnaderna mellan väderstrecken norr och söder var uttalade. Norrsidan var kvinnornas sida. Under 1100-talet ”bildade kvinnan, djävulen och norr en triad”.² Senare, under 1200-talet, betonades kvinnans svaga natur. Som underställd mannen tilläts hon begravas vid hans sida.³

De tidiga gravhällarna var oftast anonyma, men under 1200-talet lät man hugga in den dödes initialer. Förklaringen till detta har att göra med folkets stigande läskunnighet. Tron på skärselden krävde dessutom förböner för de döda som individer, vilket bidrog till starka familjeband även efter döden.⁴

De högre klasserna lät tillverka gravhällar och stenar där skriften var det viktiga. Sida vid sida blev gravarna ”ett uppslagsverk – ett bibliotek där Gud och människor kunde gå omkring och läsa”.⁵

Under medeltiden började kyrkobyggnaden att fungera som begravningsplats för personer ur det andliga ståendet. Efterhand kom även kungligheter och så småningom högadel att få sina viloplatsen inuti kyrkorna. Under senmedeltiden öppnades kyrkan som begravningsplats för hela samhällets övre skikt.⁶ Gravplatsen inne i kyrkan köptes vanligen. Enstaka mäktiga släkter tilldelades fria platser. Många offrade världsligt välstånd för att garanteras högre standard efter döden.⁷

1600-talets begravningar i kyrkorummet

Under 1600-talet utvecklades adelns närvaro i kyrkorummet till ”sociala manifestationer” genom privata, avskilda bänkar och centralt placerade gravmonumenten.⁸ Kraven på framträdande gravplatser resulterade stundom i rivalitet och platsbrist. Statussökandet gick så långt att 1686-års kyrkolag kom att förbjuda alltför stora och platskrävande gravmonument. Stora monument hänvisades till separata gravkor och gravhällarna inne i kyrkorummet skulle placeras i nivå med övrig golvläggning.⁹

Själva kyrkogårdarna försumrades allt mer under 1600-talet. Kyrkorummet var den förnämaste gravplatsen. Gemene mans begravningsplats som alltid varit kyrkogården, blev så småningom förbisedd.¹⁰ Varken kyrkogårdar eller gravar underhölls. Situationen påverkades av Stormaktstidens ansträngda förhållanden med 30-åriga kriget som en betydande faktor.

Mot mitten av 1700-talet kom en reformrörelse påverkad av både upplysningen, förromantiken och pietismen.¹¹ Nu förespråkades begravning i fria naturen och inte som tidigare mitt inne i samhällena och till och med inne i kyrkorna. Prästerskapet framförde redan under 1600-talet betänkligheter mot begravningar inne i kyrkorna. Smittorisk, stank och hygieniska argument påtalades utan egentligt resultat. Något förbud i lag kom inte till stånd. Kyrkorummet kom att vara överhetens mest eftertraktade gravplats i ytterligare ett sekel.¹²

Slutet för gravsättningar i kyrkan

Flera betydande män höjde under 1700-talets början sina röster mot gravplatser i kyrkorna och i närheten av samhällena. Biskop Jesper Svedberg (1653-1735) såg tidigt sambandet mellan begravning inne i kyrkan och spridningen av smittsamma sjukdomar. Han ”fördömde bruket att upplåta gravplatser inne i kyrkan och hålla ceremoni kring ruttnande lik vid altaret”.¹³ Med bakgrund av kyrkogårdarnas dåliga underhåll åberopades även estetiska skäl för att flytta gravplatserna till nya kyrkogårdar utanför samhällena. Även kung Gustav III skall ha påtalat samtidens ohygieniska gravskick.¹⁴

De tilltagande protesterna ledde till ett förbud genom 1783-års lag. Då förbjöds försäljning av gravar både inne i kyrkorna och ute på kyrkogårdarna.¹⁵ Begravningar inne i kyrkorna förbjöds 1815, men seden dröjde kvar ytterligare några decennier. Det visade sig svårt att förmå ståndspersoner att avstå sin gravplats inne i kyrkorna. Istället tilläts de att köpa eller långtidsarrendera sina gravplatser på kyrkogårdarna – som kompensation för att inte längre få vila under kyrkgolven.¹⁶

I anslutning till lagens förbud gjordes bestämmelser för hur och var de döda skulle grävas ner på kyrkogårdarna. Syftet med de nya bestämmelserna var att undvika risken att gräva upp alltför nysatta gravar och på så vis sprida sjukdomar. Det finns bland annat exempel på kyrkogårdar där gravsättning skedde i kronologisk följd – sida vid sida – i medurs ordning. Den rike borgaren kunde därför begravas bredvid den fattige arbetaren. De nya bestämmelserna medförde att demokratin ökade efter döden.¹⁷ De markerade människornas likhet.

Så småningom motverkades även fruktan för väderstreck som norr och väster. I jämförelse med medeltidens synsätt blev kvinnan och mannen nu mer jämbördiga inför döden. Men att begravas på norrsidan var fortfarande inte eftertraktat på 1600-talet. Där regerade kylan och mörkret. För att avvärja de vidskepliga lät präster och adelsmän på många orter begrava sig i norr.

Storkyrkan i det gamla Kalmar. Bilden visar en modell i Kalmar läns museums medeltidsutställning.

Storkyrkan raseras

Storkyrkan från 1200-talets början var belägen innanför stadens befästningsverk och hade en central plats i den medeltida staden. Runt kyrkan fanns en kyrkogård. Seden att begravas i kyrkan förekom redan under medeltiden, men blev allt vanligare under 1600-talet. Där skall ha funnits ett antal gravar, vars gravhällar finns kvar än idag. Somliga ligger kvar på gamla kyrkogården – andra har i olika omgångar och under varierande omständigheter flyttats till domkyrkan på Kvarnholmen.¹⁸ Hällarna speglar begravningens seder och bruk från medeltiden fram till 1800-talet. De skildrar såväl lagar och förordningar som stiltrender och ideal.

Stormaktstidens svåra krigsår drabbade Kalmar hårt. Ur fortifikatorisk synpunkt ansågs det olämpligt att Kalmar stad och slott låg så nära varandra. På regentens befallning skulle en ny stad anläggas på Kvarnholmen innanför vallgravar och befästningsverk. Där skulle självfallet finnas en kyrka. År 1660 påbörjades byggnadsarbetet. I enlighet med den kungliga befallningen sprängdes Storkyrkan år 1678. Innan rivningen tillvaratogs, förutom delar av inredningen, ett antal gravhällar. Det finns exempel på hällar som flyttades eftersom ägarna hade köpt nya gravar i domkyrkan. Andra ”likstenar” skulle begagnas till ”nya kyrkans framledes zirater och prydnader”.¹⁹ Platsen där Storkyrkan legat blev tillsammans med den omliggande kyrkogården en begravningsplats som kom att kallas ”gamla kyrkogården”.

Gamla kyrkogården. Här syns ett antal gravhällar. Många av dessa grävdes upp ur stoftet efter Storkyrkan. I juli 1754 togs nämligen fyllnadsmassor till fortifikationen. Fotograf: Magdalena Jonsson

Gravhällarna på gamla kyrkogården

Under 1700-talet grävdes gamla kyrkogården om vid ett antal tillfällen. Dels för att bringa ordning bland rivningsresterna, dels för begravning av pestsmittans offer. År 1710 grävdes hela 250 gravar på tre veckor. År 1754 grävdes grus och byggnadsrester efter den raserade Storkyrkan upp för att användas till fortifikationen.

Vid detta tillfälle skall flertalet gravhällar ha grävts upp och lagts för öppen himmel. Dessa kom att avbildas av Petrus Frigelius på 1750-talet. Av dessa hällar skall någon ha transporterats till domkyrkan direkt. Ett betydande antal flyttades slutligen från gamla kyrkogården till domkyrkan vid kyrkans restaurering 1834.

Fotot föreställer skivan på ett fällbord med intarsiainläggningar. Bordet, som är från 1700-talets andra hälft, ingår i Nordiska museets samlingar. Det finns en hel grupp av bord med Kalmarmotiv.

På just denna bordsskiva är gravarna med hällar redovisade med separata fanerbitar, en för varje gravhäll. Bordet har inventarienummer 74,235.

Kalmar domkyrka uppförs

Det nya Kalmar byggdes på Kvarnholmen runt 1600-talets mitt. Överflyttningen från den gamla staden var i stort sett avslutad 1658. Den nya, befästa staden planerades efter rådande renässansideal. Enligt detta mönster placerades kyrkan och rådhuset mittemot varandra vid ett större torg. Domkyrkan byggdes efter ritningar av Nikodemus Tessin d. ä. och är ett av de främsta exemplen på barockklassicismens genombrott i Sverige.

Kalmar domkyrkas ritningsserie speglar det komplicerade samspelet mellan den nya stilen, liturgiska hänsyn, traditionen och fästningsstadens krav.²⁰ Byggnadsskedets 40-åriga tidsspann är ytterst spännande. Arbetet påbörjades 1660, men det avbröts vid flera tillfällen, bland annat då Skånska kriget rasade. Byggandet återupptogs och först 1703 stod Kalmar domkyrka helt färdig.

Gravhäll 7 tillhörde David Heijock med familj. Den visar hur broskverksstilen såg ut. Hällen tillverkades på 1660-talet för Heijocks första hustru.

Första begravningen i domkyrkan

År 1681 hölls den första begravningsgudstjänsten i domkyrkan. Murarna hade bara nått upp till första våningens fönster och kyrkorummet täcktes av ett provisoriskt tegeltak. Klockstapeln i trä var uppställd på torget utanför. Församlingsmedlemmen som begravdes var den skotske handelsmannen och rådmannen David Heijock.²¹ Han blev 61 år gammal och hann under sin tid i Kalmar bli en inflytelserik person. Under två omgångar utsågs Heijock till föreståndare för kyrkobyggandet. Det påstås att han som tack för sina insatser, skall ha tilldelats fri gravplats i domkyrkan. På annat håll uppges att Heijocks änka skall ha betalat 100 daler kopparmynt för grav nr 26, som var en representativ plats i stora gången nära koret. Däremot skall han som rådman ha fått fri klockringning, gravöppning och bårkläde.

Heijocks gravhäll (Gravhäll 7) är en av de hällar som flyttades från Storkyrkan innan den revs. Familjen hade tidigare gravplats i Storkyrkan och måste ha haft för avsikt att köpa ny grav i domkyrkan. Hällen tillverkades för Heijocks första hustru Martha Stephansdotter Lippia. Hon avled 1660 och gravhällen höggs samma år. Heijocks familjegravhäll är utsmyckad och ornerad på samma vis som några av de andra hällar som flyttades från Storkyrkan eller tillverkades innan domkyrkan invigdes 1682. Stilmässigt skiljer sig dessa hällar från de som tillverkades speciellt för att ligga i domkyrkan. Förändringarna tyder på nya stilmässiga ideal.

Gravhäll 15 tillhörde Hans Michael Krahnert, som var handlare och byggmästare. Tornhuven kan ses som en symbol för hans insatser då tornmurarna uppfördes under på 1690-talet.

Domkyrkobygget slutförs

På Karl XI:s befallning övervakade amiralgeneralen Hans Wachtmeister domkyrkans slutliga fullbordande. Köpmannen och byggmästaren Hans Mikael Krahner lät uppföra tornens och gavlarnas murverk år 1692.²² Krahners gravhäll (Gravhäll 15), som pryds att en skickligt mejslad tornhuv, påminner än idag om hans insatser vid kyrkobyggandet.

År 1699 hade byggnationerna kommit långt. Kyrkorummet hade använts för gudstjänster sedan ”förinvigningen” 1683. Gravhällar hade flyttats in från Storkyrkan och de första gravsättningarna hade skett. I detta skede upptäcktes att golvet enligt ritningarna skulle höjas cirka en meter. Utfyllnaden krävde 530 kärror jord, som kördes in av stadens bönder. Det mesta av arbetet gjordes av församlingens medlemmar, men korets och sakristians upphöjning och reparation bekostades av kyrkans enskilda kassa. Dödgravaren Måns Spink ansvarade för att lyfta undan och sedan lägga tillbaka åtta gravhällar.²³

Kyrkans inkomster

Domkyrkobygget var ett stort och mycket kostsamt projekt. Kalmar var fortfarande en liten stad med relativt få invånare. Stadens förflyttning till Kvarnholmen hade påtvingats av Kronan. Förutom 1658-års rikskollekt och visst bidrag på 1680-talet fick kyrkan och Kalmarborna själva finansiera både kyrkobygge och underhåll. Här följer exempel på kyrkans tidiga inkomstkällor:²⁴

- *Domkyrkotunnan*
- *Kronotionden*
- *Bötesmedel*
- *Kollektmedel*
- *Reparationsunderstödet*
- *Församlingarnas hjälp*
- *Bropenningar*
- *Inkomster av fortifikationsjordarna*

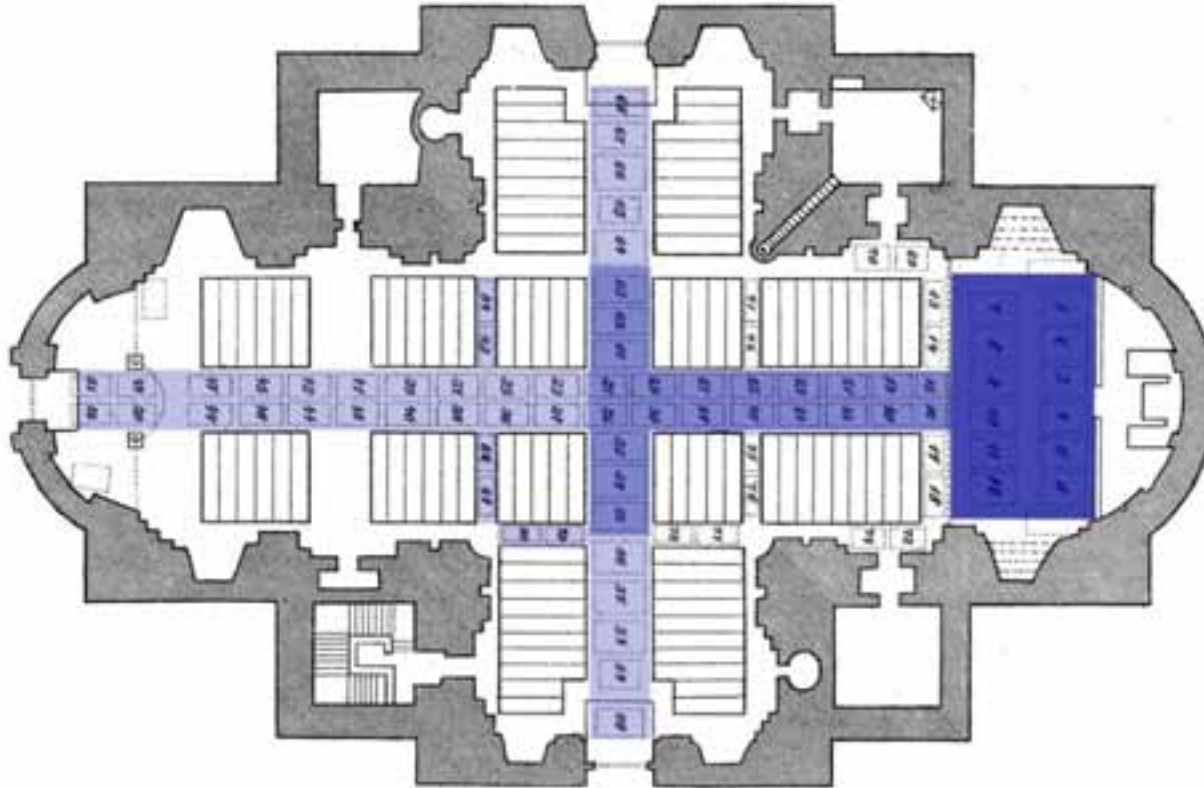

Illustration över gravar och gravpriser i domkyrkan.

Mörkblå ton indikerar de högsta gravpriserna. Mellanblå färg indikerar något billigare gravar, men som ändå ligger på en attraktiv plats i kyrkorummet. Ljusblå färg indikerar de minst kostsamma gravplatserna.

Gravförsäljning

Året efter domkyrkans invigning skrevs en ”ordning för stolrum, ringningar och grafplatser i domkyrkan”. Ordningen uppgjordes av generalguvernören Hans Wachtmeister.²⁵ Enligt stadgan skulle biskopen och magistraten handlägga alla frågor rörande bänkhyror och gravförsäljning.

Gravförsäljningen utgjorde inledningsvis en betydande och viktig inkomst för domkyrkans ekonomi. Vid 1600-talets slut fanns en mängd gravar i domkyrkan. Enligt Magnus Gabriel Craelius gravkarta från 1681 fanns hela 84 gravar.²⁶ Gravpriserna varierade beroende på var gravplatsen låg och vem man var.²⁷ En församlingsmedlem som haft grav i Storkyrkan betalade det lägsta priset. Något mer betalade den som tillhörde församlingen, men som inte haft grav i gamla kyrkan. Dyrast var det för personer utom församlingen. Gravens placering i kyrkorummet påverkade också priset. Högkoret var dyrast. Något billigare var det i stora gången från högkoret till tvärgångarna samt de första i vardera korsgången. De minst kostsamma gravplatserna låg i stora gången från tvärgången till stora dörren, samt vid norra och södra ingången. Priserna varierade från 300 daler kopparmynt (dlr kmt) till 75 dlr kmt. Ärvdes graven skulle sex daler kopparmynt betalas och varje gravöppning kostade 15 dlr kmt. Gravbrevet skulle utfärdas av biskopen och magistraten.

Handlaren och rådmannen David Heijocks änka köpte den första graven 1681, d v s ett år innan kyrkan hade invigts. Heijock tillhörde församlingen och hade haft grav i Storkyrkan.²⁸ Änkan betalade 100 daler för graven som låg i stora gången mellan högkoret och tvärgången. Hon fick alltså ”församlingsrabatt” på en eftertraktad gravplats. Omräknat till dagens valuta betalade änkan 2700 kronor för gravplatsen. (Se skissen till vänster.)

I anslutning till gravförsäljning och gravöppning fick kyrkan inkomster vid begravningsringning och försäljning av bårkläden. För en avliden adelsman skulle det klockan 12 ringas tre gånger: själaringning, uppbarringningen och efterringningen. Varje ringning kostade. För den första klockan betalades 3 mark, för den mellersta 2 mark och för den minsta 5 öre silvermynt. Betalningen gick till kyrkan, klockaren (kantorn) och kyrkogården.

Mot slutet av 1700-talet ville man inskränka antalet gravsättningar i kyrkan. I enlighet med upplysningens synsätt ansåg man att det var både ovärdigt och ohygieniskt. Därför bestämde man sig för att höja kostnaderna markant. I anslutning till lagstiftning år 1815 kom gravförsäljningen att upphöra helt. Begravning i kyrkan fortsatte dock fram till 1824, eftersom det gjordes vissa undantag för adeln, men efter detta förbjöds alla begravingar.

Bilden visar Gravhäll 20 som tillhörde Zakarias Andersson. Han fick sin gravplats i gåva som tack för att ha fört mellanklockan för omgjutning i Stockholm på 1680-talet. Hans namn finns därför ingjutet på mellanklockan.

Graven som gåva och handelsvara

De första åren efter invigningen 1682 såldes många gravar och inkomsterna kunde uppgå till 300-400 daler silvermynt per år. Därefter sjönk inkomsterna från gravförsäljningen – åtminstone för kyrkans del. Istället tilltog en privat gravmarknad, som i praktiken kom att snuva kyrkan på viktiga inkomster. Att begravas i domkyrkan var ytterst viktigt för de bättre bemedlade i samhället. Det sociala spelet kring gravarna gjorde att kyrkans inkomster från gravförsäljningen uteblev helt.

De dalande intäkterna påverkades av att gravarna gick i arv och att de ibland såldes, byttes eller gavs bort i gåva som tack för olika tjänster. Dessutom var, eller blev, några gravar obrukbara eftersom de hamnade under bänkinredningar eller pelarfundament. I många fall såldes delar av graven till vänner och bekanta. Baehrendtz skriver att den privata försäljningen ibland skedde i form av auktioner.²⁹ Köpet skulle sedan godkännas av magistraten, som utfärdade gravbreven. Ibland uppstod bråk om vem som ägde en specifik grav. Tvisterna fick lösas i rätten.

Graven som gåva

Baehrendtz återger det historiska källmaterialets återkommande anteckningar om kyrkklockorna. De sprack och skadades vid flera tillfällen. Handlaren Zakarias Andersson åtog sig att frakta mellanklockan till Stockholm för omgjutning. Enligt källorna fick han sin grav i gåva som tack för insatsen. Anderssons namn är gjutet i relief på mellanklockan och hans gravhäll (Gravhäll 20), daterad 1686, är ett exempel på de för domkyrkan tillverkade och utformade hällarna i enklare stil än de som flyttades från Storkyrkan.³⁰

Bohagsfogden Erik Wallmans grav i västra vapenhuset uppläts och såldes till honom som tack för hjälpen vid domkyrkans uppförande. Graven betalades av magistraten, landshövdingen och biskopen. Lustigt nog visade Wallman sin uppskattning genom att samma år sälja graven till handlaren och rådmannen Johan Jakobsson Schultz.

Gravhäll 3 tillhörde generallöjtnanten Reinhold Rehbinder. Han bytte till sig en fin grav i koret, men det är oklart om han kom att begravas i Kalmar domkyrka. Mycket tyder på att han istället fördes till Säby kyrka utanför Tranås.

Gravhandel och ägarbyte

Händelserna kring landshövdingen, generalmajoren och friherren Reinhold Rehbinders gravköp är ett illustrativt mysterium. Han ville köpa grav nummer två längst framme i koret, men fick till svar att den var den enda lediga graven ”på något lustert ställe” och skulle hållas ledig som tillfällig grav om någon framstående främling dog i staden. Rehbinder erbjöd sig då att köpa tullnären Stridbecks grav ”äfvén på ett vackert ställe långt framme i kyrkan inemot koret belägen” för att sedan byta denna mot den finare platsen i koret.³¹ Magistraten godkände köpet och bytet genomfördes. Rehbinder lät tillverka en vacker gravhäll (Gravhäll 3), som placerades i koret. Han avled år 1709, men det råder viss osäkerhet kring var han begravdes. Någon källa anger att han skall ha begravts i domkyrkan, men på annat håll pekar kyrkböckerna mot att begravningen skedde i familjegraven i Säby kyrka utanför Tranås.

Exemplet Rehbinder ger en bild av det sociala och ekonomiska spelet kring gravarna och gravhällarna, men gravplatserna kunde gå helt andra öden tillmötes:

- *Graven köptes och användes under lång tid som familjegrav.*
- *Graven köptes och användes. Ärvdes och såldes sedan.*
- *Graven köptes och användes för en begravning. Övergick sedan till kyrkan.*
- *Graven köptes och användes, men del av graven såldes till annan familj eller person.*
- *Graven köptes, men kom inte att användas och återgick därför till kyrkan*
- *Graven köptes och kom inte att användas, men såldes till bekanta.*
- *Graven köptes och byttes mot annan grav.*
- *Graven tillhörde kyrkan från första början, eller tillföll kyrkan efterhand.*
- *Graven var kyrkans biskopsgrav, alternativt lektorernas eller kollegernas frigrav.*

Högre tjänstemän och betydande personer

48 handlare (köpmän, handelsmän eller handlanden)
26 rådmän
9 borgmästare (politi-, justitie- eller viceborgmästare)
5 kyrkoherdar
4 fältskärer (fältskär, arkiater, badare)
3 skeppare
3 landshövdingar
2 proster
2 tullnärer
2 proviantmästare
2 kollegor

Kvinnor med titel

Flera änkor
2 matronor
Friherrinna

Militärer

4 kommandanter
4 amiraler (ex. konteramiral)
2 kaptener
2 översten
3 löjtnanter (överste-, och generallöjtnant)
2 majorer (artilleri-, och holmmajor)

Hantverk, tillverkning och försäljning

3 skeppsbyggmästare
3 hattmakare
3 guldsmeder
3 apotekare
2 bryggare
2 kopparslagare
2 konterfejtare

Exempel på övriga titlar

Färgare
Klädressare
Fabrikör
Ombudsman
Juvelerare
Skomakare
Garvare
Buntmakare
Sadelmakare
Snickare
Skräddargesäll
Stadssekreterare
Fortifikationskassör
Landskamererare
Riksråd
Professor
Bohagsfogde
Landräntmästare
Ekipagekommissarie
Överkommissarie
Tullförvaltare
Kassör
Jägmästare
Dykerikommissarie
Hauptman
Biskop
Friherre
Brukspatron

Status och titulering var viktigt förr. Detta är en sammanställning av de olika titlar som förekommer i gravförteckningarna och på gravhällarna.

Det sociala spelet kring gravarna

Gravarna ägdes i regel av borgmästare, rådmän, köpmän, landshövdingar och kommandanter. Ett fåtal inköptes av högre flottister, sannolikt under den tid amiralitetskollegiet var förlagt till Kalmar och staden var tänkt att bli örlogshamn. I gravförteckningarna förekommer få kvinnor med titel. De flesta uppges bara som änka. Både gravar och gravhällar visar att det var samhällets övre skikt som begravdes i domkyrkan. I koret begravdes personer ur det andliga och det adligaståndet. Längre bak i kyrkan begravdes personer ur borgarklassen. Zakarias Andersson, som lät gjuta om mellanklockan, är ett undantag. Han hade inte avlagt borgared, men tillhörde säkerligen stadens bättre bemedlade personer.

Skepparen och handlaren Peter Johanssons gravköp sticker ut bland mängden. Han måste ha varit en välbärgad och statuslysten man. År 1693 köpte han nämligen två gravplatser i tvärgångens norra del.

Titel och social ställning var viktigt. Här till vänster finns en uppställning över titlar som finns inristade på gravhällarna eller förekommer i gravrannsaktionshandlingar och övriga källor.

Under 1600-talets sista decennier når borgarklassens statusbegär sin höjdpunkt. Gravhällar i högbarock med spegelmonogram och hög relief blir populära. Mycket tyder på att dessa gravhällar är unika för Kalmar. Bilden föreställer Gravhäll 6 som tillhörde Mattias Robeck.

Gravhällen som statussymbol

Graven var en statussymbol som markerades dels genom gravens placering, dels genom själva gravhällens utformning. Gravhällarna avspeglar Kalmar under 1600- och 1700-talen. De ger en bild av kalmarborna, deras leverne och sociala ställning. Hällarna ger också förståelse för stadens ekonomi och för tidens stilmässiga ideal. Samtliga gravhällar, med ett undantag, är tillverkade av öländsk grå eller röd kalksten.

Vissa gravar var tämligen anonyma och som täcktes av släta, odekorerade, hällar eller mindre flisor.³² Detta berodde ibland på att den döde begravdes i en grav som han eller hon bara ägde en del av. Man delade alltså graven och förekom därför inte på gravhällens inskription.

Att vara adlig betydde inte att man skulle ha en vacker och påkostad gravhäll. Det finns exempel på adliga personer vars gravar täcktes av odekorerade hällar eller kalkstensflisor. Istället lät man tillverka anvapen och epitafier att hänga på kyrkans väggar för att synas och bli hågkommen.

Det var viktigt att synas både innan och efter döden. Att köpa gravplats medan man levde var vanligt. ”Denna sten och lägerställe tillhör...” kan läsas på flera hällar. De tillverkades och lades ner redan när gravplatsen köptes. På så sätt kunde övriga kyrkbesökare se att personen i fråga hade råd att skaffa sig gravplats inne i kyrkan och att den låg på en attraktiv plats.

I likhet med bänkplatserna och kurbänkarna har det alltså varit ett sätt för stadens mer välburgna invånare att visa sin makt och ställning i staden genom att demonstrera sin särställning även i fråga om döden och livet efter detta. Just att bli hågkommen och påmind om döden är något som illustreras genom gravhällarnas texter och ornering. Bibelcitater och symboler skulle få betraktaren att se hur viktig gravinnehavaren var och att sedan påminnas om att den dödes eviga liv i himlen. Under 1690-talet nådde gravhällen sin höjdpunkt som statussymbol. Mycket tyder på att de gravhällar som gjordes specifikt för domkyrkan under den här perioden fick ett stilmässigt och symboliskt uttryck som är unikt för Kalmar.³³ Detta behandlas närmare under rubriken ”Gravhällens formspråk och symbolik”.

*Bleckert Wachtmeisters
anvopen på mödernet.
Anvapnet och epitafiet bars i
likprocessionen och sattes efter
ceremonin upp på väggarna i
kyrkan.*

*Samtliga epitafier och anvopen
togs ner i samband med
restaureringen 1834. Först
1914 sattes de upp igen efter att
ha genomgått restaurering och
konservering.*

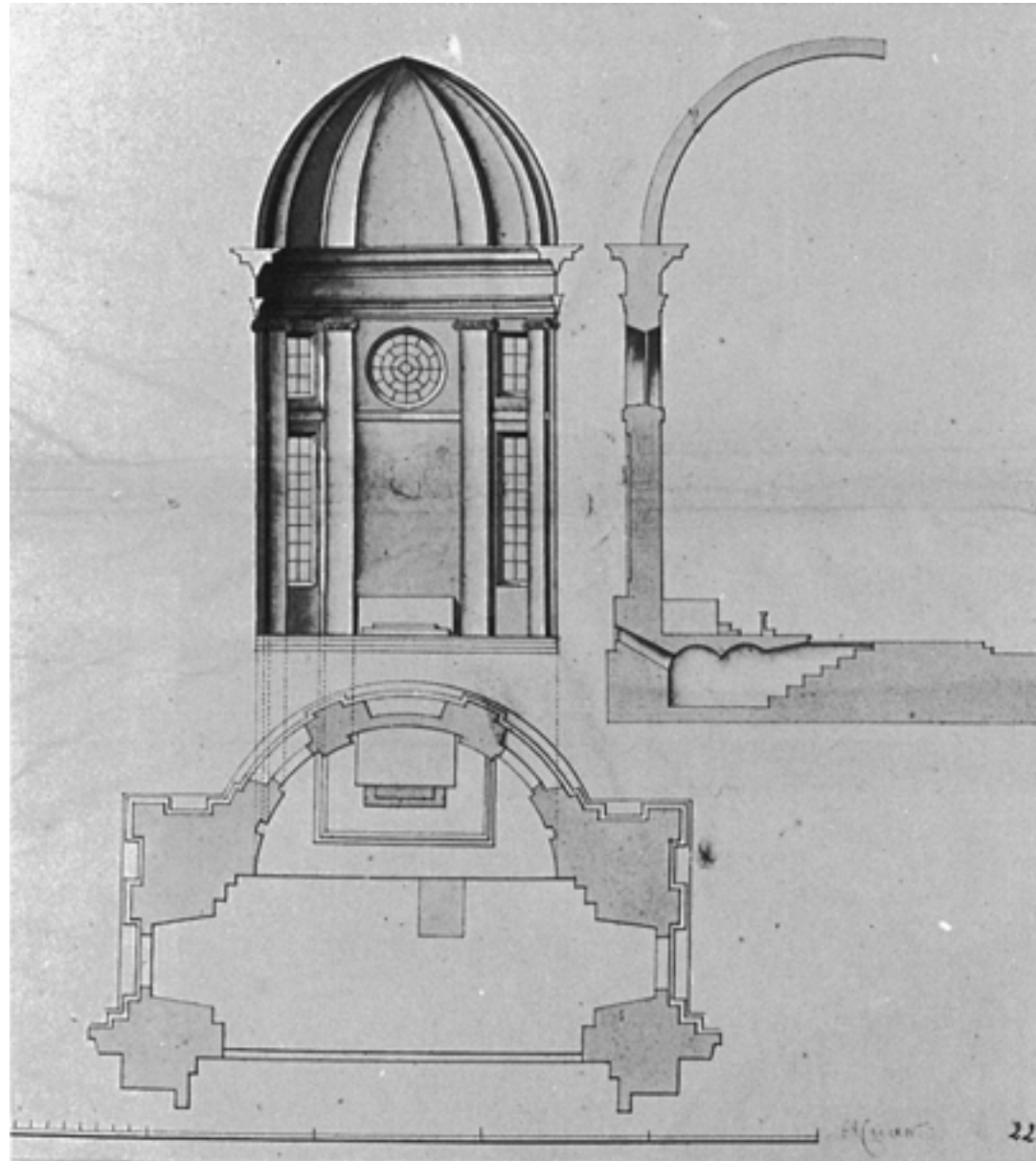

En adlig begravning

Som exempel på makt demonstrationernas kvintessens kommer här ett utdrag ur Manne Hofréns domkyrkoguide från 1960-talet.³⁴

Beskrivningen ger en inblick i den adliga begravningens seder och bruk och visar gravens, gravhällens och epitafiernas ceremoniella betydelse:

”De adliga vapensköldarna ha utgjort en detalj i storhetstidens begravningssed, vilken då det gällde militära eller andra stormän präglades av tidens lust för ceremoniell ståt. En likprocession kunde exempelvis ha följande sammansättning: först eskort av trupper, så präster och sjungande djäknar, därefter ryttare iförd den avlidnes rustning, så den dödes livhäst, efter denna bars en fana med den bortgångnes vapenbild, så åter en häst med vapenprytt schabrak, varefter kom det skulpterade huvudbanéret på en hög stång buret framför vagnen med kistan vid vars sidor anvapnen buros på sina stänger; slutligen den svarta sorgefanan samt likföljet. Kyrkorummet ikläddes sorgklädsel och över kistans plats i koret kunde ett mer eller mindre rikt arkitektoniskt arrangemang vidtagas i form av ett sorgetempel (castrum doloris). Då t ex den karolinske landshövdingen och generalen Bleckert Wachtmeister 1702 fördes till den sista vilan i Kalmar domkyrka kan det hela ha gått till på sådant sätt.”

Den Wachtmeisterska gravkryptan är domkyrkans enda bevarade gravkrypta. Gravhäll 5 ligger strax framför högaltaret och täcker nedgången till de underjordiska valven. I kryptan finns fem likkistor.

*Illustrationen ur:
Rosell & Bennett (1989) s. 66*

Wachtmeisterska gravkryptan

Familjen Wachtmeisters gravkrypta är idag domkyrkans enda intakta gravplats. Övriga gravar och kryptor är igenfyllda och övertäckta. Den murade kryptan finns under altaret. Nedgången i korgolvet mitt emot altarskrankets öppning täcks av en stor slipad häll som vilar på tre smidda järnstänger. En trappa leder ner i det murade tegelvalvet som är cirka 12 kvadratmeter stort med en takhöjd på cirka 2,5 meter. Golvet är belagt med ölandskalksten. Genom två gallerförsedda ventiler, synliga i korabsidens grundmur som vetter mot Östra Sjögatan, kommer både luft och ljus.

I gravkryptan finns fem kistor. Den största är en kopparkista bemålad med anvapen och en döds-kalle. I kopparkistan finns en träkista innehållande Bleckert Wachtmeisters kvarlevor.³⁵ Gravhäll 5 är idag den enda hällen som ligger över en orörd gravplats och är unik eftersom den dessutom täcker en intakt gravkrypta.

Gravhäll 2 tillhörde Werner von Rosenfeldt, som begravdes i domkyrkan under 1710-talets pest. Detta trots förbud.

Begravning under pesten

Pesten härjade i Kalmar åren 1710 och 1711. Under pesttiden bestämde domkyrkostyrelsen att inga lik fick begravas i kyrkan. Istället skulle begravningen ske på gamla kyrkogården. Detta till trots gjordes ett undantag då amiral Werner von Rosenfelt avled i Karlskrona år 1710. Liket fördes till Kalmar för att nedsättas i familjegraven i domkyrkan. Begravning i domkyrkan skulle som sagt förbjudas av domkapitlet i enlighet med regeringens förbud, men sedan det blivit styrkt att von Rosenfelt inte avlidit i pesten och att kungliga rådet hade anbefallt begravningen fick liket äntligen nedsättas i familjegraven i domkyrkan.³⁶ Werner von Rosenfelts gravhäll (Gravhäll 2) minner idag om turerna kring begravningen. Utsmyckningen med örlogsflagg, kanon och ankare är ett exempel där den dödes yrke och sociala position manifesteras genom att figurativa yrkessymboler pryder hällen.

Sista begravningen i domkyrkan

Det är oklart när den sista gravsättningen skedde i domkyrkan. Seden att begravas i kyrkan avtog under 1700-talet, mycket på grund av pestsmittan och stanken som måste ha varit outhärdlig, särskilt under sommarhalvåret. All gravförsäljning förbjöds genom lag år 1815. Själva begravningarna skall ha fortgått ytterligare några år. År 1824 stoppades all gravsättning i domkyrkan. Mellan år 1681 och 1824 skall närmare 2000 personer ha begravts i domkyrkans 84 gravar. Detta skulle betyda att dödgravaren lyfte på gravhällar i domkyrkan i genomsnitt 13 gånger per år.

Gravhäll 77 från 1598 är domkyrkans äldsta daterade häll. Den flyttades från gamla kyrkogården på 1830-talet. När den grävdes upp på 1750-talet avbildades den av lektor Frigelius.

Äldsta gravhällen

Den första gravhällen att täcka en gravplats i domkyrkan var handlaren David Heijocks gravhäll från 1660. Hällen nämns i avsnittet om den första begravningen i domkyrkan. I fråga om den gravhäll som är äldst kan nämnas Gravhäll 77, daterad 1598. Lektorn, senare prästen och kontraktsprosten Petrus Frigelius tecknade av denna gravhäll som tillhörde Jon Svensson och Elisabet Rolandsdotter.

Den flitige Frigelius reste runt och dokumenterade kyrkliga miljöer i Kalmartrakten på 1750-talet. Någon gång, eventuellt sommaren 1754, besökte han gamla kyrkogården i Kalmar och där lät han avbilda Gravhäll 77. Den Frigelianska samlingen är på så vis en ovärderlig källa för datering, beskrivning och jämförelser av gravhällarna idag.

Gravhäll 13 från 1798 är domkyrkans yngsta daterade häll. Den utgör en viktig länk mellan de äldre texthällarna och den nyklassiska, enkla stil som blir vanlig under 1800-talet.

Hällen är idag den enda som är tillverkad i marmor. Dessutom har den kvar sina lyfringar, vilka har tagits bort på alla de som en gång haft ringar.

Yngsta gravhällen

Det är oklart när den sista gravsättningen skedde i domkyrkan, men det borde ha varit runt 1824. Baehrendtz skriver att det troligtvis har rört sig om en adlig begravning eftersom man tånjde på förbudets gränser. Enligt gravrannsaktionshandlingar var ett antal gravar fortfarande i bruk på 1770-talet. Gravhäll 13 är domkyrkans yngsta gravhäll. Den har legat över släkten Hanells familjegrav. Inskriptionen lyder: "Carl Gustaf Hanell besörgde minnessten 1798. Med förfäders och syskons stoft önska de få blanda sitt vid lifvets slut."

Hällen är speciell på många sätt. För det första är den av ljus marmor. Övriga hällar är av grå eller rödbrun kalksten. För det andra tillhör den de få gravhällar som är släta med inhuggen text i mycket enkel stil. Slutligen har hällen kvar sina lyftringar i hörnen. Många andra gravhällar har också haft lyftringar, men av dessa återstår idag bara hål efter infästningen eller rester av ringarnas infästning. Lyftringarna på den Hanellska gravhällen är dessutom infällda, vilket är annorlunda.

GRATIA DEI		THE RÄTTFÄRDIGAS SJÄLAR ARD I GVDZ HAND OCH INTET DÖDC QVAL KOMMER WID THEM. ANNO 1594.		MERITVM CHRISTI.	
IESV CHRISTI GVDZ SONS BLOD	CHRISTUS	DEN FORDOM EDLE OCH WELB. CHRIS. STOFHER L. GRUBB TILL FÄLLING SJÖ OC STIERNE MOO ETC. KONGELIG PRÆSIDENT I CALMAR FÖDD DEN 30 JUNI ANNO 1594 AFSOMNADE DEN		DÖDEN	RENSAR OSS FR
	STVJÄHR MITT LIF			AER MINWIN ING-HELIPRIER	
				DEN FORDOM ÅHREDDONE OCH DYGDRIKE MATKONA HVS TR. MARIA OLVE DOTTER ÅR 1580	
					
A. G. G. V. B. FÖDD DEN 1621 +		ANNACRETA LAR. FÖDD DEN 1623 +	1		
MARIA GRUBB FÖDD DEN 1627 +	HELENA GRUBB FÖDD DEN 1628 +	CHRISTINA GRUBB FÖDD DEN 16	16	CH. F. DE. 16	
Axel Grubb FÖDD DEN 1634 +	PETTA GRUBB FÖDD DEN 1636	CARIN GRUBB FÖDD DEN 163		LAR. G. V. B. FÖDD DEN 1639	
CHRISTINA GRUBB FÖDD DEN 1642	SARAS GRUBB FÖDD DEN 1643	ERIK GRUBB FÖDD DEN 164		MARGARETA GRUBB FÖDD DEN 1647	
AGNETA GRUBB FÖDD DEN 1649	GUSTAF GRUBB FÖDD DEN 1650	OSCAR GRUBB FÖDD DEN 1651		MARGARETA GRUBB FÖDD DEN 1653	REBECCA GRUBB FÖDD DEN 1654
REGNER. S. S. T. I.	CORONIT	GRATIAE		VERA FIDES	

Gravhäll 49 över familjen Grubb avbildades av Frigelius på 1750-talet. Då hade hällan flyttats från Gamla kyrkogården och låg under orgelläktaren invid norra väggen.

Gravhällarnas förflyttningar vid reoveringarna

Under 1600-talets slut då kyrkan uppfördes var Kalmar en liten och fattig stad och det krävdes gemensamma ansträngningar för att finansiera byggnationen. Fortlöpande underhåll och återkommande reparationer har krävts redan från början. Genom åren har gravhällarna påverkats av reoveringar och förändringar i kyrkorummet. Hällarnas nuvarande placering kan spåras bakåt i tiden tack vare tillgänglig lokalhistorisk forskning samt ett stort och välbevarat historiskt arkivmaterial.

1750-talet

Redan på 1750- och därefter på 1780-talet genomfördes reparationer både invändigt och utvändigt. Gravhäll 49, över familjen Grubb, skall ha flyttats till domkyrkan vid den första reoveringen (se bilden till vänster). Den tillhör de hällar som grävdes upp ur resterna efter Storkyrkan när fyllnadsmaterial skulle hämtas till befästningarna. Familjens gravhäll måste ha uppfattats som värdefull. Den forslades till domkyrkan och placerades under orgelläktaren mot den norra väggen. Idag ligger hällen på samma plats som när lektor Frigelius avbildade den runt 1754.

Domkyrkans interiör 1898.

Det vi ser på bilden är resultatet av 1834-års renovering. Gravhällarna ligger fortfarande parvis i mittgången. De hällar som låg i koret är bortflyttade och golvet har istället fått små släta, kvadratiska kalkstensplattor. Notera att mittgången är bredare än idag.

1830-talet

Efter beslut taget 1831 påbörjades ytterligare en omfattande restaurering av domkyrkan. Brister och fel åtgärdades både invändigt och utvändigt. Vid det här laget förekom inga begravningar i kyrkorummet. Vissa gravhällar hade spruckit eller var helt utslitna. Vid 1834-års kyrkoreparation kasserades alla skadade gravhällar och ”de oskadade placerades på första bästa ställe, där de passade och togo sig något ut”.³⁷ Ett antal utvalda gravhällar flyttades också in från Gamla kyrkogården. Arbetet utfördes av en särskild kommitté bestående av en fabrikör, en handelsman och en konduktör.

Det är oklart om kommittén hade uttalade kriterier för valet av hällar och deras placering i domkyrkan. Närmare analyser tyder dock på att vissa hällar fick en medveten placering. Ett exempel är Gravhäll 63, som idag ligger i sakristians ingång från norra korsarmen. Hällen, som låg över kyrkväktaren Daniel Jonssons familjegrav, flyttades från Gamla kyrkogården. Placeringen i sakristian upplevs som nära förknippad med domkyrkovaktmästarens yrkesvardag både förr i tiden och idag.

Vid renoveringen år 1834 hände något drastiskt, men betydelsefullt. Gravhällarna flyttades från sina ursprungliga platser över gravarna (med undantag för Gravhällarna 5 och 64 som än idag ligger på sina ursprungliga platser). Deras funktion som håll över grav upphörde och istället intog de delvis nya roller. Efter 1834 blev gravhällarna kulturhistoriska symboler för de personer som ligger begravda i domkyrkan. Hällarna blev historiska spår som berättar om Kalmar och Kalmarborna. Dessutom kom hällarna även att fylla delvis nya funktioner – som utsmyckning, men också som gratis golvbeläggning.

Koret vid 1800-talets slut.

Notera korgolvets släta beläggning med små, kvadratiska kalkstensplattor (se bilden ovan). Lägg även märke till de två gravhällar som ligger instuckna under högaltaret.

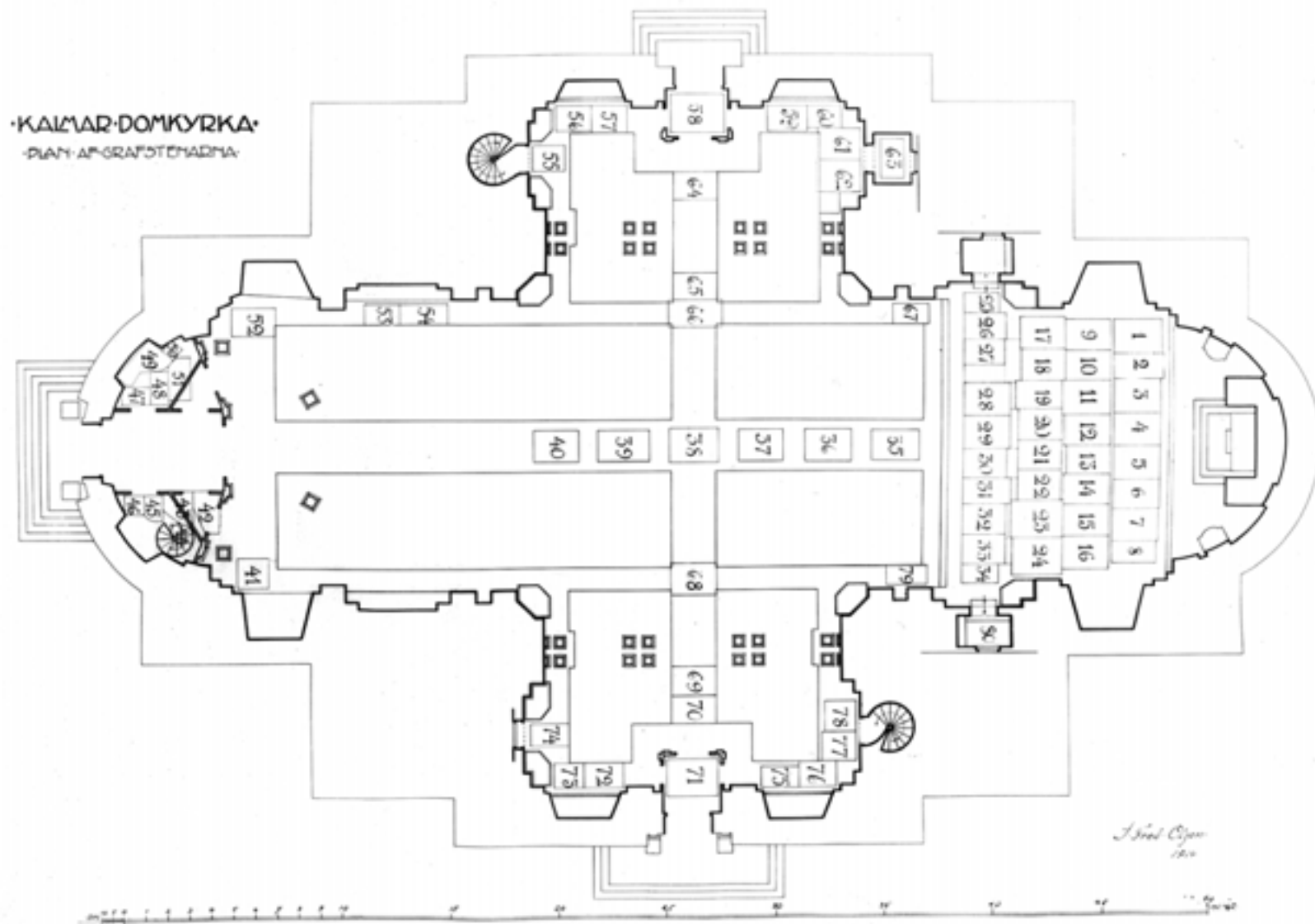
Den högra hällen är med största sannolikhet Wachtmeisters familjegravhäll. Den vänstra hällens identitet är dock oklar, men av allt att döma är det en av de släta texthällarna.

1880-talet

Kalmar stad växte och befolkningen ökade allt mer under 1800-talet. Domkyrkan började bli för liten och gudstjänsbesökarna som hamnade på läktarna klagade över svårigheterna att höra predikningarna. Åren 1882-83 genomfördes ett antal förändringar som på olika sätt kom att påverka gravhällarna. Läktarna höjdes och byggdes om samtidigt som predikstolen höjdes något. Under orgelläktaren byggdes spiraltrappor och en tambur med dörrpartier mellan vapenhuset och kyrkorummet. Samtidigt bör tamburgolvet ha lagts om. Några hällar togs troligtvis bort – andra hamnade under läktartrapporna och orgelns maskineri.

Någon gång under 1800-talet ändrades koret. Gravhällarna över de tolv gravarna flyttades och golvet fick släta stenar liknande de som idag ligger innanför altarskranket. Detta syns på fotografier från 1890-talet. I domkyrkoarkitekt Helgo Zettervalls ändringsförslag från 1880-talet nämns även att korgolvet borde höjas, men om ändringarna genomfördes är oklart. Mycket talar för att korets släta golvbeläggning därför bör ha tillkommit på 1830-talet.³⁸

Stadsarkitekt J. Fred. Olssons planskiss över domkyrkans gravhällar:

Planen upprättades troligtvis när gravhällarna flyttades vid restaureringen 1912-1914. Notera att skissen inte fullt ut överensstämmer med verkligheten. Det finns ytterligare en skiss i arkivmaterialet. Denna skiss är mer korrekt och verkar vara den egentliga uppmättningsritningen.

1910-talet

Runt sekelskiftet 1900 hade kyrkan rekordmånga besökare. Bänkplatserna var för få och många fick sitta i lösa soffor placerade parvis i gångarna och även i koret. Dessutom var domkyrkan i stort behov av en omfattande restaurering både invändigt och utvändigt. Planeringen påbörjades 1908. Fel och brister skulle åtgärdas både invändigt och utvändigt. Samtidigt skulle antalet bänkplatser utökas. År 1912 då exteriören var färdig kunde arbetet med bänkarna påbörjas. För att råda bot på platsbristen skulle bänkarna breddas, vilket medförde att gravhällarna behövde flyttas. Gravhällarna låg parvis i mittgången, precis som de gjort sedan 1680-talet. När bänkraderna breddades och mittgången blev smalare var man därför tvungen att flytta ett stort antal hällar.

Förutom att göra bänkraderna bredare skulle själva koret utökas genom att några av de främre bänkraderna togs bort. När bänkarna breddades och koret utökades var det uppenbart att många hällar behövde flyttas. Fabian Baehrendtz föreslog att vissa gravhällar skulle ställas upp mot väggarna som man hade gjort i exempelvis Strängnäs domkyrka. Detta för att få gravhällarna ur vägen samtidigt som de inte längre skulle slitas. Efter korrespondens med riksantikvarien hade domkyrkorådet 1912 godkänt ett annat förslag till de gamla gravhällarnas placering. Byggnadsingenjör E. Svensson genomförde golvomläggningen och hällarnas omplacering. Stadsarkitekt J. Fred. Olsson gjorde uppmättningsritningar över de 80 hällarnas nya placering. Ritningarna från 1914 är fortfarande aktuella.

Detta fotografi visar hur domkyrkan såg ut innan återinvigningen 1914. Vid restaureringen hade bänkarna breddats. Mittgången var nu smalare och gravhällarna låg inte längre parvis. Många hällar hade flyttats till koret för att skyddas mot slitage. Notera att mattorna inte hade lagts in än, vilket gjordes lagom till invigningen.

Arkivstudier och analyser av gravhällarnas omflyttningar har givit spännande upptäckter. Det förslag som godkändes och genomfördes 1912 var ytterst noggrant planerat. Stor hänsyn togs till hällarnas ursprung och utformning. Man var medveten om gravhällens ursprungliga plats – antingen i domkyrkan eller på gamla kyrkogården. Dessutom togs hänsyn till både personhistoriska och konsthistoriska aspekter. Det visar sig också att man medvetet placerade de slätaste hällarna i ett stråk från mittgången till högaltaret.

I det utökade koret placerades hela 34 gravhällar. Mycket pekar på att dessa hällar ansågs vara extra värdefulla. De hade alla sitt ursprung över en grav i domkyrkan och de flesta är i gott skick. Enligt Baehrendtz placerades de minst slitna hällarna i koret för att undvika ytterligare slitage. Korets gravhällar utgör dessutom ett galleri, eller axplock över olika sorters hällar, men representanter för olika stiluttryck och utformning.

Den mest spännande insikten är kanske att korets två släta partier kan tolkas som representanter för Ehrenklos släta gravhäll (Gravhäll 25) och biskopsgraven (hällpartiet 27B mellan hällarna 27 och 28), som även ursprungligen täcktes av enkla ölandsflisor utan inskriptioner eller annan dekor.

När domkyrkan återinvigdes 1914 var den enligt lokalpressen i ett ”utomordentligt tilltalande skick”. Vidare beskrivs hur ”gångarna som nu ej längre belamras med några lösa bänkar, är mattlagda”.³⁹ Det lades alltså in mattor i gångarna när restaureringen var färdig. Fotografier från olika tidsperioder visar att det har legat mattor i gångarna och koret allt sedan 1914.

Fredagen den 25 januari 2008:

Gravhällarna i gångarna friläggs efter nära 100 år under lumppapp, sand och mattor. Dammsugaren användes för att suga upp den finkorniga sanden.

Notera hur den oljedränkta lumppappen har fastnat på gravhällen i mitten. Den vita, kraftiga pappen rullades ut när nya mattor köptes in i december 2007.

2008

Inför stundande restaurering har Kalmar kyrkliga samfällighet beställt en kulturhistorisk inventering och digitaliserad inmätning av gravhällarna. I mitten av januari 2008 exponerades därför de gravhällar som har varit övertäckta i flera decennier. Någon gång, förmodligen vid restaureringen 1914, anammades ett koncept för att täcka gravhällarna i gångarna. Täckningen skulle skydda mot slitage och samtidigt bilda ett slätt underlag utan snubbelrisk. Täckningen bestod av oljedränkt lumppapp, sand och papp i olika lager. Gravhällar med bibehållen relief hade oljedränkt lumppapp som klippts till för att skydda och bygga upp kring reliefen. Slätare hällar täcktes först med sand och därpå papp i olika lager. På vissa släta hällar lades oljepappen rakt på och var vid blottläggandet svår att få bort helt.

Enligt kyrkans personal hänger många av hällarna ”i luften”. Sättsand och övrigt fyllnadsmaterial har sjunkit undan. Vid belastning har en del hällar sjunkit och då spruckit, vilket i mittgången har medfört stora ojämnheter när täckningen har tagits bort. För att temporärt göra gångarna slätare igen kommer försök att göras med plastgranulat som läggs under en förslutande papp. Detta borde medföra mindre slitage än vad sanden verkar ha gjort.

Utsikt över korets gravhällar. Notera att ett stråk med slätare hällar ligger från mittgången fram mot högaltaret.

Gravhällarna som historiskt dokument

Våra samlade kunskaper kring domkyrkans gravhällar är viktiga i berättandet av Kalmar stads historia. Hällarna utgör tillsammans ett historiskt dokument som speglar Kalmar från medeltiden, via Stormaktstiden fram tills idag. På så vis är de symboler för gångna tider.

Gravhällarna berättar också om sig själva och hur de har fått förändrade funktioner med tiden. Från att ha varit statusmarkörer och hällar över gravplatser har de vid restaureringarna 1834 och 1914 fått nya funktioner som utsmyckning och upplevelseskapare i kyrkorummet. Man kan även se tecken på att man av ekonomiska och praktiska skäl har använt gravhällarna som byggnadsmaterial – som golvbeläggning och förstärkning.

Sin mest uttalade och viktiga roll har gravhällen dock haft som häll över grav. Tillsammans utgör hällarna symboler för 1500 till 2000 personer som gravsattes i domkyrkan under 143 år mellan 1681 och 1824. Detta historiska perspektiv ger inblickar i hur synen på döden har förändrats. Under 143 år hade domkyrkan samma funktion som dagens kyrkogårdar. Gudstjänstbesökarna påmindes om sina anförvanter, grannar och vänner eller ovänner som låg begravda under kyrkgolvet. Påminnelsen måste ha varit påtaglig, fast på ett helt annat sätt under sommarhalvåret då stanken stundtals var outhärdlig både inne i kyrkan och ute på torget. Det hela ger ett viktigt perspektiv på hur vi lever idag.

Gravhällarna som persongalleri

Att gå runt bland gravhällarna idag ger en spännande inblick i 1600- och 1700-talets Kalmar. Gravhällarnas rika utsmyckning och inskriptionernas formuleringar ger en förnimmelse av en stad där handlare, rådmän, officierare och grevar tävlade om att synas och stoltsera med sin rikedom. Graven skulle ligga på rätt ställe i kyrkorummet, gravhällen skulle vara rikt utsmyckad och vacker. I många fall var hällen mejslad i så djup relief att den säkert bokstavligen fick folk på fall. Detta skapade uppmärksamhet. I vissa fall var man så rik och betydelsefull att man lät tillverka en helt slät häll, som placerades över en dyr grav i koret – sedan hängde man upp ett stort och påkostat epitafium som man var säker på att alla i kyrkan skulle se – oavsett var man satt.

Gravhällarna som konstgalleri

Domkyrkans gravhällar är ett konsthistoriskt galleri som visar hur hantverk och stilmässiga ideal utvecklades mellan 1598 och 1798. De äldsta hällarna är enkelt utformade och i många fall väldigt slitna. Andra gravhällar tillhör en stilmässig mellanperiod som pågick mellan 1620- och 1670-talen. När kyrkan invigdes var gravhällarna en ytterst viktig statussymbol bland borgarklassen. De första hällarna som tillverkas för domkyrkan under 1680- och 1690-talen är påkostade och skickligt mejslade med rik dekoration i djup relief.

Den svenska stenhuggarkonsten på 1600- och 1700-talen präglas av influenser från kontinenten. Många mästare kom från Nederländerna och Tyskland. Redan på 1620-talet var den nederländsk-tyska manierismen⁴⁰ en mycket vanlig stil. Under århundradets andra hälft hämtades inspirationen från först holländsk, senare fransk och till sist italiensk klassicism. Arkitekter som Jean de la Vallée och Nikodemus Tessin d. ä. förde med sig den nya stilen från sina resor i södra Europa.⁴¹

I detta avsnitt görs en indelning av de olika stilar som kan urskiljas bland domkyrkans gravhällar. Indelningen visar att de stilmässiga idealen har ändrats kontinuerligt. I många fall finns tydligt avgränsade stilepoker, men som framgår av indelningen finns även exempel på parallella stilar eller blandstilar. Datering och indelning efter ålder har gjorts med utgångspunkt i gravhällarnas inskriptioner och tillgängliga litteraturreferenser.

Gravhäll 46 är ett exempel på hur de tidiga stilarna kunde se ut.

Tidiga stilar (1598-1650)

Domkyrkans äldsta gravhällar kommer ursprungligen från Storkyrkan eller gamla kyrkogården. De är exempel på den enklare utformning som hällarna hade under sent 1500-tal och tidigt 1600-tal. En vanlig uppbyggnad av motivet på dessa hällar är en arkad bestående av två kolonnetter som bär upp en fronton. I arkaden kan finnas ett bomärke eller initialer omgivna av en krans. Kolonnetterna står på ett gemensamt postament, som utnyttjas som inskriptionsplatta. Allt är uthugget i relief. I domkyrkan finns två hällar med detta motiv.

Gravhäll 46 är ett fragment med tydligt huggna kolonnetter i relief. Hällen är troligtvis från 1620-40-talet. Gravhäll 37 är troligtvis något yngre. Den har ett annorlunda *kolonnettmotiv*, där arkitekturelementen är inhuggna och utsmyckade med geometriska mönster. Hällen är mycket sliten och utförlig information saknas.

Samtidigt förekommer en enklare sorts utsmyckning med ett *inhugget bomärke* som centralmotiv. I anslutning till bomärket eller vapnet kan finnas mer eller mindre omfattande inskriptioner. Gravhäll 77 från 1598 är ett tydligt och välbevarat på denna äldre stil.

*Broskversstil A (1640-1680)
Gravhäll 8*

*Broskversstil B (1660-1690)
Gravhäll 12*

*Utvecklad broskversstil (1660-1690)
Gravhäll 36*

Broskverksstilarna (1640-1690)

Den tidiga manieristiska stilen kallas också *broskverksstil*. Den förekom mellan 1620- och 1660-talen och nådde sin höjdpunkt 1632-1654 under senrenässansens sista tid. I Kalmar fortsatte stilen ända in på 1670-talet. Broskverksstilen är rikt figural och ornamental med broskverk, maskaroner och änglahuvuden i hög relief. Stilen beskrivs som inlärd, schablonmässig och opersonlig.⁴² Stilen kännetecknas av mjuka c-formationer, liknande öronmusslan.

I Kalmar domkyrka kan urskiljas varianter på broskverksstilen. Successiv utveckling och parallellt förekommande stilvarianter gör att stilen, som förekom under lång tid, har delats in i tre undergrupper, nämligen: Broskverksstil A (1640-1680), Broskverksstil B (1660-1690) och Utvecklad broskverksstil (1660-1680).

*Blandstil A (1680-1690)
Gravhäll 64*

*Blandstil B (1690-1700)
Gravhäll 18*

Blandstilarna (1680-1700)

Precis som med broskverksstilens utveckling och förekommande stilvarianter så förekommer under perioden 1680-1700 något som i rapporten kallas Blandstil A (1680-1690) och Blandstil B (1690-1700). Dessa båda stilar kännetecknas av influenser från broskverksstilen, men med en påtagligt barockinspirerad framtoning av gravhällens mitt med en kraftig bladkrans och omgivande sirligheter.

Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)
Gravhäll 10

Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)

Efter 1660-talet spred sig den franska och italienska klassicismen eller *högarocken*. Under 1600-talets sista decennier nådde det konstnärliga uttrycket sitt mest uttrycksfulla och böljande formspråk. Det var under den tiden, den Karolinska barocken, som många av Kalmars mer betydande familjer lät tillverka sina gravhällar. Stilen tycks ha fått en lokal prägel i Kalmar domkyrka och mycket tyder på att det kom att utvecklas en stil som är unik för Kalmar domkyrka.⁴³

Idag finns fem bevarade hällar (Gravhällarna 1, 6, 10, 11 och 52) som representerar något som i rapporten benämns som *Karolinsk kalmarbarock*. Det skall ha funnits ytterligare en häll i samma stil. Handlaren Jörgen Weijdlings gravhäll var kraftigt uthuggen enligt källorna. Den tillverkades runt 1680-talets mitt och bör ha tillhört de Karolinska kalmarbarockhällarna. Gravhällen finns dock inte i domkyrkan idag.

Kännetecknande för dessa hällar är att mittpartiet pryds av ett spegelmonogram inom kraftigt skulpterad krans. Ovanför och under finns rektangulära inskriptionstavlor. Mellanrummet smyckas exempelvis av arkitektoniska element, växtornamentik och symboler. Hällarna ramas in av ett listverk i hög relief.

Under högarocken verkade en ny kategori bildhuggarmästare, den s.k. Millichska konstnärskretsen. Kännetecknande för deras verk är utsmyckningar med huvudvapen, volutkonsoler, frukthängen, draperier och småänglar.⁴⁴ Vid sidan av detta förekommer även ett livligt, av uppdragsgivarnas sociala position betingat heraldiskt intresse, som avspeglas i gravhällarnas utsmyckning. Texten som tidigare höggs som en ram utmed kanterna, samlades under högarocken till särskilda s.k. kartuscher och inskriptionstavlor.

*Texthäll (1700-1800)
Gravhäll 5 daterad 1701*

*Texthäll (1700-1800)
Gravhäll 13 daterad 1798*

Texthällar (1700-1800)

Vid sekelskiftet 1700 sker en drastisk förändring i gravhällarnas utformning. Som en motreaktion till högbarockens kraftigt mejslade hällar blir stilen ytterst avskalad och enkel. De saknar utsmyckning och den enda prydnaden är bokstäver i försänkt relief.

Enligt källmaterialet blir denna utformning mer vanlig under 1800-talet och kallas då nyklassicistisk. Gravhäll 13 kan ses som en tidig föregångare till den nyklassiska stilen. Den ljusa marmorhällen med sina enkla, men sirliga bokstäver saknar motstycke i domkyrkan.

Förutom de texthällar som finns i domkyrkan idag skall det ha funnits ytterligare två släta hällar: Caspar Hoppenstedts grönspräckliga marmorhäll från 1745 och Mikael Arendts släta texthäll från 1727.

Släta hällar (1660-1824)
Gravhäll 25

Släta hällar (1682-1824)

Som tidsangivelsen avslöjar förekom den släta hällen under hela den period då domkyrkans gravar var i bruk. Den släta hällen var antingen grovt huggen eller mer noggrant arbetad. Den släta hällen var inte mindre värd eller mindre betydelsefull trots sin enkla utformning. Inte heller låg den över den mindre bemedlade personens grav. Nej, den släta hällen täckte både adliga gravar och biskopens grav i koret och ute i kyrkorummet.

Vid restaureringen 1914 placerades två släta hällpartier i koret. Mycket tyder på att detta gjorde föra att visa att somliga gravar – även biskopsgraven och den adliges grav – täcktes av släta gravhällar eller kalkstensblock. Gravhäll 25 kan ses som ett tecken för den adliga familjen Ehrenklos grav täcktes av en slät gravhäll. Det släta partiet mellan Gravhällarna 27 och 28, i rapporten kallade Gravhäll 27B ses som tecken för biskopsgravens släta kalkstenflisor.

Exempel på stenhuggarens skickliga hantverk med släta inskriftstavlor och listverk i hög relief.

Gravhällarna som mästerverk

Kalmar och Öland hade tidigt många skickliga sten- och bildhuggare tack vare tillgången på kalksten av hög kvalitet. På 1660-talet inrättades ett Sten- och bildhuggarämbete i Kalmar. I Stockholm fanns ett motsvarande ämbete sedan 1640-talet. Ämbetets uppgift var att kontrollera och kvalitetssäkra mästarnas yrkesutövning och handeln med stenmaterial. Sten- och bildhuggarna i Kalmartrakten och på Öland var länge motvilliga att gå med i ämbetet. Istället rådde viss anarki och stenmaterial och färdiga stenprodukter skeppades olovligen från Öland.

Christopher Larsson Grubb var kunglig president i Kalmar vid den här tiden. För att råda bot på stenhandelns anarki kom han därför att verka för att Sten- och bildhuggarämbetet inrättades i Kalmar. Grubbs gravhäll (Gravhäll 49) flyttades in från gamla kyrkogården redan på 1750-talet. Hällen har en annorlunda utformning utan motsvarighet bland övriga hällar i domkyrkan.

Familjen Goldtsmidt

Gravhällar och gravmonument var en stor inkomstkälla för sten- och bildhuggarna. Bland Kalmars sten- och bildhuggare var familjen Goldtsmidt den ledande och mest erkända i flera generationer. Bildhuggarmästare Basilius Goldtsmidt hade fyra söner – Bernt, Johan, Gerdt och Basilius. Johan Goldtsmidt nämns som den ledande mästaren under 1600-talets slut.

Det är högst troligt att mästarna Goldtsmidt har tillverkat gravhällar som idag ligger i domkyrkan. Att identifiera mästarnas verk är dock svårt eftersom gravhällarna inte signerades på samma sätt som stenmaterial för byggnadsverk. Där skulle stenhuggarmärkena visa vem som ägde stenmaterialet och vem som skulle få betalt för utfört arbete. Gravhällarna, som tillverkades i mästarens verkstad, behövde inte märkas eftersom betalningen definitivt skulle ske när hällen levererades till en beställare.

Hantverk och tillverkning

När det gällde gravmonument fick sten- eller bildhuggaren oftast stå för utsmyckningen själv och var inte styrd av arkitekter som när det beställdes byggnadsdetaljer. När gravhällen beställdes fanns säkert vissa önskemål, men det förekom även att mästaren lät tillverka ett antal råämnen till gravhällar. Råämnena var utsmyckade och huggna efter en sorts mall och föll de köparen på läppen lät man hugga inskriptioner och andra detaljer efter önskemål.⁴⁵ I domkyrkan finns därför exempel på tvillinghällar som förutom inskriptionerna är näst intill identiskt utformade.

Rosell och Bennet anger i sin beskrivning att några gravhällar förmodligen har samma tillverkare. Med bakgrund av föreliggande rapportens inventering framstår antagandet som högst sannolikt. Följande hällar har troligtvis samma tillverkare:

- 1, 6 och 11
- 7, 8 och 17
- 22, 26 och 27
- 32 och 36
- 33 och 35

Gravhällarna var en viktig privat marknad där sten- och bildhuggarmästarna kunde tjäna stora pengar. En gravhäll var värd mellan 250 och 900 daler kopparmynt. En välarbetad, men relativt ordinär gravhäll gick på 600 daler kopparmynt, vilket omräknat till dagens valuta skulle innebära ungefär 16.600 kronor.

*Ett exempel på en häll från 1680-talet, som återanvändes och höggs om på 1730-talet.
Gravhäll 52*

Återanvända gravhällar

Det finns exempel på gravhällar som har återanvänts. Troligtvis köptes eller ärvdes en gammal gravhäll, som man sedan lät hugga om. Förklaringen kan vara att man velat spara pengar, men också att det helt enkelt var mer praktiskt att kunna överta en häll. Återanvändningen förklarar i vissa fall varför årtalet på en häll inte stämmer överens med den stilmässiga utformningen. Gravhäll 1 är daterad 1771, men av källorna framgår att den tillverkades runt 1691. I övrigt förstår man av inskriptioner och ytskikt att hällen har ändrats.

Gravhäll 52 är ett annat exempel. Den tillverkades 1686 och låg ursprungligen över handlaren och rådmannen Gerhard Saltzaws grav. År 1735 köptes graven av handlaren Nils Hasselblom och av gravhällens inskription och utsmyckning framgår att även gravhällen köptes av Saltzaws arvingar. På gravhällen står ”DENNA GRAF OCH STEN HÖRER NILS HASSELBLOM TIL [...] KIÖPTER DEN 24 NOVEMB 1735”. På gravhällens mitt finns ett spegelmonogram i Karolinsk barockstil, som är speciellt för Kalmar domkyrka. Spännande nog utgörs spegelmonogrammet av G S – Gerhard Saltzaws initialer. Hasselblom lät alltså hugga om hällens inskriftstavlor, men lät det vackra spegelmonogrammet finnas kvar.

Följande hällar är med all sannolikhet återanvända:

- 1: tillverkad c:a 1691 – daterad 1771
- 23: troligtvis tillverkad på 1670-talet – daterad 1752
- 32: troligtvis tillverkad på 1650-talet – daterad 1664
- 52: tillverkad c:a 1686 – daterad 1735

*Evangelistsymbolerna
refererar till Johannes
uppenbarelse 4:7 där dessa
väsen omger Lammets tron:*

*Matteus: bevingad människa.
Markus: lejon
Lukas: oxe
Johannes: örn*

*Bilderna är exempel hämtade
från Gravhäll 12.*

Gravhällens formspråk och symbolik

Som bakgrund till katalogdelens beskrivning av gravhällarnas utformning och stil presenteras här några av de termer och begrepp som förekommer. Gravhällarnas utsmyckning har tydligt påverkats av ständigt förändrade stilideal. Under var och en av de olika stilperioderna har sten- och bildhuggarna haft ett speciellt formspråk och en uppsjö symboler att välja mellan.

Formspråk

Relief: text eller ornament i förhöjd relief

Försänkt relief: inhuggna ornament på plant underlag

Inskription: inhuggen text i försänkt relief

Inskriftstavor: släta, kvadratiska ytor med text i relief

Kartusch: en oval inskriftstavla med upprullad ram

Språkband: band- och rosettmotiv med inhuggen text

Spiegelmonogram: dubbla, spegelvända initialer huggna i relief

Bård: en rikligt ornerade ram

Ramlist: en stilrent utformad ram

Bladverk: växtblad i sammansatt formation

Bladkrans: en krans av växtblad, ex. lagerblad eller olivblad

Bandrosetter: slingrande band och rosetter

Rullverk: utsmyckningselement som i kartuschens hoprullade ram

Broskverk: utgörs av mjuka c-formade svicklar

Draperier: ett draperat tygstycke förekommer på Gravhäll 10

Arkitekturelement: kolonner, frontoner, postament eller liknande

*Symboler*⁴⁶

Rosen symboliserar Jesu sårmärken och hans kärlek som sträcker sig bortom döden. Den symboliserar även återfödelsen.

Rosetten är utvecklad ur rosen och symboliserar både kärlek och tystnad, med hänsyftning till Jesu offerdöd.

Lagern symboliserar den evigt grönskande himmelska lagern.

Palmkvisten står för seger och äretecken, men är också en symbol för paradiset och evigheten.

Dödskalle, skelett och **benknotor** symboliserar det yttersta jordiska spåret efter de döda, när deras hull för längesedan har blivit stoft.

Eftersom benknotor i viss mån kan sägas vara oförgängliga och under gynnsamma omständigheter rent av bevaras i tusentals år, har de på många håll uppfattats som ”frön till återuppståndelsens kropp” – alltså som symbol för en väntande uppståndelse.

Timglas är en symbol för måttfullhet och skall påminna om döden och jordelivets begränsade längd (memento mori).

Kransen symboliserar de frommas lön i himlen.

Änglarnas vingar symboliserar tillhörigheten med den himmelska regionen genom fjädrarnas lätthet. De är upphöjda över mänskligheten. De står för uppståndelse och som ett tecken på att livet segrar över döden. Förutom änglarna finns även **putti**, **keruber** och **genier**

Yrkesemblem och redskap eller symboler för den dödes yrke och livsgärning förekommer ofta inom gravvårdskonsten. I Kalmar domkyrka förekommer exempelvis **bomärken** och **vapensköldar**, **tretungad flagga**, **kanon**, **ankare**, **tornhuv** och **sax**.

Koret i december 2007. Stolar och gradänger har ställts fram för kören.

Gravhällarnas kulturhistoriska värden

Kalmar domkyrka är ett av den svenska senbarockens betydande byggnadsverk.⁴⁷ Arkitekten Nikodemus Tessin d. ä. skapade ett kyrkorum där den nya, storslagna stilen utgör kuliss till den kyrkliga liturgin och 1600-talets stormaktsambitioner. Domkyrkan präglas än idag, 350 år efter första spadtaget, av Tessins grundtankar. Bevarade ritningar och skisser visar att kyrkorummet planerades i sin helhet. Form och funktion var noga sammanvägda. Varje förändring bör övervägas noga och relateras till den ursprungliga planen.

Kvarnholmen anlades vid 1600-talets mitt. Rutnätsplanen med gator och kvarter planerades efter rådande renässansideal. Vid stortorget gavs Kalmar domkyrka en framträdande roll som den med självklarhet behållit in i vår tid. Som byggnad dominerar den Kvarnholmens siluett. Kalmar domkyrka är en församlingskyrka, samlingsplats och konsertkyrka. Oavsett vår relation till domkyrkan idag har vi gemensamt ansvar för dess framtid. Kalmar domkyrka måste bevaras och användas. Dess historia måste berättas och föras vidare. Detta skapar perspektiv på tillvaron. Förhoppningen är att kunskapsutbyte, diskussion och reflektioner kring domkyrkan skall leda till interaktion och en gränsöverskridande gemenskap.

Seden att begravas i kyrkorummet förekom redan under medeltiden. Den absoluta höjdpunkten var under 1600-talet. Seden fortsatte under 1700-talet, men trappades av mot seklets slut för att helt förbjudas år 1815. Gravsättningarna fortsatte dock fram till 1824. Domkyrkans gravplatser planerades redan från början. Fortifikationskonduktören Craelius gravkarta från 1681 är länets äldsta. Detta för att domkyrkan byggdes under en tid då begravning i kyrkorummet var den yttersta och slutliga manifestationen av makt och social status.

Domkyrkans 81 gravhällar, tillsammans anväpn, huvudbanér och epitafier, är komponenter i ett större sammanhang. Tillsammans bildar de ett kulturhistoriskt källmaterial och en fysisk länk bakåt i tiden. De återger inte bara domkyrkans historia, utan också stadens och invånarnas historia. Gravhällarna skapar förståelse för hur stadens invånare har brukat sin kyrka i snart 350 år.

Gravhällens utformning och utsmyckning med symboler och ornament förmedlade den dödes status. Eftervärlden skulle påminnas om alltings förgänglighet – om uppståndelse och evigt liv. Gravhällarna är konsthistoriskt intressanta och visar den konstnärliga och hantverksmässiga utvecklingen från 1598 till 1798.

På 1830-talet flyttades cirka 20 hällar från gamla kyrkogården och resterna av den raserade Storkyrkan. Dessa hällar utgör en viktig länk mellan Kalmars gamla stad och den nya befästa staden som byggdes på Kvarnholmen vid 1600-talets mitt. Att gravhällarna har flyttats och återanvänts kanske ända sedan 1700-talet tyder på att de länge har haft stor betydelse. I ett vidare perspektiv kan gravhällarna tolkas som symboler för olika företeelser. De kan ses som symboler för livet, begravningen och döden. De kan också vara symboler för vår historia – för forna tiders människor och för det gamla Kalmar.

Gravhällarna har haft en central plats i kyrkans historieskrivning. Tack vare Petrus Frigeliuss avbildningar från 1750-talet och Fabian Baehrendtzs forskning under tidigt 1900-tal finns det i Kalmar ett unikt kunskapsunderlag kring domkyrkans gravhällar. Enligt beräkningar skall det under 143 år, mellan 1681 och 1824, ha begravts nära 2000 personer i domkyrkan.⁴⁸ Jämförelser mellan 1680-talets gravförteckningar, gravhällarna och dagens

telefonkatalog visar att många släktnamn fortfarande finns representerade i Kalmartrakten. Deras förfäder ligger begravda under kyrkgolvet och gravhällen visar deras namn. Att göra ingrepp och förändringar i kyrkorummet kräver därför både vördnad och respekt samt ytterst noggranna förberedelser.

Den Frigelianska samlingen och Baehrendtz forskning utgör viktig bakgrund till och förståelse för domkyrkans tillkomst och historia. Materialet innehåller information som gör att vi idag kan följa gravhällarna som del i kyrkorummets helhet. Tack vare källorna har vi vetskap om Tessins grundtankar för domkyrkans enhetliga barockuttryck. Gravarna och gravhällarna var med i planeringen redan från början. År 1834, när gravsättningarna i kyrkorummet hade upphört, genomfördes en omfattande reovering. Gravhällarna flyttades om och ett antal utvalda hällar hämtades från gamla kyrkogården. I koret fanns endast två hällar kvar efter denna omplacering.

Genom Baehrendtz förmedlas en känsla av att gravhällarna hade en lika viktig status när den omfattande reoveringen genomfördes 1910-1914. Det fanns en allmän önskan att skydda och bevara gravhällarna, samtidigt som de fortfarande låg väl synliga i kyrkgolvet. Mycket tyder på att omflyttningarna 1912 gjordes på ett ytterst medvetet sätt. Det utökade koret fylldes med hela 34 hällar för att skyddas mot fortsatt slitage. Dessutom fick två hällar ligga kvar på ursprunglig plats i kyrkorummet. Gravhäll 5 ligger än idag över Wachtmeisters gravkor. Gravhäll 64 ligger fortfarande, efter 300 år, över Adam Semmels grav.

De finaste, mest eftertraktade och dyraste gravplatserna låg i koret. Gravförteckningarna visar att adelsmän, biskopar och betydande män fann sin sista vila där. Det märkliga är att en eftertraktad

gravplats i koret inte alltid täcktes av en påkostad gravhäll. Biskopsgraven täcktes exempelvis av tre släta kalkstensblock. På liknande sätt låg en slät häll över den adliga familjen Ehrenclos grav.

Genomgång och analys av hur gravhällarna flyttades om 1912 indikerar att man hade för avsikt att åskådliggöra de släta hällar eller stenpartier som ursprungligen fanns i koret. Man löste detta genom att låta Gravhäll 25 representera familjen Ehrenclos släta gravhäll i koret. Vidare kan hällpartiet 27b tolkas som en representant för biskopsgraven, vilken täcktes av släta kalkstensflisor.

Reoveringen 1910-1914 genomfördes på ett kulturhistoriskt medvetet sätt, vilket gör att vi än idag kan uppleva domkyrkans interiör som ett enhetligt barockrum. Bänkinredning och gravhällar tillsammans med epitafier och porträtt ger en känsla för hur domkyrkan kan ha upplevts för snart 350 år sedan.

Kalmar läns museums synpunkter på hur de enskilda gravhällarna bör beaktas i den kommande restaureringen redovisas i en planskiss där gravhällarna har delats in och färgkodats utifrån kulturhistorisk värdering. Planskissen kompletteras av en förklaring till graderingen av de kulturhistoriska värdena. I bilagorna finns en sammanfattning. I katalogdelen redovisas de enskilda gravhällarnas kulturhistoriska värden.

Musikällskapet samlat i domkyrkans kor troligtvis runt 1900. Notera gravhällen till vänster om dirigentens podium. Det är Gravhäll 78 som ligger delvis dold under trappsteget. Murbruksresterna syns än idag.

•KALMAR-DOMKYRKA•
 PLAN AF GRAFHÖLLARNA

*Illustration till Kalmar läns museums synpunkter på hur gravhällarnas värden bör beaktas.
 För förklaring till färgkodningen se sid. 79.*

Kalmar läns museums synpunkter på hur gravhällarnas kulturhistoriska värden bör beaktas

Inför omflyttning av gravhällarna bör stenkonservator konsulteras, ingreppen dokumenteras och upptäckter såsom eventuella sten- eller bildhuggarsignaturer dokumenteras. Vid omplacering bibehålls hällarnas nuvarande numrering. Numreringen utgår från J. Fred Olssons uppmättningsritning från 1912 och har använts i föreliggande rapport.

■ Röd

Högprioriterade kulturhistoriskt synnerligen värdefulla gravhällar. Samtliga rödmarkerade gravhällar i koret skall ligga kvar i koret. Gravhällarna 5, 63 och 64 skall bibehålla nuvarande placering. Gravhällarna 49 och 52 skall placeras synliga i kyrkorummet.

I koret: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 24, 25, 27b (sjutton stycken, varav fem släta)

I långskepp och korsarmar: 49, 52, 63, 64 (fyra stycken varav två släta)

■ Orange

Gravhällar med mycket höga kulturhistoriska värden. Hit räknas gravhällar som är ursprungliga i domkyrkan och gravhällar som har flyttats till domkyrkan vid olika tidpunkter. Gravhällarna har dessutom mycket höga kultur-, person- och/eller konsthistoriska värden. Samtliga gravhällar i denna grupp skall placeras synliga i kyrkorummet.

I koret: 19, 22, 23, 32, 33 (fem stycken varav en slät)

I långskepp och korsarmar: 35, 36, 59, 60, 61, 69, 72, 77 (åtta stycken varav sex släta)

■ Gul

Gravhällar med höga kulturhistoriska värden. Gravhällar som legat över grav i domkyrkan. Hit räknas även de gravhällar som flyttades från Storkyrkan för att placeras över ny grav i domkyrkan. Samtliga gravhällar i denna grupp skall placeras synliga i kyrkorummet.

I koret: 4, 8, 9, 17, 18, 21, 30, 31, (åtta stycken varav fyra släta)

I långskepp och korsarmar: 41, 62, 66 (tre stycken varav en slät)

■ Ljusgrå

Gravhällar med kulturhistoriska värden. Samtliga gravhällar i denna grupp kan flyttas undan, men skall vara tillgängliga för eventuell framtida forskning.

I koret: 26, 28, 29, 34 (fyra stycken)

I långskepp och korsarmar: 37, 44, 45, 46, 47, 50, 70, 79 (åtta stycken)

■ Mörkgrå

Kulturhistoriskt intressanta gravhällar. Gravhällar med eller utan skador och slitage. Gravhällarna i denna grupp kan täckas över eller flyttas till mindre lättillgängliga platser i domkyrkan.

Hällarna: 39, 40, 42, 43, 48, 51, 53, 54, 65, 67, 75, 76 (tolv stycken)

□ Övriga

Gravhällar utan färgmarkering är släta och skall vara synliga.

(tio stycken – alla släta)

Katalogdel

Introduktion

Beskrivningen av gravhällarna

I följande katalogdel beskrivs var och en av domkyrkans 80 hällar, samt ytterligare ett hällparti som här kallas 27B. Numreringen är baserad på J. Fred. Olssons uppmätningsskarta över gravhällarna från 1912.

Beskrivningen av gravhällarna är hämtade ur Rosell och Bennetts bok om domkyrkan. De inventerade och beskrev alla tillgängliga hällar i domkyrkan på 1980-talet. I boken beskrivs hällarnas material, utformning, stilspråk och inskriptioner.

De hällar som inte var tillgängliga vid Rosell och Bennetts inventering har beskrivits genom citat hämtade ur Baehrendtz. Samtliga inskriftskompletteringar, text inom (), har gjorts efter samma källa. Vissa mindre avvikelser från Baehrendtz läsning har skett där det tydligt framgått att han ändrat originaltextens stavning.

Personhistoriken

Eva-Lena Holmgren är historiker och har forskat om 1600- och 1700-talens borgare och adelsmän i Kalmar. Holmgren är verksam vid Kalmar läns museum och har genom sitt kunnande och engagemang bidragit till katalogdelens personhistorik.

Den personhistoriska informationen har hämtats dels ur Holmgrens privata excerpter – dels ur tillgänglig litteratur och arkivmaterial vid Kalmar läns museum. Av dessa kan nämnas den Westrinska samlingen samt Fabian Baehrendtz texter.

Färgkodningen

I katalogdelen har de flesta hällarna tilldelats ett uppslag med bilder och beskrivning samt eventuella anteckningar och en kortare personhistorisk text. I anslutning till beskrivningen finns också en färgkodad ruta som korrelerar med kartan och värdebedömningen på sidorna 78 och 79.

Gravhäll 1

Beskrivning:

Av mörkgrå kalksten med utsmyckning i hög relief. I kanten en delvis utnött bård av intill varandra ställda blad. På stenens mitt ett spegelmonogram inom en rundbård av likadana blad. Runt monogrammet läses: "MATTIAS OLOFSON · SARA GUNNARS · DOTTER · Ao 1691." Nedanför rundeln finns en inskriftstavla med: HOFQVARTER-MÄSTAREN / MATTIAS KRÖGERSTRÖM / OCH DES ARFVINGAR / 1771". Tavlan är omhuggen och eventuell ursprunglig text borttagen. Längst ned på mittfältet finns ett bevingat kerubhuvud, längst upp en inskriftskartusch med delvis bortnött bibelcitrat (Job 19:25 – 27). Kartuschen avslutas nedåt av ett bevingat kerubhuvud. Mittfältets ytor kring rundeln och inskrifttavlor är utfyllda med bladrankor och girlander.

230 x 153 cm

Anteckningar:

Hällen är troligtvis tillverkad på 1680- eller 90-talet, men omhuggen 1771. Ligger delvis dold under kororgeln.

Personhistorik:

Gravhäll 1 låg över Mattias Olofson. Han svor borgared 1673 och verkade som handelsman och redare. Han hörde inte till de mer förmögna i staden, men han ägde en liten skuta och seglade på tyska och polska städer. I maj 1688 valdes Olofsson in i magistraten, den tidens stadsfullmäktige. Han lämnade uppdraget som rådman 1707. Detta är ovanligt – de flesta hade kvar sina uppdrag tills de dog.

Mattias Olofsson var gift tre gånger. Första hustrun var en båtsmansdotter som hette Sara Gunnarsdotter. Hon dog 1693 varpå Olofsson gifte om sig med Margareta Maville, änka efter tullnären Erik Mascholl. Hon dog 1702. Den sista hustrun var handelsmannadotter och hette Catarina Reusch.

Mattias Olofsson dog den 20 januari 1712, troligen i pesten. Denna fruktade sjukdom hade kommit till Kalmar i oktober 1710. Under de följande 17 månaderna, fram till april 1712, dog 842 personer i Kalmar, de allra flesta i pest. Staden bör vid denna tid ha haft ungefär 2500 invånare.

Mattias Krögerström var kvartermästare vid slottsgarnisonen i Kalmar. Som sådan var han ansvarig för alla förnödenheter soldaterna behövde, från vapen till strumpor. Trots det stora ansvaret räknades kvartermästarna bland underbefälen. Krögerström föddes i Kalmar 1720 och dog i Högsby 1793. Hans far, Nils, var även han kvartermästare och då Mattias finns nämnd i Kalmar skolas matrikel åren 1732-37 hade han en efter tiden rejäl skolutbildning. År 1746 gifte Krögerström sig med länsmansdottern Greta Cedergren och lär ha slutat sina dagar som skogvaktare i hennes hemsocken Högsby.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Unik för Kalmar och Kalmar domkyrka*
- *Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 2

Beskrivning:

Av mörkgrå kalksten med utsmyckning i hög relief. I kanten en lagerbård, på mittfältet två rektangulära inskriftstavlor. Den undre tavlan är tom, på den övre läses: "HÄR · UNDER · WIJLAR · FORDOM · / KONGL · MAJIT TROO · MAN / OCH · AMIRAL · EDLE / OCH · WELBORNE · HERR / WERNER · VON ROSENFELDT · / SOM · DÖDDE · d 5 DECEMB · Ao · 1710". På stenens mitt, mellan tavlorna, ätten Rosenfeldts vapen, krönt av en svensk, tretungad flagga. Under vapnet en kanon och ett ankare, lagda i kors.

c:a 240 x 123 cm

Anteckningar:

Hällen ligger delvis dold under altarringen.

Personhistorik:

Werner von Rosenfeldt föddes i november 1639 på Müntenhov i nuvarande Estland som son till Axel Oxenstiernas krigskommissarie David Reimers. Werner von Rosenfeldt tog tjänst i den svenska flottan 1658 och avancerade snabbt upp genom graderna. År 1676 utnämndes han till amirallöjtnant och 1679 adlades han von Rosenfeldt för sina insatser under Skånska kriget.

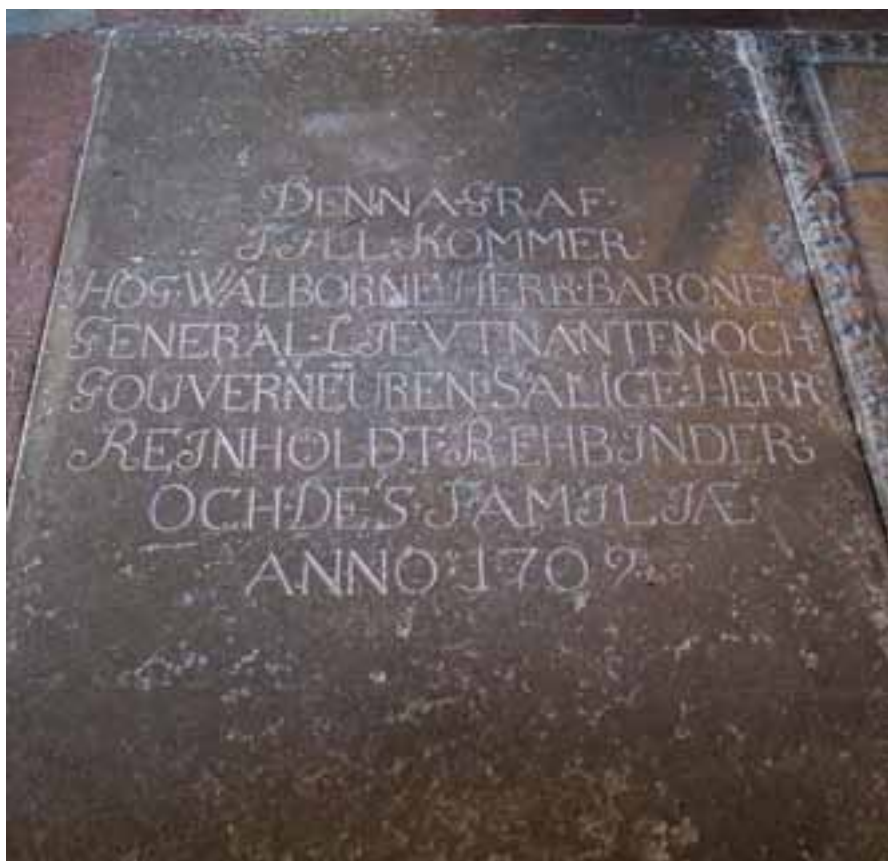
Efter krigets slut blev von Rosenfeldt chef för det svenska lotsväsendet och inriktades sig helt på att bygga upp säkerheten i den svenska flottan. Redan 1678, medan flottan låg i Kalmarsund, hade han lodat detta och tillverkat ett sjökort som stämmer förvånansvärt bra än idag. År 1693 utgav von Rosenfeldt sin bok "Navigation eller styrmanskonst" som syftade till utbildning av sjöofficerare. Tillsammans med Peter Gedda utgav han även sjökort över en stor del av Östersjön. År 1700 blev von Rosenfeldt holmmajor i Karlskrona, en tjänst som han uppehöll till några få månader före sin död i december samma år. Han begravdes i den grav han långt tidigare köpt i Kalmar domkyrka.

Förutom sin tjänstgöring vid flottan var von Rosenfeldt en god poet som publicerade dikter under pseudonym. Han var gift med Christina Gyllenstake. Hennes födelseår är inte känt då hon var dotter till en tullispektör som senare adlades. Christina dog och jordfästes i Karlskrona 1615 men begravdes sedan hos maken i Kalmar. Verner von Rosenfeldt har även ett huvudbanér, ett vapen som bars i täten av begravningståget och sedan sattes upp på kyrkväggen. Det von Rosenfeldtska banéret hänger till höger om predikstolen.

HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll med ursprung i koret*
- *Gravhäll med tillhörande huvudbanér i kyrkorummet*
- *Personligt utformad stil*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 3

Beskrivning:

Av grå kalksten med inhuggen inskrift i 8 rader: "DENNA + GRAF / TILLKOMMER / HÖGWÄLBORNE + HERR + BARONEN / GENERAL + LIEVTNANTEN + OCH / GOUVERNEUREN + SALIGE + HERR / REINHOLDT + REHBINDER / OCH + DES + FAMILIAE + / ANNO + 1709".

c:a 222 x 162 cm

Anteckningar:

Delvis dold under altarringen.

Personhistorik:

Generalmajoren och friherren Reinholdt Rehbinder var landshövding i Kalmar 1701-1709. Han föddes 1640 och dog 1709. Då von Rehbinder var herre till Gripenberg utanför Tranås begravdes han endast tillfälligt i Kalmar domkyrka. Kroppen flyttades senare till ett gravvalv i Säby kyrka där friherren vilar i en kopparbeslagen kista.

Händelserna kring landshövdingen, generalmajoren och friherren Reinholdt Rehbinders gravköp är spännande. Han ville köpa grav nummer två längst framme i koret, men fick till svar att den var den enda lediga graven ”på något lustert ställe” och skulle hållas ledig som tillfällig grav om någon framstående främling dog i staden. Rehbinder erbjöd sig då att köpa tullnären Stridbecks grav ”äfvén på ett vackert ställe långt framme i kyrkan inemot koret belägen” för att sedan byta denna mot den finare platsen i koret. Magistraten godkände köpet och bytet genomfördes. Rehbinder lät tillverka en vacker gravhäll (Gravhäll 3), som placerades i koret.

**HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll med ursprung i koret*
- *Texthäll (1700-1800)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 4

Beskrivning:

Av brun kalksten med inhuggen inskrift i 8 rader: "DENNA GRAF / HÖRER HANDELSMAN / IOHAN FAHLBERG / DES KIÄRA / HVSTRV / CATHARINA HÖYER / OCH ARFVINGAR TIL / KIÖPTÄR d 13 NOVEMBER / ANNO 1733".

211 x 152 cm

Anteckningar:

Hällen låg tidigare i mittgången, där många av stadens handelsmän hade sina gravplatser. Vid restaureringen 1834 flyttades hällen några fåtal meter. Vid restaureringen 1914 flyttades den till sin nuvarande plats i koret.

Personhistorik:

Johan Fahlberg var handelsman i Kalmar. Han bedrev utrikes sjöfart och blev mycket förmögen. Som många andra rika män försökte han bli rådman. Tydligt var Fahlberg inte så populär bland de andra borgarna som han trodde. När han ställde upp i valet 1742 fick han bara en av 136 avgivna röster. Johan Fahlberg var gift Catharina Höyer som ligger begravd tillsammans med maken.

**GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA
VÄRDEN**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Texthäll (1700-1800)*
- *Personhistoriskt intressant*

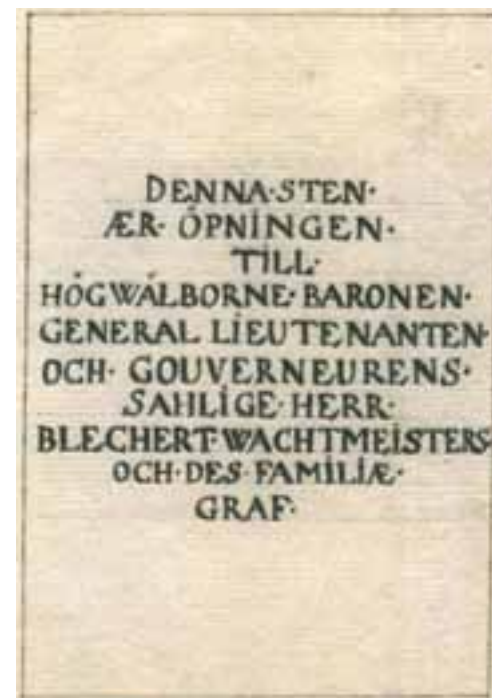

Gravhäll 5

Beskrivning:

Av grå kalksten med inhuggen inskrift i 11 rader: "DENNA STEN / AER ÖPNINGEN / TILL / HÖGWÆLBORNE BARONEN / GENERALLIEUTENANTEN / OCH GOUVERNEURENS / SAHLIGE HERR / BLECHERT WACHTMEISTERS / OCH FAMILIAE / GRAF / ANNO 1701".

220 x 164 cm

Personhistorik:

Gravhäll 5 ligger på ursprunglig plats och dessutom över ett intakt gravkor. I detta vilar minst fyra personer, Bleckert Wachtmeister den äldre med hustrun Barbara Wulfrath, Bleckart den yngre samt överstelöjtnanten och landshövdingen Ernst Lode. Den senare nämns inte på hällen men har huvudbanér i kyrkan.

Direkt knutna till hällen är två huvudbanér och två anvapen då det är två olika Bleckart; fadern som var general och landshövding och sonen som dog 15 år gammal som löjtnant. Huvudbanéren är personliga med ättens vapen i mitten, medan det ena anvapnet visar anorna på fäderne och möderne för Hans, Bleckart och Axel Wachtmeister och det andra visar detsamma för Bleckart d y.

Släkten Wachtmeister kommer från Dagö utanför Estland och kom till Sverige med Hans Wachtmeister 1569. Bleckart d ä var dennes sonsonson. Bleckarts far, som även han hette Hans, gjorde militär karriär, blev friherre och riksråd. Bleckart föddes 1644 som yngst av fyra bröder och dog 1701 i Reval. Alla de fyra bröderna nådde höga militära poster. Bleckart gick in i armén och blev generallöjtnant. År 1695 blev han generalmajor och landshövding i Kalmar men återgick i aktiv tjänst när Stora Nordiska kriget bröt ut 1699 och utnämndes då till generallöjtnant. Han ledde det svenska kavalleriets högra flygel i slaget vid Narva. Bleckart dog i Reval 1701 efter en inspektionsresa. Brodern Axel blev också general medan Hans gick in vid flottan och gjorde en karriär som slutade med att han var vårt lands enda generalamiral, guvernör över Kalmar län och Blekinge och upphöjd till greve. Han fick Johannishus utanför Karlskrona och där lever hans ättlingar än, grevarna Wachtmeister av Johannishus. Bröderna Wachtmeister nådde sin ställning dels genom duglighet,

dels genom att leda den fraktion på Ridarhuset som stödde Karl XI vid reduktionsriksdagen 1680. Eftersom släkten inte hade några gamla gods i Sverige utan var beroende av kungens godtycke för sin framgång organiserade de motståndet mot den gamla jordägaradeln. Å andra sidan blev kungen beroende av dem.

Bleckert Wachtmeister d y följde sin farbror i fotspåren och gick in vid flottan. Hans karriär blev kort; han dog som femtonårig löjtnant 1699.

HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll med ursprung i koret*
- *Gravhäll med placering över ursprunglig grav*
- *Gravhäll med tillhörande huvudbanér och anvapen i krykorummet*
- *Texthäll (1700-1800)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 6

Beskrivning:

Av röd kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en vulst med hörnornament i form av akantusblad och med ett akantusblad mitt på varje sida. På mittfältet överst en lagerkrans, omgivande en cirkelformig inskrift: "MATTIAS ROBECK MARIA ROTH ANNO 1691", och innanför denna ett stort spegelmonogram. Ovanför och nedanför lagerkransen finns bandrosetter. Mittfältets nedre del upptas av en inskriftstavla med delvis bortnött text: "ALL VÅR MYKNA ARBETZMÖDA / HAR OMSIJDER NÅTT SITT MÅL / HWILAR NV IBLAND DE DÖDA / BORTGLÖMT WERDEN MED S(ITT PRÅL) / MEN I DIG DV MÖRKA (HÅLA?) / LEMNAR IAG MIN SKRÖPLIGHET / TY IAG SEDAN SKALL FÅ SKÅDA / GVD VTI SIN HÄRLIGHET". Nederst på mittfältet en döds-kalle och korslagda benknotor.

215 x 140 cm

Anteckningar:

Hällen låg ursprungligen långt fram i mittgången, men flyttades 1834 längre bak. Sin nuvarande placering fick hällen efter restaureringen 1914. Utförd av samme tillverkare som Gravhäll 1.

Personhistorik:

Mattias Robeck föddes i Kalmar 1631 som son till en amiralitetslöjtnant förlagd på Kalmar slott. Mattias läste först vid skolan i Kalmar och tog sedan en juridisk ämbetsexamen vid universitetet i Uppsala. Han tjänstgjorde sedan som landsekreterare och fortifikationskassör i Kalmar.

År 1680 beslöt Karl XI att utnämna två nya borgmästare i Kalmar. Han valde de två män som företrädde stadens borgerskap på riksdagen samma år, Robeck och storköpmannen Diedrich Mühlenbruch. På detta sätt fick Kalmar en handelsborgmästare som verkligen kunde handelns villkor och en justitieborgmästare som kunde sitta domare i rådhusrätten.

Mattias Robeck satt som borgmästare till sin död 1692. Robeck var gift två gånger, första gången med Brita Jonasdatter Gerdslovia, dotter till kyrkoherden i Gärdslösa Jonas Palumbus. Deras son Börje blev militär och adlades Gyllenbåat. De hade en son ytterligare en son som blev jesuit och dog i Bremen. Andra gången var Robeck gift med Marta Root, dotter till häradshövdingen Zakarias Root.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Unik för Kalmar och Kalmar domkyrka*
- *Gravhäll med ursprung i koret*
- *Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 7

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i relief. I stenens hörn rundlar, de övre med kerubhuvuden, de nedre med timglas och döds-kalle. I kanten läses med början i nedre vänstra hörnet: "DENN(A STE)EN OCH LEGERSTELLE HÖRER / DAVID HEYOCK / OCH HANS ARWINGAR TILL / ANNO 166(6)". Mittfältet upptas av två av broskverksramar omgivna inskriftstavlor och mellan dessa en lagerkrans, omslutande en flikig sköld med bomärke och initialer: D H C I D. Den övre inskriftstavlan är tom, den nedre har följande nu delvis oläsliga text: " (HER UN)DER LIGGER · BEGRAFWEN / MA(RTHA) STEPHANSDOTER / (LI)PP(I)A SOM AFSOMNADE / (DEN 29 F)EBRVARIJ 1660 GVDH / (FORLENE) HENNE · EEN(sic!) · FRÖGH/ (DEFULL) OPSTÅNDELSE AMEN."

213 x 150 cm

Anteckningar:

Gravhällen är flyttad från Storkyrkan. Ägarna köpte ny grav i domkyrkan. Hällen låg ursprungligen över grav nr 26 i mittgången. 1834 flyttades den ytterst lite. Sin nuvarande placering i koret fick hällen vid restaureringen 1914. Troligtvis tillverkad av samme tillverkare som Gravhäll 8.

Personhistorik:

David Heijock var en skotsk handelsman, född i Dundee 1620. troligen invandrade han samman med sin bror som handelsman och borgmästare i Jönköping. Eftersom Jönköping skötte sin utrikeshandel via Göteborg, en stad som styrdes av skottar, kan Davids etablering i Kalmar ha varit ett försök att utvidga familjens intressesfär. Detta fördes vidare genom att Davids son Alexander blev handelsman och rådman i Norrköping.

David Heijock var riksdagsman för Kalmar 1657 och 1660. År 1662 valdes han till rådman. Heijock var i flera perioder föreståndare för domkyrkobygget och fick för detta fri gravplats. När han begravdes i Domkyrkan 1681 blev han, enligt klockaren Bechstadius dagbok ”det första lik därstädes”. Hällen skall vara flyttad från Storkyrkan eftersom hans hustru, Marta Stefansdotter Lippia begravdes där 1660. Hon var f ö kusin med Mattias Robecks hustru.

En dotter till makarna Heijock gifte sig med storköpmannen Diedrich Mühlenbruch i dennes tredje gifte. Ungefär samtidigt gifte en av deras söner sig med en av Mühlenbruchs döttrar. Kalmar var mycket litet.

David Heijocks minne hyllas även med ett epitafium, ett borgerligt begravningsvapen. Detta visar den segrande Kristus med segerfanan och är troligen det äldsta som är tillverkat för Domkyrkan.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll över första begravda personen i domkyrkan*
- *Gravhäll med tillhörande epitafium i kyrkorummet*
- *Broskverksstil A (1640-1680)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 8

Beskrivning:

Av rödbrun kalksten med delvis utnött utsmyckning i relief. I kanten delvis oläsligt bibelcitat (Jes 26:20). På den övre tavlan läses: ”H BRITA LIPP(IE?) DÖD(H) / ANNO 16(7)4 den (18) / APRIL BEGRAFVEN / DEN (3) MAIJ”. På den nedre tavlan står: ”STAFFAN BREMER / DÖD 167(4) DN 16 / APR BEGRAFEN / DN 3 MA(IJ 1)66(7) / DN 1 IANVARIJ FÖDES / (DAVIT) BREMER AF/SOMNADE (A:o 16)76 DEN 1(9) / APRIL.” Skölden på stenens mitt har ett bomärke, omgivet av initialerna IB BL CH D.

205 x 104 cm

Anteckningar:

Gravhällen är flyttad från Storkyrkan. Troligtvis tillverkad av samme tillverkare som Gravhäll 7. Låg över grav 34 i mittgången innan den flyttades till koret 1914.

Personhistorik:

Brita Lippia var syster till Martha Lippia, David Heijocks hustru. Hon var gift med råd- och handelsmannen Göran Bremer som avlade borgared 1662, arrenderade stadskällaren 1664 och anlade som en av de första ett tobaksspinneri 1687. Bremer valdes till rådman 1684 och verkade som sådan till sin död 1696. Brita dog i barnsäng 18 april 1674. Den lille sonen Staffan, död två dagar före modern, nämns även han på hällen.

Göran Bremer gifte om sig med Christina Hermansdotter Ståhle, död 1727. Även hon fick se en son dö, lille David som föddes i januari 1677 och dog i april. Det var ett öde hon delade med de flesta kvinnor vid denna tid då minst vart femte barn dog.

**GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA
VÄRDEN**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil A (1640-1680)*

Gravhäll 9

Beskrivning:

Av mörkgrå kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en lagerbård. På mittfältet två broskverkskartuscher, den under utan text, den övre med: "PS 25 VERS 1 / NACH DIR HERRE (VOR / LANGE ICH) MICH MEIN / GOTT ICH HOFFE / AVF DICH." Mitt på stenen, mellan kartuscher, finns en lagerkrans, omgivande en ringformig inskrift och en vapensköld. Skölden har ett träd som vapenbild och omges av rikt lövverk. Inskriften lyder: "HANS BOHMGART * MARTA RODDE: ANNO 1690 · D · 18 · MARTZ".

209 x 146 cm

Anteckningar:

Hällen är sprucken i höjd med nedre kartuschen och är delvis dold av kororgeln. Låg ursprungligen över grav nr 27 långt fram i mittgången. 1834 flyttades hällen till en plats något längre bak i mittgången. Sin nuvarande plats fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Hans Baumgardt var en mycket förmögen handelsman, son till en invandrad man som av allt att döma ägnade sig åt handel i det lilla formatet. Hans avlade borgared 1666 och slog sig sedan tillsammans med brodern Peter Baumgardt d y samman med Diedrich Mühlenbruch och satsade på västerhavsfart. De var de enda under 1600-talet som tog saltlast på egen köl från Portugal. De ägde även fartyg för östersjöfart samt det varv som redan då låg på Varvsholmen. Hans hade även politiska ambitioner; år 1672 representerade han Kalmar vid riksdagen; och 1684 valdes han till rådman; ett val som dock underkändes av generalguvernören Hans Wachtmeister.

Baumgardts son Hans studerade till jurist i Uppsala och blev sedermera assessor. För sina förtjänster adlades han Adlerbaum. Han gifte sig i sinom tid med sin styvsyster Maria Westerhjelms och fick genom detta äktenskap Ryningsnäs i Mörlunda. Hans Baumgardts andre son, Nils, blev militär och avancerade till överstelöjtnant. Han följde Karl XII på alla kampanjer under Stora nordiska kriget, inklusive Kalabaliken i Bender och den därpå följande ritten till Stralsund. Han adlades von Baumgardten. Den tredje sonen, Peter, blev kapten i armén och övertog senare Ryningsnäs efter modern och styvfadern. Peter Baumgardts dotter gifte sig med Johan Helmich Roman, kallad den svenska musikens fader. Hans son Peter upphöjdes i romerskt riksadligt stånd och övertog Ryningsnäs. Från honom stammar den ännu kvarlevande ätten von Baumgardten.

Hans Baumgardt var gift med Marta Rodde som var dotter till den från Lübeck invandrade handelsmannen och sedermera borgmästaren Johan Rodde. Roddesläkten hörde sedan gammalt till de styrande i Lübeck och hade en medveten strategi att placera ut

medlemmar i alla viktiga städer runt Östersjön. De anlade filialer till det lübska handelshuset och deras barn antingen drev dessa vidare eller gifte sig med ledande handlare.

Marta överlevde sin make och gifte om sig med lagmannen Tobias Wester, adlad Westenhielm. Även Westenhielm hade varit gift tidigare och hade en dotter som alltså gifte sig med Hans Baumgardts och Marta Roddes son Hans. Marta lär ha varit en dam med egen vilja. När hon 1693 kallats till rådhuset för att redogöra för sin avlidne makes affärer fattade hon humör och deklarerade att ”fahnen må taga min fot, om jag mera går på Rådhuset”. Enligt de källor vi har lät hon därefter maken sköta affärerna med rätten.

GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Blandstil B (1690-1700)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 10

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med mycket nött utsmyckning i relief. I kanten en lagerbård, på mittfältet överst en oval kartusch inom vilken finns rester av text (endast några bokstäver läsliga). På stenens mitt en lagerkrans, omslutande ett spegelmonogram och ringformig, delvis oläslig inskrift: "DIDRICH (STRIDBECK OCH) HANS ARFWINGAR". Nederst på mittfältet en rektangulär tavla med utnött text, troligen bibelcitat. Mittfältets övriga ytor är utfyllda med ornamentik: draperier, arkitekturelement och fruktklasar. Den nedre inskriftstavlan kröns av ett bevingat kerubhuvud.

208 x 144 cm

Anteckningar:

Gravhällen tillverkades troligtvis runt 1690. Hällen låg ursprungligen över grav nr 23 långt fram i mittgången, men flyttades vid restaureringen 1834 till en plats längre bak i mittgången. Den nuvarande placeringen i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Didrich Stridbeck var tullnär vid Stora sjötullen i Kalmar. År 1667 nämns han även uppbördsman för kyrkobygget, d v s det var hans sak att inkassera pengar till bygget av domkyrkan av borgarna. Stridbeck arrenderade även Borgholms kungsgård. Han dog i 1711 Råpplinge för att sedan gravsättas i Kalmar. Stridbeck bör ha varit gift då hällen höggs 1689, troligen över en död hustru. Hennes namn är dock förlorat i glömskan.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Unik för Kalmar och Kalmar domkyrka*
- *Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 11

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med välbevarad utsmyckning i relief. I kanten profilerad list med hörnblad. På stenens mitt en lagerkrans, omslutande ett monogram och ringformig inskrift: "SWEN · NILS · SON · PORSELL · CATHARINA · ZELLINGER". Strax nedanför kransen ses en dödskafe ur vars ögonhålur olivkvistar växer fram och utfyller ytorna kring kransen. Överst och nederst på mittfältet finns rektangulära inskriftstavlur med inhuggen text. På den övre läses "QUI · MENTEM · COELO · NOMEN QVI · TRADIDIT · ORBI / INOCUUM · HUIC · PARVO · CREDIDIT · OSSA · LOCO / SI · CUPIS · EXEMPLUM · FIDEI · NOVISSE · PROBATAE / VIX HOSPES · MELIUS · TEMPORA · PRISCA · DABUNT" (= Han som överlämnat sin själ till himlen och sitt oförvitliga namn till världen, han har anförtrött sina ben åt denna ringa plats. Om du önskar lära känna ett föredöme av beprövat trohet, skall detta knappast givas av en din gästvän, snarare av gångna tider.) På den nedre tavlan står: "HÄR · SOFWER · SÖTT · OCH · WÄL · DEN · FLITIGT · WAKAT · HAR / OCH · TIEN · SIN · GUD · OCH · KONG · I · ALLA · SINA · DAR / DEN · DYRA · DYGDEN · SIELF · HANS · LOF · INRITAR · HÄR / AT · HAN · EN · AFBILD · WAR · PÅ · ALT · DET · DYGDIGT · ÄR / FÖDD 1649 · DÖD 1693 · 5 · APRIL · BEFRAFVEN · 2 · JULII."

221 x 159 cm

Anteckningar:

I hörnen rester av krampor för lyftringar. En välhuggen häll, enligt Manne Hofréns texter ett vackert och stilsäkert karolinskt arbete. Troligen utförd av samme tillverkare som Gravhäll 6.

Personhistorik:

Sven Nilsson Porsell var född 1649 och innehade posten som ekipagekommisarie vid amiralitetet i Kalmar. Porsell dog 1693 och begravdes under denna häll.

Porsell var gift med Catharina Zellinger. Hon levde till ända 1742 och skänkte år 1738 en nattvardskalk i silver till domkyrkan i sitt och salig makens namn.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll med ursprung i koret*
- *Unik för Kalmar och Kalmar domkyrka*
- *Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)*

Gravhäll 12

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en bård med hörnrundlar, i rundlarna evangelistsymbolerna, i bården inskrift: "DISER (STEIN V)ND / STETTE GEHÖRET DIETRICH MIVHLE/NBRVCH VND SEINEN / ERBEN ANNO 1676 den 24 MARTIJ". På stenens mitt en krans, omslutande en sköld med bomärke. Kransen hålls av på sidorna stående, vingade genier, nedanför kransen timglas och dödskalle. Mittfältets övre och nedre del upptas av ovala inskriftstavlor och i övrigt är mittfältet utfyllt med broskornament. På den övre tavlan har funnits ett bibelcitat på tyska (Ps 73:24 – 26), nu till stor del utnött. På den nedre tavlan följande, nu delvis oläsliga inskrift: "(HIER VNDER) / RVHET (DIETRICH MIV)/HLENBRVCH (IN) GOT ENTSL/AFEN DEN 2(4 AV)G (A: 1712) / IST IN GOT ENTSLAFEN ANNO / 1669 den 30 MARTIVS BRIJT(A) / PEDERS DOCHTER DIETRICH MI/VHLENBRVCH EHLICHGE HAVS/FRAV RVHET INN GOT MARTA (JEG)/ERS DIETRICH (MIVLE)NBRVCH / EHLICHGE (HAVSFRAV) / ANNO (1676 D... / (A)PRI(L)".

208 x 147 cm

Anteckningar:

Hällan låg ursprungligen i mittgången. 1834 flyttades den ett fåtal meter. Sin nuvarande placering fick hällan efter restaureringen 1914.

Personhistorik:

Dietrich Mühlenbruch var den ekonomiskt och politiskt mest betydande personen i 1600-talets Kalmar. Han föddes i trakten av Lübeck 1628 och invandrade som ung till Kalmar. Här tog han plats som köpdräng hos handelsmannen Friedrich Sievertz. Snart nog ansågs han fullärd som köpman och vann eget burskap 1656. De första åren handlade han som de flesta i Kalmar med andra städer kring Östersjön men redan 1663 hade han laster till Amsterdam och fem år senare ägde han, tillsammans med bröderna Hans och Peter Baumgardt, ett skepp som seglade ända till Portugal efter salt. Dessa tre kom under många år att helt dominera den kalmaritiska utrikeshandeln.

Mühlenbruch fungerade även som bankir. Det finns bevarade bouppteckningar som säger att allt lösöre var pantsatt till honom. Han skaffade sig även stort politiskt inflytande i staden. År 1677 valdes han till rådman på riksdagen 1680 utnämndes han till handelsborgmästare av Karl XI utan att borgerskapet tillfrågats. Troligen hade de inga större invändningar; de flesta hade nytta av att en man som kände handelns villkor satt som kungens representant i staden. Till skillnad från många andra för vilka magistratsuppdragen var livstids äresysslor avgick Mühlenbruch 1709 från sin borgmästartjänst. Han avled 1712.

Diedrich Mühlenbruch var gift tre gånger. Den första hustrun hette Brita Persdotter som levde mellan 1624 och 1669. Hon kan ha varit dotter till Per Håkansson Scheder med vilken Mühlenbruch delade fraktutrymme i fartyg på 1650-talet. I så fall kan detta äktenskap ha gett Mühlenbruch det kapital han behövde för att så snart komma igång med sjöfart på Västerhavet.

I sitt andra äktenskap var Mühlenbruch gift med Marta Jäger, född 1648 och död 1676. Hon var dotter till den tyskbördige råd- och handelsmannen Hans Jäger. Detta äktenskap bör klart ha ökat såväl hans kapital som status. Detsamma är fallet med den tredje hustrun, den Marta Heijock, dotter till den skotske råd- och handelsmannen David Heijock. Marta var född 1656 och således 28 år yngre än maken. Hon avled redan 1680. Förutom hennes fars förmögenhet och höga anseende hade Marta en bror, Johan, som var jurist och adlades Jegerhielm. Banden mellan de två familjerna knöts ännu tätare när Martas syster gifte sig med Mühlenbruchs son David. Efter Mühlenbruchs död lät barnen bekosta det över tre meter höga epitafium som, enligt inskriften, ”Gud till ära och kyrkan till prydnad” hänger över sakristians dörr.

Det finns få bevarade hus som kan knytas till de personer som ligger begravda i Domkyrkan. Det sista hus Diedrich Mühlenbruch lät bygga åt sig finns dock kvar, om än inte på ursprunglig plats. Det är det hus vi idag känner som Kreugerska, byggt vid Kavaljeren men senare flyttat till betydligt påvrate omgivning i kvarteret Blockmakaren. Tvärs över gatan från detta hus lät Alexander Mühlenbruch, son till Diedrich, på 1720-talet bygga det s k huset med säteritaket som även det står kvar.

HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll med tillhörande epitafium i kyrkorummets*
- *Broskverksstil B (1660-1690)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 13

Beskrivning:

Av ljusgrå kalksten med inhuggen inskrift i 19 rader. ”Rådmanen / CASPAR · HANELL / Hans Maka / CRISTINA CEDERHOLM von / SCHMALENSEN, / Deras Son Borgmästaren, / CASPAR ABRAH: HANELL / och Makan, / ANNA ELISAB: SJÖBORG / Hvila Här / Dessas Söner, / Lagmannen öfver Gotland / CASPAR CRISTOPHER HANELL / Och Krono-Bokhållaren, / CARL GUSTAF HANELL / Besörgde MinnesSten 1798 / Med Förfäders och syskons / stoft önska De få blanda sitt / vid Livvets slut.”
Lyftringar i stenens hörn.

202 x 134 cm

Anteckningar:

Hällens nuvarande placering är väldigt nära den ursprungliga över grav nr 10. Vid restaureringen 1834 flyttades hällen näst längst fram i mittgången. Hällen återtog sin ursprungliga placering vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Caspar Hanell var handelsman i Kalmar. Hans födelseår är inte känt, men det bör vara före 1680 då han 1711 utnämndes till rådman. I strid mot alla gällande bestämmelser fick han sin fullmakt av landshövdingen utan att borgerskapet fått yttra sig. Enligt protokollen i domboken trädde han omedelbart i tjänst. År 1734 fick dock borgerskapet sin chans att säga ifrån. Ny borgmästare skulle väljas och enligt en förordning från 1723 skulle borgerskapet välja tre varav kungen sedan skulle utse en. Hanell ställde upp men fick inte en enda röst. Någon tröst fann han kanske i att 1742 bli kämnärspreses, alltså ordförande i stadens lägsta domstol, och 1745 stadskvartermästare. Det senare uppdraget hann han dock inte inneha så länge då han avled samma år. Caspar Hanell var gift med Cristina Cederholm von Schmalensen.

Caspar Abraham Hanell var son till Caspar Hanell. Han studerade ”handeln och commercien” i Lübeck och Hamburg 1729-1730 och reste därefter på studieresa i Sverige innan han inledde sex års juridikstudier i Lund. Han återvände därefter till Kalmar 1738 och fick tjänst som bisittare i tullrätten, accisrätten och kämnärsrätten. År 1750 valdes han till rådman. Han var även riksdagsman och 1762 utsågs han till hedersborgmästare.

Han var gift med Anna Elisabet Sjöborg som även hon lades till vila under denna häll liksom sönerna Caspar Cristopher Hanell, 1744-1808 och Carl Gustaf Hanell. Caspar Christopher gav 1767 ut skriften ”Litet försök om sättet att rätteligen sätta skiljo-märknen uti skrifvandet : såsom någon hjelpreda till en redig skrifart”. Med tanke på att svenskan inte fick någon enhetlig stavning förrän 1906 må han sägas ha varit en föregångsman. Caspar Christopher författade denna skrift medan han studerade till jurist i Lund.

**HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll med ursprung i koret*
- *Yngsta daterade hällen*
- *Texthäll (1700-1800)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 14

Beskrivning:

Av grå kalksten. I kanten inhuggen bård med hörnrundlar, på stenens mitt en oval lagerkrans i ganska låg relief. Utrymmet inom kransen är tomt och även kantbården saknar inskrift eller dekor. Däremot finns numera delvis oläslig text på mittfältet, ovanför och nedanför kransen. Över kransen läses: "HÄR VNDER WIL(AR FOR) / DOM HANS KONG(LIGE) / MAIJs TRO(TIENARE OCH HO)/LM MAIOR VN(DER DES AMMIRA)/LITET DEN EDLE OCH (MANHAF)/TIGE H : ANDERS HOMMAN. (BEGRAF)/WEN DEN 8 MAR(TI) ANNO (1)6(85)." Under kransen delvis oläsligt bibelcitrat, Job 7:1 – 3.

213 x 145 cm

Anteckningar:

Gravhällen låg ursprungligen i koret över grav nr 11, men flyttades 1834 till mittgångens vänstra sida. Vid restaureringen 1914 flyttades hällen tillbaka till koret där den idag ligger på näst intill ursprunglig plats.

Personhistorik:

Anders Homman var född 1622 och dog 1685. Han var sjömiliter och deltog i slaget vid Öland 1 juni 1676 som kommandör ombord på Svärdet. Enligt sitt vittnesmål i sjöförklaringen menade han att skeppet kunnat räddas. Fartygschefen Claes Ugglan ville inte ge danskarna en sådan pris och välde därför att låta skeppet brinna. Homman lade även en del skuld på besättningen då han sade: "Vi slogs länge efter att vi förlorat masten men de andra for omkring som yra höns. Jag har varit med i sju bataljer, men aldrig sett svenskarna slåss så illa som utanför Öland." Homman blev senare holmmajor, alltså chef för örlogsvarvet, i Kalmar.

Förutom hällen minner ett epitafium föreställande det brinnande Svärdet om Anders Homman. Det hänger över dörren till Kristofferskoret.

Under denna häll begravdes även landshövdingen och friherren Gustaf von Psilander. Denne gradpasserande prästson, född 1669, är mest känd för att i slaget vid Orford Ness 1704 ha vägrat stryka märsseglen för en engelsk eskader. Att stryka segel var att erkänna den andres överlägsenhet, och engelsmännen krävde detta av alla. Det var de som "Ruled the waves". När Psilander vägrade stryka segel utbröt ett sjöslag som kostade 16 svenska sjömän livet och förstörde Psilanders skepp Öland. Men Psilander hade agerat som förväntats. När han återkom till Sverige hyllades han som en hjälte. Han adlades 1712 och blev friherre 1719. År 1728 blev han landshövding i Kalmar, en post han upprätthöll i sex år innan han blev president i Amiralitetskollegium i Karlskrona. Psilander avled i Stockholm 1758 men begravdes i Kalmar domkyrka där ett epitafium minner om honom.

HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL

- **Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan**
- **Gravhäll med ursprung i koret**
- **Gravhäll med tillhörande epitafium i kyrkorummet**
- **Blandstil A (1680-1690)**
- **Avbildad av Frigelius**
- **Personhistoriskt intressant**

Gravhäll 15

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med rik utsmyckning i hög relief. I kanten en slät ram. Mitt på stenen en bild av tornhuven till en kyrka. Den flankeras av timglas och döds-kalle och omges i övrigt av tre ovala inskriftskartuscher med blad- och rullverk. I mittfältets övre bevingade kerubhuvuden och små språkband med "IDAG MIG", "I MORGON TIG" och mellan dem ett större språkband med "TU LYCHTAR DAG(EN FÖR MIG) / FÖRR ÄN AFTO(NEN KOMMER)". Inskrifterna i de båda kartuscher på ömse sidor om tornhuvens lanternin utgörs av bibelcitater, i den vänstra Uppb 14:13, i den högra Job 19:25 – 26 (delvis oläsligt). Den stora kartuschen nederst på mittfältet är sammansatt av palmblad, akantus och olivkvistar. Den delvis utnötta inskriften inom kartuschen lyder: "HIER · VNTER · RVHET · SEELIG / IN · DEM · HERREN · HANDELSMAN / H HANS MI(CHAE)L KRAHN)ER / GESTORBEN (D 20 DEC A:o 1714 UND) SEIN(E) / FRAV · LIEBSTE (ANNA KRAHN)ER / VN)DT · DESSEN · ERBGENANTE(N ZU)GEHÖRIG".

210 x 152 cm

Anteckningar:

Hällan låg ursprungligen över grav 49 i mittgången vid västra entréporten. 1834 flyttades hällan till mittgången i höjd med tvärgången. Sin nuvarande plats fick hällan efter restaureringen 1914. Nedre vänstra hörnet är lagat med slät kalksten i liknande färg.

Personhistorik:

Hans Michael Krahner var handelsman och byggmästare i Kalmar. Han arbetade upp en utrikes handelsrörelse som under perioden 1715-1725 var bland de tio mest givande i staden. Han var verksam vid domkyrkobygget och såg till att tornmurarna uppfördes. När Krahner avled övertogs rörelsen av änkan. Hon hette Anna och var dotter till Albrekt Hingstman d ä som själv var handelsman. Genom detta var Anna född in i handeln. Det var vanligt att handelsmännens söner studerade vid universitetet. Detta höjde familjens status. Problemet var att det ofta inte fanns någon som kunde föra faderns rörelse vidare. Att då fostra döttrarna så att de kunde bli attraktiva som hustrur till yngre handelsmän skapade en situation alla vann på; den äldre mannen var säker på att rörelsen levde vidare, den yngre fick en medhjälpare och ett arv och kvinnan fick ett gott gifte. Detta användes t o m som skäl när man arbetade fram ärvdabalken i 1734 års lag. De som förespråkade att man skulle behålla lika arvsrätt i staden menade att en dotter genom sitt gifte då kunde ersätta en oduglig eller frånvarande son med en duglig svärson.

Även kvinnan vann på detta. Förutom att hon ärvde lika med sina bröder när fadern dog kunde hon om hon blev änka möjlighet till ekonomisk självständighet. Den änka som behärskade sin makes yrke kunde nämligen ärva hans burskap med alla dess rättigheter och skyldigheter. En burskapsägande änka hade rösträtt på rådstugan, betalade skatt, gifte sig med vem hon ville och bestämde över sina pengar. Madame Krahner, som hon kallades, tog tillvara denna möjlighet. Hon drev framgångsrikt rörelsen vidare och finns i skattelängderna bland de tio rikaste ända fram till 1735.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Personligt utformad stil*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 16

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en lagerbård, på mittfältet två putti som mellan sig bär en oval bladkrans, omslutande ett bomärke och inskrift: "BALTZAR HOPPENSTEDT DOROTHEA ENGELS" samt ett oläsligt årtal, enligt Baehrendtz "1699". Den vänstra putton håller dessutom en dödskalle, den högra ett timglas. Överst och nederst på mittfältet finns inskriftskartuscher, den övre åttasidig inom en profilerad ramlist, den nedre oval inom en akantusranka. Texten inom den övre kartuschen utgörs av ett bibelcitrat, Ps 73:25 – 26 på tyska. I den nedre kartuschen läses: "HIER · UNTER · RUHET · IN / GOTT SELIG BALTZAR HOP/PENSTEDT A(o) 16(99) D (30) MERTZ".

216 x 153 cm

Personhistorik:

Baltzar Hoppenstedt var snickare och handelsman. Han föddes i Sachsen-Lauenburg och kom därifrån till Kalmar där han svor borgared som snickare 1681. Vissa källor säger att han kallades hit för att bygga på den kyrka i vilken han nu vilar. Men snickeriet var inte nog för Hoppenstedt. År 1687 blev han tillsagd av magistraten att han måste välja på snickeriet och handeln. Han valde handeln och verkade som handelsman till sin död 1699.

Han var gift med Doreotea Engels som var född 1627 och dog, troligen i pesten, 1710. Makarnas son, Caspar Hoppenstedt, kom att bli den dominerande handelsmannen i Kalmar under 1700-talets första hälft. Han blev även borgmästare och grundade järnbruket i Orranäs och, tillsammans med landshövdingarna Rothlieb och Stael von Holstein, Flerohopp

Gravhäll 17

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en bård med bibelcitater (Joh 3:16, Vish 5:16 – 17) samt året 1667, i hörnen rundlar, de övre med kerubhuvuden, de nedre med döds-skalle resp timglas. På mittfältet finns överst och nederst tomma inskriftstavor med grovt huggen broskverksram samt mitt på stenen en lagerkrans, omslutande en flikig sköld med ett bomärke och initialerna F M S E B D.

207 x 143 cm

Anteckningar:

Ägare till stenen var ursprungligen handlaren och rådmannen Folke Månsson, gift med Elin Börjesdotter, från vilka adliga ätten von Ehrenclou härstammar.

Hällen har samme tillverkare som Gravhällarna 7 och 8. Den är flyttad från Storkyrkan. Månsson köpte gravplats nr 36 i mittgången. 1834 flyttades hällen några meter längre fram i mittgången. Sin nuvarande placering i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Folke Månsson var en av de få svenskfödda bland de förmögna handelsmännen i Kalmar på 1600-talet. Han var son till handelsmannen Måns Folkesson och troligen född under 1610-talet. Själv svor Folke Månsson borgared som handelsman 1639. Åtta år senare valdes han till kämnär och 1663 till rådman. Redan 1653 hade han utnämnts till kyrkföreståndare och blev senare inspektor för det nya bygget.

Åt sig själv lät han bygga den s k Sahlstenska gården i hörnet Kaggensgatan-Ölandsgatan. Denna är ombyggd under 1700-talet, men i grunden ser den ut som den gjorde på Månssons tid.

Folke Månsson var gift med handelsmannadottern Elin Börjesdotter. Makarnas söner studerade och kallade sig Folcker i efternamn. En, Birger, blev präst och förrättade altartjänsten när domkyrkan invigdes midsommaren 1682. Denne Birger gifte sig med stadspresidenten Erik Nentzell Ehrenklos dotter Christina. Deras son Carl adlades von Ehrenclou. Det epitafium med en klo och en krans som hänger i Domkyrkan minner dock om stadspresidenten. (se Gravhäll 25)

Folke Månsson avled den 29 februari 1676 och begravdes i den gamla stadskyrkan. Kroppen och gravhällen flyttades sedermera till domkyrkan. Hustrun Elin lades till vila i samma grav 1709.

***GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA
VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil A (1640-1680)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 18

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en kraftig bladbård med ett blomornament mitt på varje sida. På stenens mitt ett adligt vapen (ginbalk belagd med tre stjärnor) inom en bladkrans samt ringformig inskrift: "CHRIESTOFER VON SEHLTZEN CATHARINA HINGSTMANS". På sidorna om kransen veckade band, ovanför och nedanför den tomma inskriftskartuschen med ramverk av huvudsakligen akantus. I den nedre kartuschen har ett kerubhuvud samt döds-kalle och timglas komponerats in i ramverket.

208 x 151 cm

Anteckningar:

Hällen låg ursprungligen över grav nr 24 långt fram i mittgången. 1834 flyttades hällen längre bak i mittgången. Sin nuvarande placering i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Frigelius avbildade von Seltzens och Hingstmans gravhäll på Gamla kyrkogården.

Personhistorik:

Christoffer von Sehlzen var skeppare och handelsman. Han var född omkring 1670 och dog 1740. Von Seltzen ägnade sig åt utrikes sjöfart och blev tämligen förmögen. Han var gift tre gånger, första gången med Catharina Hingstman som var dotter till Albrekt Hingstman och alltså syster till den Anna Krahnert som blev så framgångsrik som handelsmadam. Catarina dog i pest 1710 och ligger därför på gamla kyrkogården även om hennes namn finns på hällen. Von Seltzens andra hustru hette Catarina Pauli och den tredje Catarina Aspelund.

GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Blandstil B (1690-1700)*

Gravhäll 19

Beskrivning:

Av rödbrun kalksten med inhuggen inskrift inom en på höjden ställd och åt höger förskjuten rektangel som upptar större delen av stenens yta. Inskriften lyder: ” DENNE GRAF / ÅHR / TULLNÄREN WID STORA / SIÖÖTULLEN / ZACHARIAS LINDMAN / DES / KIÄRE HUSTRU / CATHARINA LINDMAN / OCH / DERAS / ARFWINGAR / TILLHÖRIGH / BLEFWEN / ANNO 1702 / DEN 30 JUNI”.

207 x 124 cm

Anteckningar:

I hörnen finns igensatta hål efter lyftringar. Ursprungligen låg hällen över grav nr 14 framför norra bänkkvarteret. Hällens asymmetri beror troligtvis på placeringen i den smala gången mellan koret och bänkkvarteret. Hällen kan möjligtvis ha dolts delvis av bänkinredningen. 1834 flyttades hällen längst fram till höger i mittgången. Vid restaureringen 1914 fick hällen sin nuvarande placering.

Personhistorik:

Zacharias Lindman var tullnär vid Stora sjötullen, alltså tullen för utrikes sjöfart. Han blev senare tullinspektör i Malmö. Han var född 1653 och avled 1711 – mitt i värsta pesttiden. Då pestoffren enligt magistratens order skulle begravas på kyrkogården, inte inne i kyrkan, dog han kanske av något annat. Hans hustru Catharina Lindman hette Petersdotter som patronymikon. Makarnas söner var militärer och adlades Linnercrantz. En av döttrarna, Dorotea, gifte sig med Michael Baumgardt, brorson till den Hans Baumgardt som nämns på annan plats i denna skrift.

**GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Texthäll (1700-1800)*
- *Avbildad av Frigelius*

Gravhäll 20

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en bård med inskrift, i hörnen rundlar, de övre med kerubhuvuden, de nedre med resp timglas och ros. Kantskriften lyder: "DE(NNA) STEEN OCH LE/GERSTELLE HÖRER ZACHRIS AN/DERSSON OCH HANS AR/WINGAR TILL ANNO 1686 · D: 4 NOVEM". På stenens mitt en lagerkrans, omgivande en flikig sköld, som haft ett numera bortnött bomärke. På mittfältets övre och nedre del finns ovala inskriftstavlor med till stor del utnött text. Den undre tavlan har ett bibelcitat (Ps 16:11), på den övre står: "(DENNA) STEEN OCH / GRAF HÖRER ERNST / (DIDERICH S)ALOMON OCH / (CATHARINA) S)PORE MED / (DES ARF)WINGAR TIL / (AN)NO 1725".

203 x 148 cm

Anteckningar:

Hällen låg ursprungligen över grav nr 44 långt bak i mittgången. 1834 flyttades hällen längre fram i mittgången. Sin nuvarande placering i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Gravhällen täcktes förr av en matta som fortsatte från mittgången över koret fram till högaltaret. Grus och sand som samlades under mattan gjorde att slitaget under mattan blev större. Detta syns på hällens vänstra sida i bild.

Personhistorik:

Zachris Andersson var handelsman och redare. Han avlade borgared 1671 och dog före 1693. Hustrun hette Brita Månsdotter och dog i pesten den 6 oktober 1710. Hon var ett av de första offren, då klockaren Nils Bechstadius, till vars hem sjukdomen fördes med smittade kläder, avled den andre oktober. Innan sjukdomen rasat ut i april 1712 hade ytterligare 840 personer avlidit i Kalmar. Andersson hade fri gravplats i kyrkan eftersom han 1684 transporterat kyrkans mellanklocka till Stockholm för omgjutning.

Graven köptes 1721 av Ernst Diderich Salomon. Han var fältskär i Kalmar och författade även en skrift ”om iglars bruk”. Denna utgavs postumt 1760. Salomon avled den 14 december 1759 i, som hans son skriver, ”en ålder av 80 år, 3 månader och 18 timmar”.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll som hör samman med mellanklockan*
- *Blandstil A (1680-1690)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 21

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. Komposition som föregående, i de nedre hörnrunklarna dock timglas resp. dödskalle och i skölden på stenens mitt ett otydligt monogram (H M E ?). Kantskrift: "DENNA STEEN OCH LE/GERSTELLE (HÖRER) SKEPBYGEMESTAREN / HANS MICKELSON EN/GEL OCH HANS ARWINGAR TIL ANNO 1686". På mittfältets nedre inskriftstavla läses Ps 31:8, på den övre står: "HÄR VNDER LIGER BEGRAFVEN M HANS MI/CHELSON ENGEL SKIEP(ZBYG)EMESTARE AFSOMNADE DEN 14 / DESEMBER ANNO (16)84 / (OCH HANS KÄRA HVSTRV MARIA KI)/ÖN I HERRANOM (AFSOMNADE DEN) 14 FEBRVARI(I ANNO 1687)".

202 x 128 cm

Anteckningar:

Ursprungligen har hällen troligtvis legat i mittgången över grav nr 41. År 1834 flyttades hällen längre fram i mittgången. Den nuvarande placeringen i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Hans Mickelson Engel var skeppsbyggmästare och vann burskap 1667. Vi vet mycket lite om honom mer än att han ägde hus i Kalmar och dog 1684. Mickelsson var gift med Maria Kiön som överlevde maken med tre år.

***GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA
VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Blandstil A (1680-1690)*

Gravhäll 22

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i ganska låg relief. I kanten en bård med bibelcitat (Job 19:25) i hörnen rundlar med rosor. På stenens mitt en oval lagerkrans inom vilken läses: "L . E . R . L / C . H . D . W / A 1688". Till vänster om kransen korsade knotor, till höger timglas. Ovanför och nedanför kransen finns rektangulära tavlor utan text. Utrymmet på mittfältet i övrigt är utfyllt med grovt huggen broskornamentik.

200 x 143 cm

Anteckningar:

Vid fotograferingen var hällen delvis dold under altarpodiet.

Personhistorik:

L E R L / C H D W (1688)

Mannen verkar inte ha patronymikon och kvinnan verkar ha ett med tillägg av ett namn med W...

***GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil B (1660-1690)*

Gravhäll 23

Beskrivning:

Av brun kalksten med utsmyckning i ganska låg relief. Omhuggen 1752 och då försedd med nya inskrifter. I kanten en bård med bibelcitat på tyska (2 kor 4:17), i hörnen rundlar, de övre med rosor, de nedre med resp dödskalle och timglas. Mittfältet upptas av fyra inskriftstavlor: överst en liggande oval, på stenens mitt två stående ovala samt nederst en liggande rektangulär. De ovala tavlorna omges av lagerkransar. På den översta tavlan ses ett bevingat kerubhuvud, nedanför detta ett sekundärt inhugget bibelcitat (Fil 1:21) samt årtal "ANNO 1752" och nederst ursprunglig text i relief, Fil 3:20 på tyska. Med början på den vänstra av de stående ovalerna och med fortsättning på den högra läses: "DENNA STEN / OCH GRAF / TILHÖRER / HANDELSMANNEN / PETTER MOBERGER OCH / DES KÄRA / HVSTRV / CATHARINA / ELISABETH / SVEBILIA / SAMT DERAS ARFVINGAR". Den nedersta tavlan har funnits ursprunglig text, Rom 8:18 och Ps 126:5 på tyska, nu till största delen oläsligt.

246 x 182 cm

Personhistorik:

Petter Moberger föddes i Vimmerby 1701 och flyttade in till Kalmar där han var verksam som handelsman. Moberger dog i Kalmar 1779. Han var gift två gånger, första gången med Catharina Elisabeth Swebilia som föddes i Runsten 1723 som dotter till kyrkoherden Olof Swebilius av den kända prästsläkten. Catarina Elisabeth dog redan 1755 varpå Moberger gifte om sig med den tjugo år yngre Anna Margareta Montelia, dotter till lektorn vid Kalmar skola Daniel Montelius. Hon levde ända till 1808.

***GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil B (1660-1690)*
- *Exempel på en återanvänd häll*

Gravhäll 24

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i hög relief. I hörnen änglahuvuden i relief, i kanten inhuggen inskrift: "Dieser Stein Mitt / dubbelten Graab gehört Hern / Petter (Johanssen) / undt Seinen Erben Erblich". På mittfältets övre del ses två svävande genier, som emellan sig håller ett draperi med bibelcitrat (Uppb 14:13) på tyska. Nedanför detta finns ett brett språkband med årtalet "1698", initialerna "P J S M J M T" samt ett bomärke. Mittfältets nedersta del upptas av en oval inskriftskartusch, omgiven av bladverk. I kartuschen läses: "Hier unter Ru/het in Gott sehlige frau / Margareta Jacobsdoch/ter Herr Peter Johan/sons Eheliebste".

244 x 178 cm

Anteckningar: Gravhällen är möjligtvis tillverkad utanför Kalmartrakten. Ligger idag delvis dold av spelbord för orgel.

Gravhäll 24 på foto som finns i Kalmar läns museums arkiv.

Personhistorik:

Petter Johansson var handelsman och svor borgared som sådan 1681. han var även medredare i skepp som gick på västerhavsfart. År 1696 valdes Johansson till rådman och satt sedan i stadens styrelse till sin död 1705.

Johansson var gift med Margareta Jacobsdotter. Hon var dotter till den mycket förmögne handelsmannen Jacob Mattisson och Maria Burmeister. Maria hade varit gift två gånger förut. Och hade flera barn som blev förmögna handelsmän. Själv slutade hon sitt liv genom att drunkna i en av stadens brunnar.

**HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Intressant för framtida forskning*
- *Personligt utformad stil*

Gravhäll 25

Beskrivning:

Slät häll av mörkgrå kalksten med grovkornig yta.

170 x 106 cm

Anteckningar:

Vid restaureringen 1914 gavs ett stort antal gravhällar ny placering i koret. Många hällar låg ursprungligen i koret. Ett fåtal flyttades dit av olika anledningar.

Inventeringen och analysen av källmaterialet pekar mot att Gravhäll 25 kan ha placerats i koret för att den visar att även de adliga ibland valde att låta sin grav täckas av en enkel, slät häll.

Gravhäll 25 kan tänkas visa familjen Ehrenklos grav som fanns i koret. Häradshövdingen Erik Ehrenklo har ett huvudbanér som hänger i domkyrkan.

Personhistorik:

En jämförelse med Gravhäll 17 är på sin plats.

Folke Månsson var gift med handelsmannadottern Elin Börjesdotter. Makarnas söner studerade och kallade sig Folcker i efternamn. En, Birger, blev präst och förrättade altartjänsten när domkyrkan invigdes midsommaren 1682. Denne Birger gifte sig med stadspresidenten Erik Nentzell Ehrenklos dotter Christina. Deras son Carl adlades von Ehrenclou. Det epitafium med en klo och en krans som hänger i domkyrkan minner dock om stadspresidenten.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll som tecken för Ehrenklos grav*
- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 26

Beskrivning:

Av brun kalksten. Starkt hött häll med utsmyckning i ganska låg relief. I kanten en bård utan inskrift, i hörnen rundlar, de övre med kerubhuvuden, de nedre med rosor. Mittfältet upptas av två rektangulära inskriftstavlor och mellan dem en lagerkrans inom vilken läses: "FL AMD A 1687". På den övre tavlan står: "TÄNCK · PÅ · IESVM / CHRISTVM · SOM · ÄR / UPSTÅNDEN · IFRÅN / TE · DÖDA". På den nedre tavlan står "ELSKA CHRISTVM / ÄR · BETTRE · ÄN · ALT / FÖRSTÅND".

190 x 120 cm

Anteckningar:

Troligen samme tillverkare som Gravhäll 22. Hällen är hårt sliten och bedöms därför kunna flyttas undan, men ändå vara tillgänglig för framtida forskning eftersom den har en uttalad personhistorik kopplad till sig. Med tanke på sin väldigt låga relief borde den inte utgöra hinder för tillgängligheten.

Personhistorik:

FLAMD (1687)

Friedrich Linck var från början skräddare liksom fadern Hindrich men blev senare handelsman och ägde egen skuta. Han åtnjöt de andra handelsmännens förtroende då han valdes till rådman 1678. År 1694 blev han kämnärspreses och innehade båda dessa ämbeten till sin död 1708. Bouppteckningen efter Friedrich Linck är ett intressant tidsdokument. Den slutar med en behållning på 5196 dlr smt, varav 4640 dlr föll på fast egendom. All ädelmetall var t ex ”för länge sedan pantsatt så till herr borgmästar Diedrich Mühlenbruch som rådman Gerhard von Saltzau och salig Claes Ellers”. Det talas om nötta bolster och slitna kläder. Statusen var det viktiga. Att få kalla sig rådman och bo i stenhus – om än med lösöret pantsatt! Lincks hustru hette Anna Mårtensdotter Bendelin och var dotter till en organist.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Blandstil A (1680-1690)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 27

Beskrivning:

Av brun kalksten. Starkt nött häll med utsmyckning i låg relief. I hörnen rundlar, de övre med kerubhuvuden, de nedre med timglas resp dödskalle. I kanten en bård med delvis utnött bibelcitrat, Vish 3:1 på tyska. På stenens mitt en oval i ett rektangulärt fält; i ovalen ett bomärke och utnötta initialer. På mittfältets övre del inskrift: "HIER VNTER / RVHET IN GOT / S HANS IOHANSEN / STYRMAN IST GE/BOREN Ao 1614 D 20 IVNI / (GESTORBEN Ao 1680 DE 26 JULIJ / ALT SEINDE 66 JAER)". Nederst på mittfältet har också funnits en inskrift. Den är nu så nött att bara spår av bokstäver kan urskiljas. Baehrendtz återger texten på följande sätt: "AVCH RVHET IN GOT MARGRETA PETERS D KLATTE SELIGE HANS JOANSEN ELICHE HAVSFRAVW · GEBOREN A:O 1620 D 5 JANUARIJ SELIG ENTSCHLAFEN A:O 1690 D – APRIL MIT SEINDE ERBEN · ANNO 1691".

180 x 117 cm

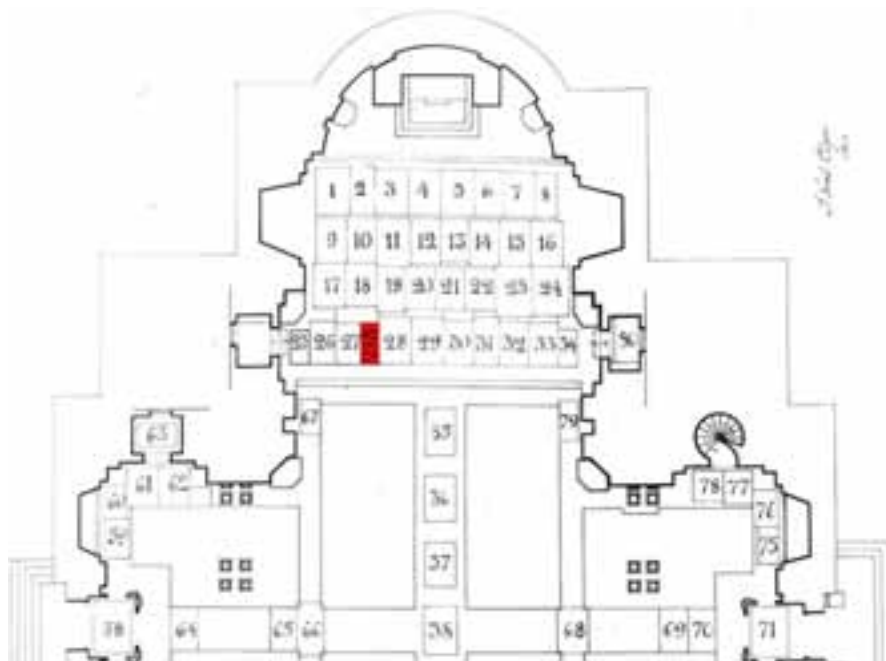
Anteckningar:

Troligen av samme tillverkare som Gravhällarna 22 och 26. Hällen låg ursprungligen över grav nr 65 i tvärgångens norra korsarm. 1834 flyttades hällen till tvärgångens södra sida över grav nr 58-59. Sin nuvarande placering i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Hans Johansen var skeppare och levde mellan 1614 och 1680. Vi vet inte mycket om honom, men han var gift med Margareta Petersdotter Klatte som var född 1620 och dog 1690. Deras gravhäll skall ursprungligen ha legat i den gamla kyrkan, men då bör det ha varit över döda barn eftersom dessa två båda dog efter att kyrkan sprängts.

- ***Blandstil A (1680-1690)***

Gravhäll 27B

Beskrivning:

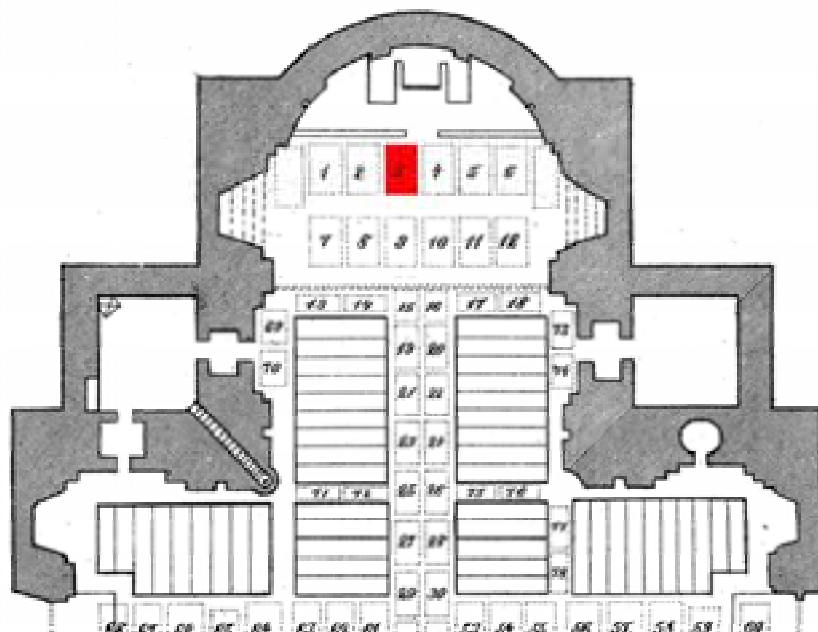
Två släta kalkstenshällar placerade mellan Gravhällarna 27 och 28.

Anteckningar:

Vid restaureringen 1914 gavs ett stort antal gravhällar ny placering i koret. Många hällar låg ursprungligen i koret. Ett fåtal flyttades dit av olika anledningar.

Inventeringen och analysen av källmaterialet pekar mot att Gravhäll 27B kan ha placerats i koret för att den visar att även biskopsgraven täcktes av enkla, släta kalkstensflisor.

Domkyrkans biskopsgrav låg bredvid Wachtmeisters grav alldeles framför högaltaret. På bilden till vänster är biskopsgraven rödmarkerad.

*Biskopsgraven låg alldeles framför högaltaret.
Graven täcktes enligt källorna av "kalkstensflisor".*

**HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll som tecken för biskopsgraven*
- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 28

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. Av samma typ som nr 17 m. fl. I hörnen rundlar i likhet med nr 17, i kanten bård med bibelcitat i dubbla rader (Jes 26:19 – 20). Mittfältets övre inskriftstavla saknar text, på den nedre finns till stor del bortnött text med bibelcitat (Ps 116:7 – 8). Inom lagerkransen på stenens mitt ses en flikig sköld med "F S" i monogram samt "G I D R".

209 x 150 cm

Anteckningar:

Gravhällen är flyttad från Storkyrkan där Siefert hade grav. Hällen låg ursprungligen över grav 31 i mittgången där tvärgången korsar. 1834 flyttades hällen några meter längre fram i mittgången. Sin nuvarande placering i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Fredrik Siefvertz var handelsman av tyskt ursprung. Han invandrade som ung till Kalmar och svor borgared 1641. Här byggde han upp en omfattande handelsrörelse som mest idkade handel med nordtyska städer. I skattelängderna för perioden 1675-1680 hör han till de tio mest förmögna i Kalmar. Siefvertz hade sina kollegors förtroende och valdes till rådman 1670 och kämnär 1677. Dessutom representerade han stadens borgerskap på riksdagarna 1668 och 1669.

Siefvertz var gift tre gånger. De två första hustrurna är okända till namnet, men en skall ha dött 1655 och den andra i januari 1675. Redan samma år gifte Siefvertz om sig för tredje gången, nu med Gunilla Rodde, dotter till borgmästaren Johan Rodde och Marta Gerdslavia, en dotter till den Jonas Palumbus som dykt upp tidigare. Hon var alltså kusin med systererna Lippia och syster med Brita som var gift med Mattias Robeck. Gunilla Rodde hade tidigare varit gift med handelsmannen och rådmannen Joen Sylvester.

Hällen i Domkyrkan höggs 1675, förmodligen till den andra hustruns begravning. Den är senare flyttad till Domkyrkan. Friedrich Siefvertz själv avled 1684 och hustrun Gunilla 1705. Båda begravdes i Domkyrkan.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil A (1640-1680)*

Gravhäll 29

Beskrivning:

Av brun kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en bård med till största delen oläslig inskrift (bibelcitater), i hörnen rundlar, de övre med kerubhuvuden, de nedre med rosor. På stenens mitt en lagerkrans kring en flikig sköld med bomärke och initialer: "P S B" och "A S B". På mittfältets övre och nedre del finns rektangulära tavlor med numera oläslig text. På den övre tavlan har Baehrendtz läst namnet "ANDERS STRÖMBERG" samt året "1739" och två bibelcitater (Ps 119:174 och 88:14). Den undre tavlans inskrift var vid Baehrendtz undersökning nästan utplånad men skall ha tillkommit på 1640-talet. Baehrendtz antar att stenen ursprungligen tillhört borgmästaren Johan Rodde och tidigare legat i Kalmar Storkyrka.

212 x 153 cm

Anteckningar:

Gravhällen har tidigare tillhört borgmästare Johan Rodde och är flyttad från Storkyrkan. Hällen höggs om åt Strömberg och placerades över grav nr 19 i mittgången. 1834 flyttades hällen till annan plats i mittgången. Sin nuvarande plats fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Anders Strömberg har vi tyvärr inte funnit några uppgifter om.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil A (1640-1680)*

Gravhäll 30

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med inhuggen inskrift i 15 rader: "DENNA GRAF / ÄHR / FORTIFICATIONS / CASSEUREN / JOHAN DAHLMAN / DES / KIÄRE HUSTRU / ELSA LINDBLAD / OCH / DERAS / ARFWINGAR / TILLHÖRIG / BLIFWEN / ANNO 1702 / DEN 16 APRILIS".

234 x 118 cm

Anteckningar:

Övre högra hörnet är lagat med något mörkare, slät kalksten. Efter restaureringen 1834 låg hällen näst längst fram till vänster i mittgången. Den flyttades från sin ursprungliga plats över grav nr 17 framför det sydöstra bänkkvarteret. Vid restaureringen 1914 flyttades hällen till sin nuvarande plats i koret.

Personhistorik:

Johan Dahlman. Var fortifikationskassör i Kalmar. Det finns mycket få uppgifter om honom men han nämns i mantalslängden 1694 och var död 1709.

Elsa Lindblad var Dahlmans första hustru, död 1702. Dahlman var gift ytterligare en gång, med Elsa Ertman, död 1710.

**GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA
VÄRDEN**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Texthäll (1700-1800)*

Gravhäll 31

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. Av liknande typ som nr 17 m fl, men med rosor i de övre hörnrundlarna och ovala inskriftstavlor på mittfältet. I kanten läses: "DISER STEIN VND / STETTE GEHÖRET IOHAN MIVH/(LEN)BRVCH VND SE/INEN ERBEN ANNO 1684 DEN 6 DECEMB." Mittfältets övre inskriftstavla har svårläst text med Ps 84:3 och 116:7 – 9 på tyska. På skölden på stenens mitt ses ett monogram, "J M B". På den nedre inskriftstavlan läses: "HI(ER VNTER / R)VHEDT IO(HAN) / MIVHLENBRV(CH IST) / IN GODT EN(TSLAFEN) / DEN (ej hugget) / VNDT ELICHE HAV(SFR)AVN MARIA VON (TEEN) / IST IN GODT END / SLAFFEN DEN (ej hugget)".

201 x 134 cm

Personhistorik:

Johan Mühlenbruch var handelsman och bryggare. Mycket lite är känt om hans liv, men han avlade borgared som bryggare 1678 och verkade som sådan till sin död 1720. Han var gift med Maria von Teen som var dotter till pistolsmed. Hon avled samma år som maken.

***GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA
VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil B (1660-1690)*

Gravhäll 32

Beskrivning:

Av brun kalksten med till stor del utnött utsmyckning i relief. Stenen är delvis omhuggen. I kanten en bård med bibelcitat (Rom 14:8, till större delen oläsligt). I hörnen rundlar, de övre med kerubhuvuden, de nedre med resp timglas och dödskalle. Mittfältet har två inskriftskartuscher inom kraftiga broskverksramar; den undre med utnött, ursprunglig text i relief, den övre med omhuggen, nedsänkt text: ” DENE / STEN OCH ST/ELLE HÖRER IACKOP / HINDRICON(sic!) OCH HANS / ARVIGAR(sic!) TIL ANO / 1663 DEN 1 MAIE BLEEF / IACKOP IACKOPSON EGR/AVEN(sic!) HER VNDR DENE / STEN GVDH FÖRLENE / HONOM EN (FRÖG)DE/FVL WPSTÅNDELSE / ANNO 1664”.

204 x 143 cm

Anteckningar:

Gravhällen är flyttad från Storkyrkan eller gamla kyrkogården. Gravhällen har en tvilling i Gravhäll 36 som ligger under mittgångens matta och som har skyddats mot slitage och på så vis visar hur Gravhäll 32 har sett ut. Hällarna har med all säkerhet samma tillverkare.

Personhistorik:

Jakob Henriksson eller Hindrichsson. Var handelsman och skutägare. Han avled redan 1663 och begravdes i Storkyrkan. Hustrun Elisabeth Andersdotter fortsatte hans handelsrörelse till sin död 1690. Hon begravdes under den då till Domkyrkan flyttade hällen.

Jakob Jakobsson är ännu en av dessa personer om vilka källorna tiger.

***GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Utvecklad broskverksstil (1660-1680)*
- *Exempel på en återanvänd häll*
- *Exempel på tvillinghällar*

Gravhäll 33

Beskrivning:

Av ljusgrå kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en kraftig lagerbård, på mittfältet två ovala inskriftstavlor inom kraftiga broskverksramar samt mellan tavlorna en lagerkrans. I kransen har funnits ett bomärke, nu bortnött, och initialer, ” P H S E I D”, nu delvis läsbara samt årtalet ”1669”. På den övre inskriftstavlan till stor del oläslig text: ”HÄR WNDER LEGER / (BEGRAWEN HANDELS/MANNEN) SALIGH PÄHR / H(Å)KENSON OCH (ÄR AF)S(OMNADR) DEN (22) MA(RTIJ) / ANNO 1682”. Av inskriften på den nedre tavlan är nu nästan ingenting läsbart, men den har utgjorts av ett bibelcitrat, Fil 1:21.

203 x 141 cm

Anteckningar:

Hällen låg ursprungligen över grav nr 38 i mittgången, där många handlare hade gravplatser. 1834 flyttades hällen längre fram i mittgången i höjd med tvärgången. Den nuvarande placeringen i koret fick hällen 1914. Hällen är tvilling med Gravhäll 35 och de har med all säkerhet samma tillverkare.

Personhistorik:

Pär Håkansson omnämns ibland med tillnamnet Scheder. Han var handelsman, redare och bryggare. Hans födelseår är inte känt men han vann burskap 1639 och var sedan verksam i första hand som handelsman till sin död 1682. Håkansson var gift med Elin Jönsdotter, död 1691. Hon var dotter till Jöns Jönsson och Anna Andersdotter. (Se gravhäll 34)

***GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Utvecklad broskverksstil (1660-1680)*
- *Exempel på tvillinghällar*

Gravhäll 34

Beskrivning:

Av brun kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en bård utan inskrift, i hörnen rundlar med naivt huggna kerubhuvuden. På stenens mitt två sköldar inom en oval lagerkrans, den vänstra med namnet "IÖNS / IÖNS/SON, Den andra med "ANNA / ANDERS / DOTER". Ovanför detta finns en rektangulär tavla med broskverksram och inskrift: "DENNA STEN OCH / (LÄGERSTA) HÖRER / ÅHRBOREN OCH FÖR/STÅNDIG (IÖNS) IÖNS / SON TIL 1666". Nedanför lagerkransen finns en liknande tavla, som ursprungligen saknat text, men som sekundärt försetts med de inhuggna initialerna "P H S E I D" (jfr Gravhäll 33). Mellan lagerkransen och den övre tavlan ses naivt huggna kerubhuvuden, mellan kransen och den nedre tavlan resp. timglas och dödskalle.

171 x 91 cm

Anteckningar:

Hällen har troligtvis flyttats från Storkyrkan då ägarna köpte ny grav i domkyrkan. Hällen låg över grav nr 48 i mittgången, men flyttades 1834 till norra tvärgången. Sin nuvarande placering i koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Jöns Jönsson var bryggare i Kalmar. Han var en av de ytterst få hantverkarna som deltog i stadens styrelse. Han utsågs till kämnär 1639, avgick från denna post året därpå och utsågs sedan till rådman 1641. Jönsson sade upp sitt burskap 1665 och avled följande år. Stenen låg ursprungligen i Storkyrkan och flyttades i samband med att denna sprängdes 1678.

Jönsson var gift med Anna Andersdotter. Hon är endast känd till namnet. Parets dotter hette Elin Jönsdotter. (Se Gravhäll 33)

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Broskverksstil B (1660-1690)*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 35

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en lagerbård, på stenens mitt en krans, omgivande en flikig sköld med utnött bomärke och initialer: ” H M S G P D”. På mittfältets övre och nedre del ovala inskriftstavlor, omgivna av broskornament. Tavlornas inskrifter är numera till största delen oläsliga. På den övre talan har Baerendtz läst: ”HÄR UNDER LIGGER BEGRAFVEN HANDELSMANNEN VÄLAKT. HÅKAN MÅNSSON, HVILKEN AFSOMNADE DEN 16 APRIL ANNO 1689 OCH HANS K. HUSTRU GERTRUD PERSDOTTER, SOM AFSOMNADE DEN . . .”. Inskriften på den nedre tavlan har utgjorts av ett bibelcitrat, Ordspr 27:1.

212 x 135 cm

Anteckningar:

Gravhällen har legat under mittgångens matta. Den är tvilling med Gravhäll 33 och har med all säkerhet samma tillverkare som denna.

Personhistorik:

Håkan Månsson var en handelsman och bryggare som vann burskap 1678. Tre år senare blev han en av de 24 äldste (förtroendeuppdrag för att driva in skatt m m). I övrigt är inte mycket känt om Månssons liv. Han avled 1689.

Hustrun hette Gertrud Persdotter. Tyvärr är varken hennes födelse- eller dödsår kända.

***GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Utvecklad broskverksstil (1660-1680)*
- *Exempel på tvillinghällar*

Gravhäll 36

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en bård med bibelcitat ur Joh. 3:16. I hörnen rundlar, de övre med rosor, de nedre med resp. timglas och dödskalle. Mittfältet har två inskriftskartuscher inom kraftiga broskverksramar vars voluter bildar grotesker. Kartuscherne tycks sakna inskriptioner.

Anteckningar:

Hällen är tvilling med Gravhäll 32 och de båda har med all säkerhet samme tillverkare. Notera att täckningen med lumppapp och sand har förseglats och skyddats mot slitage. Detta blir tydligt i jämförelse med tvillinghällen.

Detaljbild: Ramen kring gravhällens övre kartusch bildar med sina voluter ett ansikte en s k grotesk.

**GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN**

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Utvecklad broskverksstil (1660-1680)*
- *Exempel på tvillinghällar*

Gravhäll 37

Beskrivning:

Av grå kalksten med hårt nött utsmyckning i försänkt relief bestående av en jonisk tempelgavel. I mitten en krans med ett bomärke i mitten. Därunder en inskriptionstavla med nästan utnött inskrift vilken Baehrendtz har kunnat återge: Iochim Dorwichen.

Anteckningar:

Sannolikt flyttad från gamla kyrkogården 1834. Gravhällens ägare Joakim Dorwichen är tyvärr ytterligare en av de personer som förlorar sig i historiens dimmor.

Till vänster en detaljbild som visar hällens utsmyckning bland annat bestående av stiliserade kolonner.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 38

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i försänkt relief. Ram med randskrift och rundlar i hörnen. Hällen är mycket nött. Enligt Baehrendtz har hällen haft följande utseende: "Randskrift: Anno 1607 den 22 Januarii starff der erbar und wolgeachte Abraham Heidenrich Strandvaget zu der Der Sele Gott gnedich sii. Mitt på ett bomärke och däröfver: Disse Sten undt Stede hördt Abraham Heidenrich und sinen Erve."

Personhistorik:

Abraham Heidenrich Strandvaget, förmodligen var han strandvakt och en främling i staden som avlidit under ett besök. Hällen grävdes 1754 upp från spillrorna av den 1678 sprängda kyrkan.

- ***Tidig stil (1598-1650)***

Gravhäll 39

Beskrivning:

Av grå kalksten. Slät, utnött med skador och lagningar i betong. På hällens mitt kan skönjas en krans. I övrigt inga uppgifter hos Baehrendtz.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 40

Gravhällen täcks av lumpapp som sitter fast mot den släta ytan. Den bedöms vara slät eller utnött, inga uppgifter hos Baehrendtz.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 41

Beskrivning:

Av grå kalksten, endast övre hälften bevarad. Inhuggen, till stor del bortnött inskrift i rader tvärs över stenen: "DENNA GRAF OCH / LÄGERSTÄLLE TILLHÖRER / KOPPARSLAGAREN / (ANDERS) HIORT / (OCH HANS) ARFUINGAR / (LIJKV)ÄL / BLIFWER / ... MIGH EFTER" (=Ps 73:23). På den nu saknade delen fanns enligt Baehrendtz ytterligare en rad: "(CALMAR ANNO 1728)".

139 x 147 cm

Anteckningar:

Delvis dold av södra sidogångens matta, vilken har tejpats fast mot hällens nederdel. Anders Hjort är ännu en anonym person.

GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- ***Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan***
- ***Texthäll (1700-1800)***

Gravhäll 42

Beskrivning:

Av brun kalksten. I kanten en bård, i hörnen rundlar av vilka de övre haft kerubhuvuden och de nedre timglas resp. dödskalle. Nedre vänstra hörnet är dock avslaget och saknas; det övre högra hörnet är dolt under väggen. Stenen har varit försedd med inskrifter av vilka nu endast spår återstår.

c:a 196 x 137 cm

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Tidig stil (1598-1650)*

Gravhäll 43

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med skrovlig yta utan spår av utsmyckning. Stenen är stympad längs ena kortsidan. Delvis dold under vapenhusets innervägg mot läktartrappan.

c:a 190 x 152 cm

Gravhäll 43 från insidan av läktarunderbyggnaden och orgeltrappan.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 44

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. Stenen är till större delen dold under en trappa och motorrummet för orgelfläkten. Synligt är nu stenens nedre högra hörn med en rundel med döds-kalle och knotor samt en del av en inskriftstavla på mittfältets nedre del. Tavlan omges av en ram med grov broskverksornamentik. Inskrift enligt Löfgren: (i kanten) "Denna steen och legerstelle hörer Christian Witte och hans arfvingar till. Anno 1686." (på en övre inskriftstavla på mittfältet). "Efter döden wij förvente en oförgängelig frögd, som intet hjerta kan tänkia och intet öra hafver hördt. Wij skola ibland Guds helgon i hvijta kläder stå. Hoo will sig icke frögda med stor hjertans åtråå". (på mittfältets nedre inskriftstavla) "Her under hvilar i Herranom Christian Witte, afsomnade den ... och hans k. hustru Anna Nilsdotter Svan i Herranom afsomnad den ...".

Anteckningar:

Hällen låg ursprungligen över grav nr 33 i mittgången, men flyttades troligen 1834 till nuvarande platsen under orgelläktarens södra trappa.

Personhistorik:

Christian Witte var handelsman i Kalmar. Han föddes 1639 och vann burskap 1664. Witte blev enormt förmögen på sin handel och släkten fortsätter att spela stor roll i Kalmars ekonomiska liv genom döttrarnas äktenskap. Sönerna däremot studerade och höjde sig socialt. Witte ägde fastigheter på tre tomter vid Stortorget, det mest prestigefyllda läget i staden. År 1691 valdes Witte till rådman och verkade som sådan till sin död 1701.

Wittes hustru hette Anna Nilsdotter Svan. Död i pesten 1710 och begravdes på kyrkogården. Där har hon en egen häll som avritades av prästen Petrus Frigelius i mitten av 1700-talet. Idag är den svårt förvittrad.

Anna Svans bouppteckning ger en uppfattning om familjens förmögenhet och visar även att de lånade ut pengar. Behållningen var 51 974 dlr smt varav utestående fordringar 24 202 dlr smt. Gälldenärer var bl.a. svärsonen David Mühlenbruch och sonen Fredrik Witte. Förutom att de nu blev skuldfria ärvde de ytterligare drygt 5000 dlr smt var. Det var mer än ett av de stora stenhusen värderades till.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- ***Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan***
- ***Blandstil A (1680-1690)***
- ***Personhistoriskt intressant***
- ***Intressant för framtida forskning***

Gravhäll 45

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten. Fragment av nedre delen av en sten, inflyttat 1834 från gamla kyrkogården, nu delvis dolt under orgelfläktens motorrum. I kanten har funnits en bård, i hörnen rundlar av vilka en (med timglas) är delvis bevarad på fragmentet. Mitt på stenen har funnits en lagerkrans, som bl a har innehållit initialer av vilka endast ett A är läsligt. Längst ner inom kransen bilden av en sax.

c:a (100) x (100) cm

Anteckningar:

Mycket talar för att denna häll avbildades av Frigelius på 1750-talet.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Personligt utformad stil*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 46

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten. Fragment, inflyttat från gamla kyrkogården 1834. Vid långsidorna rester av kannelerade kolonner, på stenens mitt en lagerkrans, omgivande en flikig sköld med "H H S E P D". Ovanför kransen ses två kerubhuvuden.

c:a (75) x 90 cm

Anteckningar:

Fragment som kan ha avbildats av Petrus Frigelius på 1750-talet då hällen låg på Gamla kyrkogården.

Skiss av Frigelius från 1750-talet. Notera hans anteckning om att hällen skall ha grävts upp ur gruset av den gamla kyrkan år 1753 om sommaren.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 47

Beskrivning:

Av grå kalksten. Fragment, inflyttat från gamla kyrkogården 1834. Delvis dolt under läktartrappan, rester av inskrift i horisontella rader (kompletteringar efter Frigelianska samlingarna): HER LIGGER (BEGRAFFVEN S.M.) HANS MAN FOR(DOM CALMARE SLOTTSS) / BYGGEMÄSTER (HVILKEN I HERRANOM) / AFSOMNADE (THEN 28 DECEMB. ÅHR / (1)622". På stenens mitt skall enligt Bæhrendtz finnas två sköldar med initialerna "H M A I D" och under sköldarna namnet "LARS KRÅÅK".

Bredd: ca 110 cm.

Anteckningar:

Fragment inflyttat från gamla kyrkogården 1834. vid restaureringen 1914 har fragmentet troligtvis flyttats något lite längre norrut i orgelläktarens underbyggnad.

Hällen avbildades av Frigelius på 1750-talet.

Personhistorik:

Hans Man var slottsbyggmästare och hette egentligen Hans Fleming. Han uppges ha varit från Namur och kommit via Lübeck där han ritat rådhusen och predikstolen i Domkyrkan. Följde med bröderna Pahr till Kalmar omkring 1585 för att bygga på Kalmar slott. Enligt vissa konsthistoriker är han mannen bakom brunnen på slottets inre borggård.

Hans Man flyttade senare till Vadstena där han var ansvarig för bygget av praktgavlarna på slottet. Efter ett mellanspel i Jönköping återkom han till Kalmar för att bygga befästningar efter kalmarkriget. Han dog 1622. Hällen har alltså ursprungligen legat i Storkyrkan.

Om Lars Krååk vet vi endast att han nämns i 1634 års mantalslängd. Det innebär att han kan ha köpt Hans Mans grav och låtit komplettera hällen med sitt eget namn.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 48

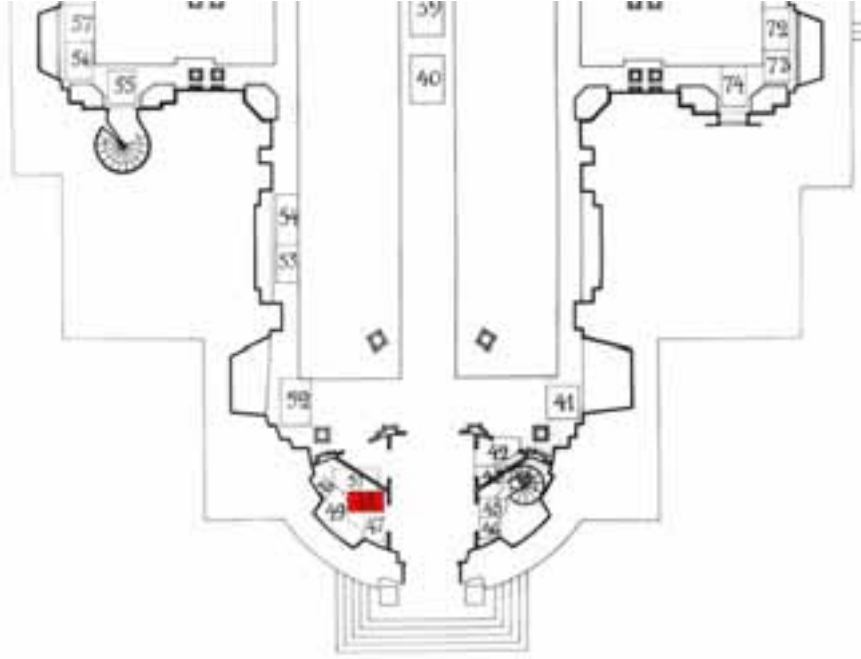
Beskrivning:

Av grå kalksten. Avsågad på både lång- och kortsidan. Slät bortsett från ett bomärke.

(160) x (79) cm.

Anteckningar:

Delvis dold under norra trappan till orgelläktaren.

Gravhäll 48 ligger under trappan upp till orgelläktaren.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 49

Beskrivning:

Av brun kalksten med utsmyckning i låg relief. Stenen är stympad längs högra långsidan. Den är mycket nött och inskrifterna delvis oläsliga. På stenens övre hälft utgörs utsmyckningen av nio inskriftsfält av varierande storlek. Inskrifterna lyder: A. "IESV CHRISTI GUDS SONS BLOD" B. "RENA(R OSS FRÅN) ..." C. "GRATIA DEI" D. "THE RETFERDIGAS SIÄLAR ÄHRE I GUDZ HAND OCH INTET DÖDSQWAL KOMMER WID THEM. SAP 3 V.1". E. "ME(RITVM) CHR(ISTI)" F. "CHRISTVS ÄHR MITT LIF / DÖDEN ÄHR MIN WINNING. PHILIPP. 1 V. 21" G. „DEN FORDOM EDLE OCH WELB CHRISTOPHER L GRVBB TIL FÅLLINGSIÖ OC STIERNEMOO ETC KONGELIG PRAESIDENT I CALLMAR FÖDD DEN 30 IVNIJ ANNO 1594 AFSOMNADE (ej hugget) DEN (ej hugget)" H. "DEN FORDOM EDLE OCH WÄLB. FRW F CHRISTINA STIERNEFELDT TILL FÅLLINGSIÖ OC STIERNEMOO ETC FÖDD DEN 18 APRIL ANNO 1613 AFS DEN (ej hugget)" I. "DEN FORDOM / ÄHREBORNE (OCH) DYGD / RIKE MA/TRON(A HUS)TR (MARIA) / OLUFSD(OT)/TER KRV... / FÖDD D(EN) / VII IVNIJ / 158... / DE..." På stenens mitt två vapen, båda Stiernfelt (Grubbe). Ett tredje vapen har sannolikt funnits på det saknade stycket av stenen. Nedre delen upptas av trettio små inskriftstavlor (fem rader med sex tavlor i varje rad), de flesta med namn och födelseår för Christoffer Larsson Grubbs barn. Följande är läsbart: "...GRVBB FÖDD DEN 31 AVG 1621 / ANNA GRVBB F DEN 19 IANVA 1623 / LA... F DE ... / MARIA GRVBB F DEN 18 MAI 1623 / HELENA GRVBB F DEN 16 IVLI 1628 / CHRIS... F DEN / AXEL GRVBB F DEN 25 OCT 1634 / PETTR GRVBB F DE 15 AVGVSTI 1636 / CATARIN... F DEN 2... 163... / CHRISTIN GRVB F DEN 10 AVGVSTI 1642 / BARBRO GR F DEN 25 DECEMB 1643 / IOHAN... F DEN... / AGNETA GRVBB F DEN 4 IVLI 1649 / GVSTAF GRVBB F DEN 18 AVGVSTI 1650 / CA... G... F DEN 10... 16...". Längst ned på stenen rester av ett bibelcitat på latin.

229 x 161 cm

Anteckningar:

Hällen grävdes troligen upp från gamla kyrkogården ur resterna efter Storkyrkan. År 1754 avbildades den av lektor Frigelius. Hällen, som redan då var skadad, låg vid norra väggen under orgeln. Idag finns det skadade fragmentet under norra uppgången till orgelläktaren.

Personhistorik:

Christopher Larsson Grubb föddes 1594 som son till en handelsman och rådman i Linköping. Han blev sekreterare på Kalmar slott 1621 och vid svenska kansliet i Tyskland 1633. Han hade tränats i förvaltningens konst av Axel Oxenstierna och då denne hade stort förtroende för Grubb utnämndes han 1636 till stadspresident (överborgmästare) i Kalmar. Grubb adlades Grubbe 1645 och blev 1665 vice landshövding i Kalmar län. År 1673 avgick Grubbe av åldersskäl från presidentämbetet till förmån för Erik Nentzell. De två var de enda stadspresidenterna i Kalmar.

Christopher Grubbe gav även ut en bok om Gustav Vasas historia och en samling ordspråk. Han ägde den fastighet vid Lilla Torget som idag kallas för Prostgården. Då han även disponerade Hagbynäs gård upplät han 1679 i staden till landshövdingen. Denne somnade ifrån ett ljus och en förödande brand som slukade många nybyggda handelsgårdar blev resultatet.

Christopher Grubbe avled på Stjernemo i Kristvalla socken 1681, jordfästes i Kisa kyrka och begravdes i Kalmar domkyrka. Grubbe var gift två gånger. Första hustrun, Maria Olofsdotter Krusberg, levde mellan 1589 och 1629. Hon begravdes i den gamla Storkyrkan i Kalmar. Andra hustrun, Christina Stiernefeldt, levde mellan 1613 och 1700. Hon vilar i samma grav som maken. Där vilar även tolv av Grubbes totalt 23 barn.

HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL

- *Gravhäll som eventuellt har legat över grav i domkyrkan*
- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Personhistoriskt intressant*

Gravhäll 50

Beskrivning:

Fragment av brun kalksten med rester av inskrift: ”DISER STEIN (GEHÖRT BALZE)R KLVNDER ANO 1653”. Enligt Baehrendtz fanns dessutom på stenens mitt en krans med timglas, döds-kalle samt initialerna ”B K ”.

(75) x (70) cm.

Anteckningar:

Fragmentet inflyttat 1834 från gamla kyrkogården. Fragmentet placerades vid västra entréporten, men flyttades till sin nuvarande plats under orgelläktarens norra uppgång vid restaureringen 1914.

Hällen avbildades av Frigelius på 1750-talet.

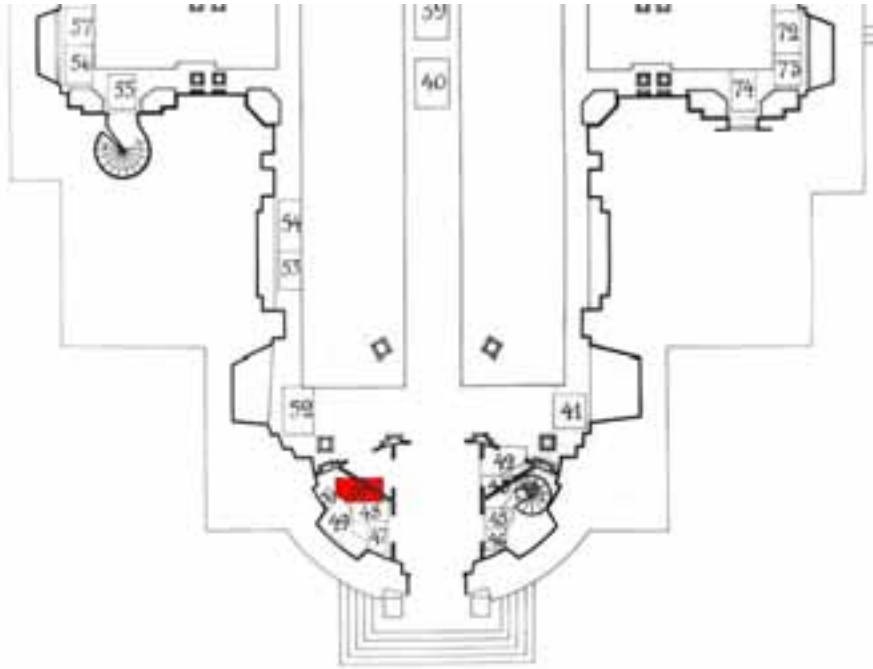
Personhistorik:

Balzer Klunder. Om honom vet vi endast att han var skräddare och noteras som död i mantalslängden 1668. Enligt en uppgift skall hällen ha flyttats så sent som 1834 och då från gamla kyrkogården.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 51 (bild saknas)

Beskrivning:

Av grå kalksten, nu till större delen dold av läktarunderbyggnadens besökstolett. Enligt Baehrendtz försedd med inskrift ”i en enkel inramning”: ”DENNE STEN TILHÖRER BUNTMAKAREN J.H WASSERMAN, A:o 1751.”

Anteckningar:

Inflyttad 1834 från gamla kyrkogården.

Personhistorik:

J. H. Wasserman var buntmakare och gifte sig 1761 med handels- och rådmannen Mikael Weidelings dotter Margareta Christina, född 1725. Mikael Weideling hade fö 17 barn, fyra med första hustrun Anna Wendt och 13 med Elisabeth von Saltzau. I övrigt är intet känt om denne man.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *På grund av sin nuvarande placering okänd*

Gravhäll 52

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i relief. I kanten en kraftig lagerbård och på stenens mitt en kraftig bladkrans, omgivande ett monogram och inskrift: "DENNA (G)RAF OCH STEN HÖRER NILS HASSELBOM TIL". På mittfältets övre del en oval kartusch vars ram på kortsidorna utmynnar i en dubbelvolut. Mitt på översidan en maskaron. Inom kartuschen ett bibelcitat (Fil 1:21), på ramen läses: "KIÖPTER DEN 24 NOVEMB 173(5)". På mittfältets nedre del finns en liknande kartusch med bevingade kerubhuvuden på ramens övre och nedre sida. Ramen omger ett bibelcitat (2 Tim 2:8). Utrymmet i svicklarna mellan kartuscher och bladkransen är utfyllt med ornamentik, bestående av olivkvistar, frukt- och blomknippen mm.

209 x 143 cm.

Anteckningar:

Av allt att döma är detta Gerhard Saltzaws omhuggna sten.

Personhistorik:

Nils Hasselbom. Även detta är en man om vilken källorna tigger. Hasselblom skall dock ha varit handlare. År 1735 köpte hans bror Lars Hasselblom en gravplats av handlaren och rådmannen Gerhard Saltzaw. Troligtvis köpte han även gravhällen, vilken återanvändes och höggs om bitvis. Spännande nog visar spegelmonogrammet initialerna G S – Gerhard Saltzaw.

Detta förklarar varför hällen, som är daterad 1735 har en utformning som hör hemma under den Karolinska kalmarbarocken under 1600-talets sista år.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Unik för Kalmar och Kalmar domkyrka*
- *Karolinsk kalmarbarock (1680-1700)*
- *Exempel på en återanvänd häll*

Gravhäll 53

Slät eller utnött, inga uppgifter hos Baehrendtz.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Okänd*
- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 54

Beskrivning:

Enligt Baehrendtz: ”Endast halfva stenen. Å densamma lästes, då den var oskadad: Hic sepulti – Olof I Knaph. bibliopola, född d. 16 april, död 1675. – Dorothea C.D. Günther, född 1611 d. 11 martij, död 1674 – Christopher O.S. Knaph, nat: 1652 30 januarii, denat: 5 martij 1669 – Dorothea O.D. Knaph, född 1655 d. 2 septemb., död ...”.

Personhistoria:

Olof I Knaph hette utläst Olof Jönsson Knaph. Han var bokbindare och bokhandlare. År 1668 nämns han som kyrkoföreståndare i kyrkans räkenskaper. Vi vet inte när han svor borgared, men 1669 uppsade han burskapet p g a fattigdom. Han hade inte råd att betala de skatter som endast borgare betalade. Knaph avled 1675.

I sitt första äktenskap var han med en dotter till rådmannen Joen Sylvester och borgmästardottern Anna von Glaen och i sitt andra med boktryckardottern Dorothea Christoffersdotter Günther. Dorotea levde mellan 1611 och 1674.

Christopher Olofsson Knaph var son till Olof Knaph och skall ha dött ung. Dottern Dorothea Olofsdotter Knaph vilar även hon i Domkyrkan trots att hon i sitt andra äktenskap var gift med kyrkoherden i Söderåkra Niclas Gerdslövius.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

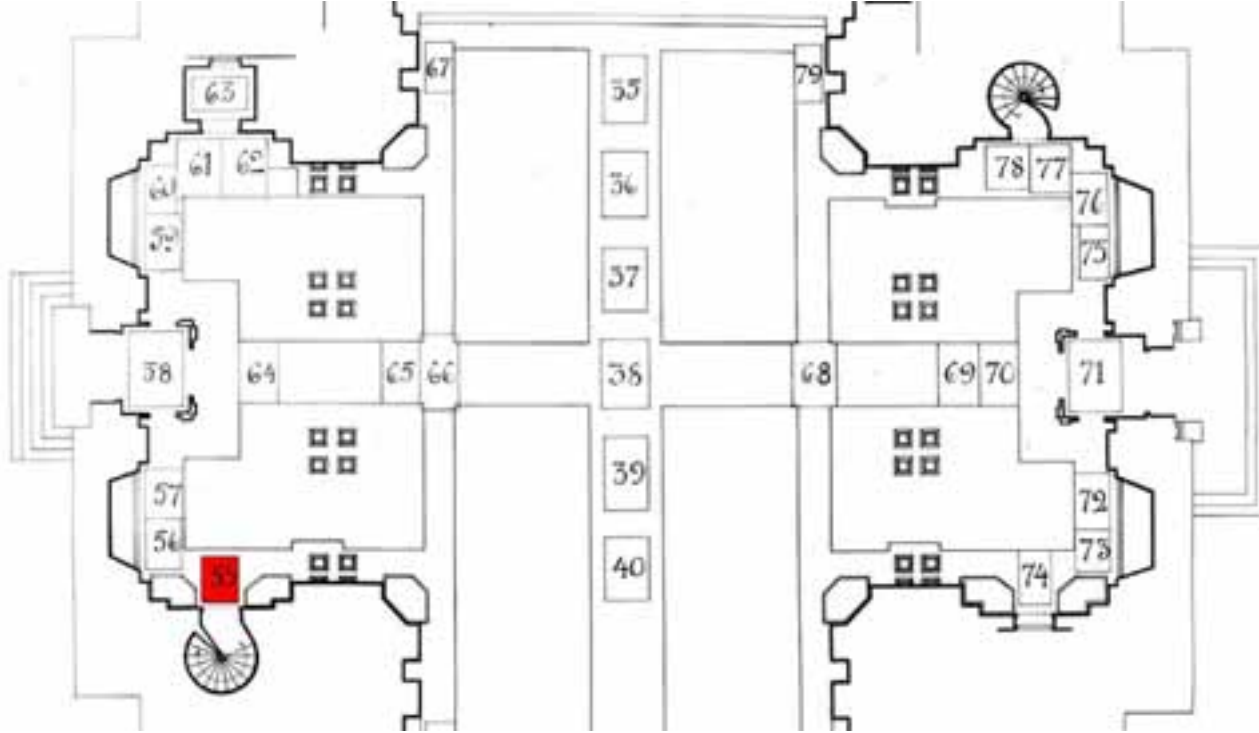
- ***Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan***
- ***Tidig stil (1598-1650)***

Gravhäll 55

Slät häll av grå kalksten med skrovlig yta.

149 x 120 cm

Detaljbild: Gravhäll 55 ligger i den norra korsarmens västra del.

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 56

Beskrivning:

Av brun kalksten. I kanten en bård med hörnringar, utan text eller övrig utsmyckning. På stenens mitt en oval bladkrans, omgivande en i det närmaste bortnött utsmyckning i relief. På en inskriftstavla på mittfältets övre del läses: "DENNA STEN OCH LÄ/GERSELLE(sic!) HÖRER M MAT/TIAS HÅKANSON ÖFWERSIERA/RE OCH FERGARE TILL d 17 MAII / ANNO 1682. Stenen är i sin helhet mycket sliten och skadad.

181 x 115 cm. (delvis dold av kurbänk)

Anteckningar:

Hällan är enligt uppgift i Baehrendtz inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Den skall då ha placerats under orgelläktaren på norra sidan. Hällans fick sin nuvarande placering vid restaureringen 1914.

Gravhällan har avbildats av Frigelius på 1750-talet.

Personhistorik:

Mattias Håkansson var överskärare och färgare. Kallas även Lang i vissa källor. Inte mycket är känt om honom, men vi vet att han avled 1705.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Blandstil A (1680-1690)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 57

Slät häll av brun kalksten med skrovlig yta.

168 x 127 cm

- ***Slät häll (1660-1824)***

Gravhäll 58

Stor, slät eller utnött häll av gråbrun kalksten. I hörnen igenfyllda hål för lyftringar.

248 x 175 cm

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 59

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med inhuggen utsmyckning. På stenens mitt en cirkelformig bård, omgivande en flikig sköld med bomärke. I bården rester av inskrift: "INGOLF PEDERSON KARIN BERGESDOTER S .G .S.". Stenen är i sin helhet mycket sliten.

186 x 118 cm

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Hällen låg då väster om södra ingången. Sin nuvarande placerig fick hällen vid restaureringen 1914.

Hällen avbildades av Frigelius på 1750-talet.

Personhistorik:

Ingolf Pederson är ytterligare en av de män som flutit in i glömskan. Det enda vi vet är att han var gift med en kvinna som hette Karin Bergesdotter.

**GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN**

- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 60

Beskrivning:

Av grå kalksten. På mitten en nedsänkt rundel med utsmyckning i relief: timglas, dödskalle och benknötar samt en sax. Ovanför detta inhuggen text i två rader: "HIR VNDER LICHT (sic!) BEGRAVEN SELICH M PAWEL KASKE BALBER (sic!) IN GODT DEN HEREN ENTS LAPEN (sic!) DEN 7 APRIL ANNO 1.6.5.3".

161 x 103 cm

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Avbildad av Frigelius på 1750-talet.

Personhistorik:

Pawel Kaske Balber var barberare, vilket med tidens bruk även innebär kirurg. Anställdes som stadsbarberare 1627 och synes ha verkat som sådan till sin död 1653.

**GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN**

- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Avbildad av Frigelius*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 61

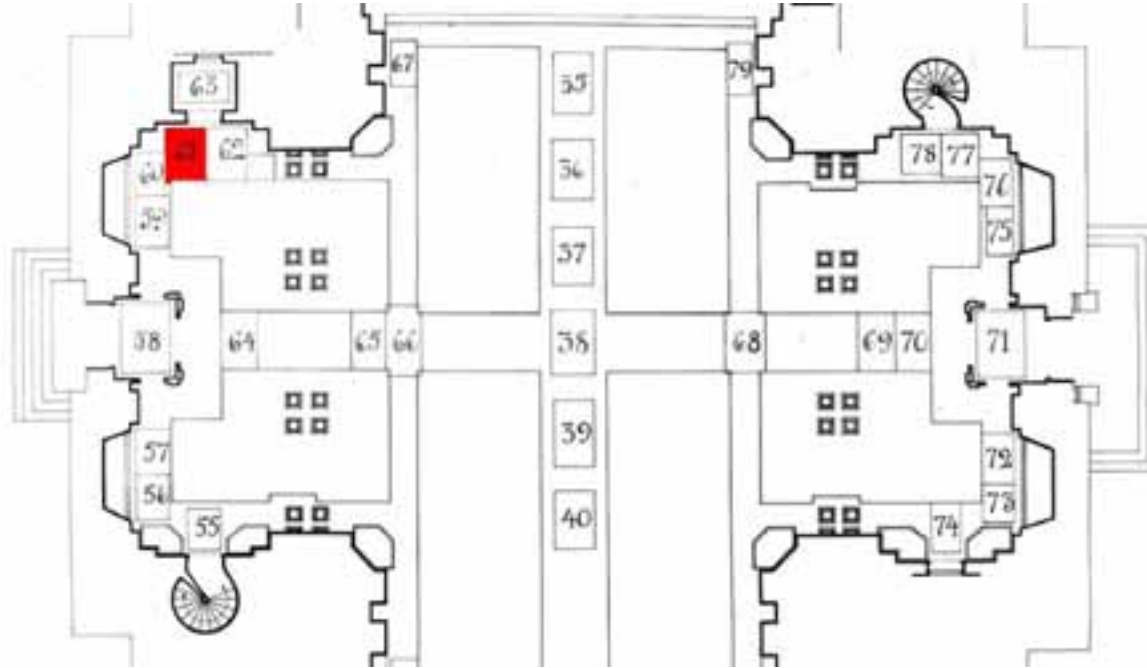
Beskrivning:

Av brun kalksten. På mitten ett svagt nedsänkt fyrpass med inhuggen inskrift: "DENNA / STEN OCH / GRAF / HÖRER BORGAREN / ESBIÖRN HÖÖK / DES K HUSTRO OCH ARFWINGAR / TIL A: 1751". På mittfältets nedre del en oval inskriftstavla med ett bibelcitrat (Ps 73:24).

199 x 148 cm

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Utgör tillsammans med Gravhäll 69 ett tvillingpar, vilka visar på en stil och utformning som inte ses på andra hållar. En blandning mellan texthäll och slät häll. I rapporten benämns de som personligt utformade.

Detaljbild: Gravhäll 61 ligger i den norra korsarmens södra del.

GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Personligt utformad stil*
- *Exempel på tvillinghäll*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 62

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i relief. Spräckt och lagad med kompletterande bitar. I kanten en bladbård, på stenens mitt en bladkrans, omgivande ett bevingat kerubhuvud och en tavla med inskrift: "G(ERHAR)D (NI)L(S)ON C(ATHARINA FR)ANCK". Vid sidorna av kransen bandornament. På mittfältets nedre del en liknande tavla med oläslig inskrift.

210 x 150 cm

Anteckningar:

Hällen har ursprungligen legat i domkyrkan där den täckte grav nummer 30 i mittgången. Sin nuvarande plats fick den troligtvis vid restaureringen 1914.

Gravhällen har troligtvis samme tillverkare som Gravhällarna 33 och 35, vilka den liknar stilmässigt.

Personhistorik:

Gerhard Nilsson var son till handelsmannen Nils Bremer och borgmästardottern Catarina Gerdsdotter von Glaen. Han föddes 1650 och skrevs sju år senare in i Kalmar skola där han studerade i tolv år. Efter det fick han direkt anställning som skrivare på rådstugan i Kalmar, en tjänst som han uppehöll i 47 år. Som anställd på rådstugan var han inte tillåten att ha några förtroendeuppdrag, men 1677 ombads han ändå bli rådman. Nilsson hänvisade dock till lagen och sade nej. Sju år senare anhöll borgerskapet direkt hos landshövdingen om att man skulle kringgå lagen. Inför detta massiva förtroende accepterade Nilsson uppdraget. Han var även riksdagsman för Kalmars borgare 1697 trots att han som ämbetsman inte var borgare. Gerhard Nilsson avled 1716.

Nilssons hustru hette Catharina Franck. Hon var troligen dotter till åldermannen i skomakarskrået Claes Franck, död 1678. Catarina dog 1715.

***GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA
VÄRDEN***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Utvecklad broskverksstil (1660-1680)*

Gravhäll 63

Beskrivning:

Av brun kalksten med inhuggen inskrift: "DENNA GRAF / HÖRER / KYRKIOWAKTAREN / DANIEL IONSSON / OCH / DESS K. / MAKA TIL / ANNO 177(2)". Stenen är i sin helhet mycket sliten.

159 (synlig längd) x 100 cm.

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Sin nuvarande placering i i ingången till sakristian fick hällen troligtvis vid restaureringen 1914. Placeringen är troligtvis en medveten handling eftersom Jonsson var kyrkväktare.

Personhistorik:

Daniel Jonsson var handelsman och vann burskap 1643. Jonsson var gift två gånger, med Ingeborg Nilsson som nämns i källorna 1662 och Maria Andersdotter som nämns änka 1676. Däremellan bör alltså Daniel ha dött, vilket gör att även detta är en flyttad häll.

**HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL**

- *Gravhäll med placering i sakristian som påminnelse om kyrkvaktmästaren*
- *Texthäll (1700-1800)*

Gravhäll 64

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i låg relief. Randskrift: "DIESER STEIN UND STETTE GEHÖRET ADAM SEMMEL UND SEINEN ERBEN ANNO 1687". I mitten finns en krans med ett monogram. Överst i en oval står "DEN HÄR I WERDEN BAR DEN FÖRSTA ADAMS NAMBN / I DENNA GRAAF NEDLAGT DEN GAMBLA ADAMS HAMBEN / HAN DÖDER SOMBNAT IN I ANDRA ADAMS NAMBN / OCH SKAL TIL LIJF UPSTÅ LIJK ANDRA ADAMS HAMBEN". Nederst en oval med bibelspråket rom 14:8 på tyska: "LEBEN WIR..."

Anteckningar:

Adam Semmels gravhäll ligger idag på samma plats som när han köpte sin gravplats i domkyrkan. Hällen är sprucken, men i övrigt i gott skick.

Personhistorik:

Adam Semmel var stadskirurg och badare. Han lämnade sitt gesällbrev till magistraten 1687 och verkade sedan i Kalmar till sin död 1705. Semmel var gift två gånger, med handelsmannadottern Anna Johansdotter Arendt och med köttmånglardottern Anna de la Roche.

***HÖGPRIORITERAD KULTURHISTORISKT
SYNNERLIGEN VÄRDEFULL GRAVHÄLL***

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Gravhäll med placering över ursprunglig grav*
- *Blandstil A (1680-1690)*
- *Personhistoriskt intressant*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 65

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med utsmyckning i låg relief liknande föregående gravhäll. Hällen är skadad och sprucken. Randskrift inom ramverk: Phi. 1:21. "Christus är..." I mitten en oval krans med inskriptionen: "HÄR UNDER LIGGER BEGRAFVEN EHREB. OCH DYGDESAMMA MATRONA ANNA OLOFSDOTTER SOM I HERRANOM AFSOMNADE D. 14 MAIJ A:O 1684". Överst och nederst två rektangulära fält utan inskrift.

Personhistorik:

Anna Olofsdotter. När en kvinna endast har fadersnamn är hon omöjlig att identifiera. Intressant att notera är att gravhällen tillhör en kvinna och att inget mansnamn förekommer.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- ***Ursprunglig plats i domkyrkan***
- ***Blandstil A (1680-1690)***
- ***Personhistoriskt intressant***

Gravhäll 66

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i låg relief. Hällen är sliten och skadad. Enligt Baehrendtz: ”Randskrift: Ps 116. Tu hafwår utagit etc. Midtpå i en krans ett bomärke och B.P.S. – I.P.D. samt Christus är mitt lif etc. Phi 1. Öfverst i ett rektangulärt fält: Ps 56:14. Tu hafwår frelst min siäll etc. Nederst ett rektangulärt fält utan inskrift.”

GRAVHÄLL MED HÖGA KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Gravhäll som har legat över grav i domkyrkan*
- *Tidig stil (1598-1650)*

Gravhäll 67

Beskrivning:

Enligt Baehrendtz: "En nästan utnött sten, å hvilken i en sköld synes ett bomärke samt A.S. och H.I.D."

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Tidig stil (1598-1650)*

Gravhäll 68

Slät eller utnött, inga uppgifter hos Baehrendtz.

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 69

Beskrivning:

Av brun kalksten med utsmyckning i naivt inhuggen relief. Mitt på i en enkel infattning i form av ett fyrpass står: ”S G S PETER EKELIN OCH DES BARN TIL HÖR DI D. 24 LUNIJ A:O 1767”.

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Peter Ekelin är ytterligare en av dessa gäckande personer. Eventuellt kan han vara av den i Västervik betydande slakten Ekelin.

Gravhäll 61 är utformad på liknande sätt, om än något mer raffinerat. Dessa båda hällar utgör ändå pedagogiska exempel på hur stilar kopierades.

GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- ***Personligt utformad stil***
- ***Exempel på tvillinghäll***
- ***Intressant för framtida forskning***

Gravhäll 70

Beskrivning:

Av grå kalksten med utsmyckning i låg relief. Runt om en ram och i hörnen rundlar med keruber, timglas och dödskalle. Mitt på i en krans står inhugget: "LARS ÅBRANDT CATHARINA ÅBRANDT ANNO 1751". Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården.

Personhistoria:

Lars Åbrandt är även han en man som inte lämnat några djupare spår i källorna. Troligen hör han till det sena 1700-talet och kan i så fall vara far till Maria Åbrandt som var gift med Peter Kreuger. Detta par fick 1791 en son som hette Anders Lorentz. Han var direkt anfader till Torsten och Ivar Kreuger.

Catharina Åbrandt bör vara Lars hustru. Inte heller om henne är något mera känt.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- ***Personligt utformad stil***
- ***Personhistoriskt intressant***
- ***Intressant för framtida forskning***

Gravhäll 71

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten. I kanten en bård med märken efter sex lyftringar. På mitten en stor bladkrans, omgiven av fyra rosetter. Inga inskrifter. Stenen i sin helhet mycket sliten.

253 x 179 cm.

- ***Slät häll (1660-1824)***
- ***Intressant för framtida forskning***

Gravhäll 72

Beskrivning:

Av grå kalksten. I kanten en bård med hörnrundlar, de båda vänstra tomma, de högra med resp timglas och dödskalle. I bården läses Jer 18:6 på tyska. På stenens mitt en nedsänkt rundel med utsmyckning i relief: en blomsterkruka och initialerna "H R M T". Ovanför rundeln läses: "DISER STEN VNDT LÄ/GERSTAD HÖRET MICH / M HINDRIC ROS VNDT MEI/NE LIBE FRAVE MARIE TEN / VNDT RECHTE ERBEN / ANNO 1674".

180 x 116 cm

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Hällen skall då ha legat under orgelläktaren på södra sidan. Sin nuvarande plats har hällen troligen fått vid restaureringen år 1914.

Personhistorik:

Hindrich Ros var krukmakare och vann burskap 1660. Vi vet inget om hans liv, men han dog före 1674. Marie Ten är identisk med den Maria Ludvigsdotter von Theen som i sitt andra gifte var gift med Johan Mühlenbruch. Hon var dotter till en pistolsmed och alltså först gift med Ros, sedan med Mühlenbruch men begravdes hos förste maken.

GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- ***Tidig stil (1598-1650)***
- ***Intressant för framtida forskning***

Gravhäll 73

Räfflad häll av ljusgrå kalksten. Ingen utsmyckning.

150 x 119 cm

- ***Slät häll (1660-1824)***

Gravhäll 74

Slät eller utnött häll av brun kalksten.

159 (synlig längd) x 111 cm

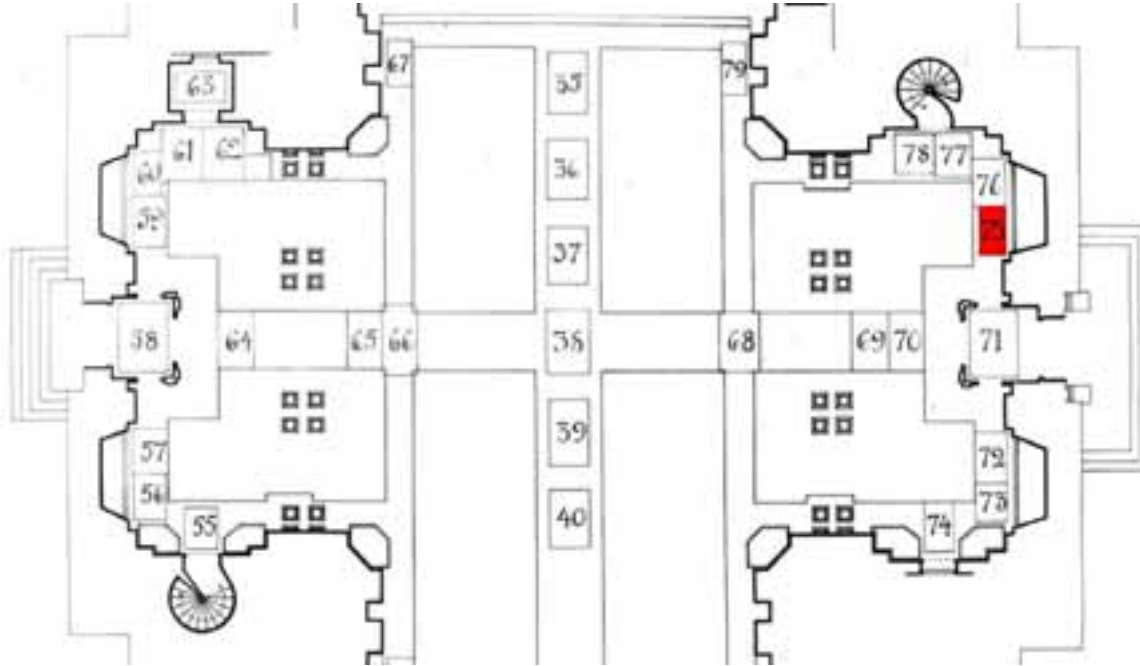
- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 75

Slät häll av gråbrun kalksten. Skadad och lagad.

163 x 97 cm

Detaljbild: Gravhäll 75 ligger i den södra korsarmens östra del.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Slät häll (1660-1824)*

Gravhäll 76

Beskrivning:

Av gråbrun kalksten med till stor del bortvittrad utsmyckning i låg relief. I kanten en bård med hörnrundlar, endast en rundel bevarad (med timglas). På stenens mitt en oval bladkrans, omgivande ett utnött bomärke. Ovanför och nedanför kransen rektangulära tavlor med utnött text. Enligt Baehrendtz lästes i kanten: "DENNA STEEN OCH LÄGERSTÄLLE HÖRER LARS LÖNEBOM OCH DES ANHÖRIGE TIL. ANNO 1695". På den övre inskriftstavlan: "HER WNDER HVILER SKIEPPAREN LARS LÖNEBOM, FÖDH 1650, SALIG AFSOMNADE I HERRANOM D. 14 APRILL 1702. TÄXTEN DAVIDS PSALM D. 116 V. 7. 8. 9.". På den nedre inskriftstavlan: "HER UND...SVEN JON... FÖD A:O 1682 den 1... AFSOMNADE A:O 1... DEN 29 JUNIUS".

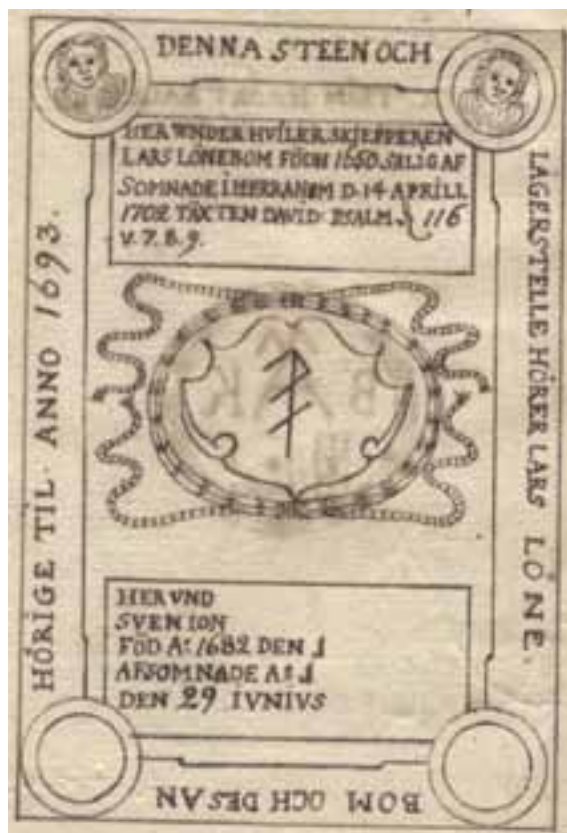
177 x 120 cm.

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården.

Personhistorik:

Lars Lönebom var skeppare, född 1650. Han svor borgared som sjöman 1681. Han levde ett liv som inte lämnade några djupare spår i de källor vi har tillgång till men vi vet att han dog i april 1702. Lönebom var gift med Ingeborg Svendsdotter som avled 1719. Sven Jonsson kan, med tanke på hustruns namn, vara svärfar till Lönebom.

GRAVHÄLL AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

- *Blandstil A (1680-1690)*
- *Avbildad av Frigelius*

Gravhäll 77

Beskrivning:

Av grå kalksten, stympad nedtill. I kanten bård med bibelcitrat på latin (Ps 144:4) samt årtal: "ANNO DOMINI 1598". Överst på mittfältet står: "GVD ÄHR WÅR TRÖST", nedanför detta en sköld på vilken läses: "ION SVENSON / ELIZABET RO/LANS DOTTER". Mittfältet nedre del upptas av en tavla med bibelcitrat (Ps 6:7, 4:8 – 9).

(159) x 140 cm

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. År 1900 uppges hällen ha legat under orgelläktaren på södra sidan. Sin nuvarande placering fick stenen troligtvis vid restaureringen 1914.

Personhistorik:

Jon Svensson. Förmodligen identisk med den bryggare Jonas Svensson som förekommer i källorna. Denne avlade borgared som bryggare 1674 och kallas sig då Joen. Att stavningen av personnamn varierar i olika källor är mycket vanligt. Skrivaren skrev som han tyckte det lät.

Jon Svensson verkade som bryggare till sin död 1705. Han var gift två gånger. Den första hustruns namn är okänt, men hon kan ha varit änka efter bryggaren Christian Schwart. Det förklarar i så fall varför dennes namn finns på hällen. Den andra hustrun hette Catarina Höijer. Hon avled 1753 och var då 81 år gammal.

Elizabet Rolansdotter är inte möjlig att identifiera.

**GRAVHÄLL MED MYCKET HÖGA
KULTURHISTORISKA VÄRDEN**

- *Tidig stil (1598-1650)*
- *Äldsta daterade hällen*
- *Avbildad av Frigelius*

Gravhäll 78

Beskrivning:

Av brun kalksten. I kanten en bård med fyrpass i stenens hörn. På mittfältets övre del ett något nedsänkt, rektangulärt fält med två nu nästan bortnötta sköldar i låg relief. På sköldarna spår av bomärken, enligt Baehrendtz har där också funnits initialer.

165 x 98 cm

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Låg tidigare längst fram till vänster i mittgången, men flyttades vid restaureringen 1914 till sin nuvarande plats. Kalkbruksranden över hällens vänstra del visar att den tidigare låg delvis dold under korttrappan.

- ***Tidig stil (1598-1650)***

Förstorad detaljbild där det framkommer att Gravhäll 78 låg instucken under korrappan, troligtvis mellan 1834 och 1914.

Gravhäll 79

Beskrivning:

Brun kalksten med utsmyckning i relief. Kantbård med randskrift: "DENNA STEN OCH LÄGERSTELLE HÖRER SAMUEL WERNER TILL OCH HANS ARVINGAR A:O 1690". I hörnen rundlar med kerubhuvuden och rosor. Mitt på en krans med ett bevingat änglahuvud och därunder: "EFTER TIGH HERRE LÄNGTAR IAGH MIN GUDH IAGH HÅPPAS PÅ TIGH". Överst i en fyrkant "IAGH WEET..." Hiob. 14:25-27

Anteckningar:

Inflyttad år 1834 från gamla kyrkogården. Först placerad under orgelläktaren på norra sidan. Sin nuvarande placering i södra sidogången närmast koret fick hällen vid restaureringen 1914.

Samuel Werner var tullnär.

Gravhäll 79 förseglades ytterst noggrant vid restaureringen 1914. Lumppappen skars i bitar och lades i reliefen i flera lager så att översta täckande skiktet var slätt. Därefter täcktes allt med sand, därefter papp och slutligen själva mattan.

GRAVHÄLL MED KULTURHISTORISKA VÄRDEN

- *Blandstil A (1680-1690)*
- *Intressant för framtida forskning*

Gravhäll 80

Slät eller utnött häll av brun kalksten.

202 x 107 cm.

- ***Slät häll (1660-1824)***

Litteraturförteckning

Axel-Nilsson, G. (1950) *Dekorativ stenhuggarkonst i yngre vasastil*. Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning: Stockholm.

Baehrendtz, F. (1900) ”Kalmar domkyrkas grafvar och epitafier” I: *Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening II*. Kalmar läns fornminnesförening: Kalmar.

Baehrendtz, F. (1904) ”Pesten i kalmartrakten 1710-1711” I: *Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening IV*. s. 74-79. Kalmar läns fornminnesförening: Kalmar.

Baehrendtz, F. (1912) ”Anteckningar om Kalmar domkyrka – I Byggnadshistoria” I: *Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening VI*. Kalmar läns fornminnesförening: Kalmar.

Baehrendtz, F. (1914) ”Anteckningar om Kalmar domkyrka – II Inredning och lösa inventarier” *Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening VIII*. Kalmar läns fornminnesförening: Kalmar.

Baehrendtz, F. (1920) ”Anteckningar om Kalmar domkyrka – IV Domkyrkans ekonomi” I: *Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening XI*. Kalmar läns fornminnesförening: Kalmar.

Hofrén, M. (1969) *Kalmar domkyrka – Historia och beskrivning*. Kristoffergillet's kalmarhistoriska vägledning nr 4. Kristoffergillet: Kalmar

Jonsson, M. (2006) *Gamla kyrkogården – Fördjupad kyrkogårdsinventering*. Kalmar läns museum: Kalmar.

Lundquist, K. (1992) ”Från beteshage till trädgård – kyrkogårdens historia” I: Bucht, E. red. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. s. 12-34. Del i stad & land, nr. 103/1992, Movium/inst. för landskapsplanering. Sveriges Lantbruksuniversitet: Uppsala.

Rosell, I. & Bennett, R. (1989) *Kalmar domkyrka*. Volym 209 av Sveriges kyrkor. RAÄ: Stockholm.

Theorell, A. et al. (2001) *Minnets stigar – En resa bland svenska kyrkogårdar*. Max Ström: Stockholm.

Ullén, M. red. (2006) *Småland – Landskapets kyrkor*. Forskningsprojektet Sockenkyrkorna – Kulturarv och bebyggelsehistoria – Ett projekt med stöd från Riksbankens Jubileumsfond. RAÄ: Stockholm.

Wadsjö, H. red. (1930) *Gravkonst* Samfundet för hembygdsvård förlag: Lund

Övriga källor

Ragnhild Boström, Fil. Dr. med gravvårdar och Öland som expertområde. Intervjuer i samtalsform via telefon i januari och februari 2008.

”Kalmar domkyrkas restaurering” I: *Kalmartidningen Barometern* (1914-09-19)

Utdrag ur ”Äldre och nyare märkvärdigheter i kyrkorna och deras omgivningar i Norra Möre kontrakt, i följd av komkapitlets cirkulärskrivelse den 28 januari 1829 med åberopat stöd av Kongl. Majt:s nådiga Förordning den 17 April 1828, rörande forntida minnesmärkens fredande och bevarande, samt i vederbörandes närvaro upptecknade år 1830 av B M Lindvall, Konstraktsprost.”

Bilagor

Bilaga 1

Gravförteckning baserad på Fabian Baehrendtz anteckningar från 1914.

Förteckningens årtal refererar exempelvis till året då graven köptes, ärvdes, såldes eller på annat vis bytte ägare. Åren 1733 och 1770 utfördes gravrannsakingar då gravarnas ägarförhållanden noterades. Numreringen korrelerar med Craelius gravkarta från 1682.

Grav	Årtal	Gravinnehavare
1:	1701 1770	Amiral Werner von Rosenfeldt Amiral Gustaf Wattring Riksrådet Karl Johan Ridderstolpe
2:	1707-1733	Landshövdingen Reinholdt Rehbinder
3:		Domkyrkans biskopsgrav (utan häll)
4:	1700 1701 1770	Ernst Lode Friherrinnan Barbara Wulfrath Landshövdingen och generallöjtnanten Bleckert Wachtmeister Wachtmeisters arvingar (Enda idag bevarade gravvalvet)
5:	1770	Kyrkans grav (utan häll)
6:	1687 1770	Märta Stråle af Ekna Erik Ehrenklo Karl Folcker Ehrenklos arvingar (utan häll)
7:	1686 1770	Landräntmästaren Joël Palumbus änka Kyrkans grav (utan häll)

Grav	Årtal	Gravinnehavare
8:	1693 1770	Ekipagekommissarien Sven Nilsson Porsell Hustrun Catharina Zellinger Proviantmästaren (kommissarien) och rådmannen Peter Ruther
9:	1697 1770	Ingrid Trolle Kommendanten överstelöjtnanten Josef Osenhjelm Simon Grubbenhjelm Kapten Klemens Grubbenhjelm Borgmästare Kaspar Hoppenstedt
10:	1691 1770	Katarina Hansdotter Skeppsbyggmästaren Gunnar Olofsson Root Släkten Hanell
11:	1685	Holmmajoren Anders Homman Kommendanten översten Samuel Anckarstjerna Amiralen, friherren och landshövdingen Gustaf von Psilander Psilanders arvingar
12:	1686 1770	Överkommissarien Erik Ehrensköld Konteramiralen Paul von Qvickelberg Erik Magnus Wästfält
13:	1770	Kyrkans grav <i>(utan häll)</i>
14:	1702 1770	Tullförvaltaren Zakarias Lindman Kyrkans grav
15:	1695 1770	Tullnären Reinhold Wallrawe Kyrkans grav <i>(utan häll)</i>
16:	1703	Handlaren och rådmannen Jakob de Rees Handlaren och rådmannen Kaspar Saur Saur arvingar <i>(utan häll)</i>

Grav	Årtal	Gravinnehavare
17:	1702 1770	Kassören Johan Dahlman Hustrun Elsa Lindblad Kyrkans grav
18:	1770	Kyrkans grav <i>(utan häll)</i>
19:	1690 1739 1793	Borgmästare Johan Rodde Färgaren och klädpressaren Peter Strömberg Ombudsmannen och fabrikören Justus Herman Fiedler Vice borgmästaren Anders Lind
20:	1682 1770	Artillerimajoren Gustaf Gyllencartau Landskamreraren Erik Lalin Lalins arvingar <i>(utan häll)</i>
21:	1684 1770	Handlaren och politi-borgmästaren Didrik Mühlenbruch Gustaviana Ekewortzel Zachris Appelgren Johan Adam Grönwedel
22:	1689 1737	Justitie-borgmästaren Mattias Robeck Hustrun Maria Roth Kyrkans grav
23:	1682 1770	Tullnären Didrik Stridbeck Jägmästare Stridbeck
24:	1684 1703 1770	Handlaren Sune Olofsson Handlaren Kristoffer von Sehlzen d. ä. Hustrun Catarina Hingstmans von Sehlzens arvingar

Grav	Årtal	Gravinnehavare
25:	1733	Handelsmannen Johan Fahlberg
		Hustrun Catharina Höijer
	1769	Handelsmannen Johan Peter Thamsten
	1788	Kommendanten och översten Johan Bengt Skytte
26:	1681	Handelsmannen och rådmannen David Heijock
		Första hustrun Martha Stephansdotter Lippia
		Andra hustrun Christina Johansdotter
		Professorn och arkiatern Lars Braun – adlad Braunersköld
	1770	Kristian Burnick
27:	1689	Handlaren och rådmannen Hans Bomgård (Baumgart)
		Hustrun Marta Rodde
	1771	Baumgarts arvingar
28:	1682	Handelsmannen och rådmannen Fredrik Linck
		Hustrun Anna Mårtensdotter
		Hattmakaren Hans Fischer
	1753	Niklas Törngren
	1772	Karl Beckstadius
29:	1686	Handlaren och rådmannen Gerhard Saltzaw
		Anna Witte, Saltzaws hustru
		Handlaren Joakim Saltzaw
		Lektorn, prosten och kyrkoherden i Ljungby Joakim Witte
	1735	Handlare Lars Hasselblom
		Handlare Nils Hasselblom
30:	1697	Rådmannen och stadssekreteraren Gerhard Nilsson
		Hustrun Catharina Franck
		Prosten och kyrkoherden i Åby Daniel Svebilus
	1773	Svebilus arvingar
31:	1691	Handelsmannen och rådmannen Fredrik Siefvert
		Siefverts hustru
	1770	Kyrkans grav

Grav	Årtal	Gravinnehavare
32:	1684 1770	Handelsmannen och rådmannen Mikael Arendt Hustrun Agneta Heijock Handlaren och rådmannen David Mühlenbruch Rådmannen Klas Henrik Mett
33:	1682 1770	Juveleraren och rådmannen Kristian Witte Hustrun Anna Nilsson H. K. Witte
34:	1682 1770	Handlaren och rådmannen Jürgen Bremer Bremers arvingar
35:	1688 1733 1770	Handlaren Hans Bomgård (Baumgart) d. y. Handelsmannen Jakob Gudmundsson Baumgarts arvingar (utan häll)
36:	1697 1770	Handlaren och rådmannen Folke Månsson Hustrun Elin Börjesdotter Jungfru Anna Helena Morin
37:	1683 1724 1770	Bryggaren Johan Mühlenbruch Hustrun Maria von Teen Jakob Gudmundsson Gudmundssons arvingar
38:	1686 1770 1770	Handlaren Per Håkansson (Scheder) Hustrun Elin Jönsdotter Ingeborg Scheder Margareta Scheder (hattmakare Bundis änka)
39:	1683 1770	Skomakaren Kristian Wippert Garvaren Johan Reinhold Baur Bours arvingar

Grav	Årtal	Gravinnehavare
40:	1714 1756 1770	Bokbindaren Karl Beckstadius Handlaren och rådmannen Lorentz Åbrandt Kyrkoherden i Kastlösa Karl Beckstadius
41:	1684 1770	Skeppsbyggmästaren Hans Mickelsson Engel Hustrun Maria Kiön Kapten Per Enhörning Erik Millberg Proviantmästaren Jonas Wideman Widemans arvingar
42:	1691 1767	Borgmästaren Lars Eriksson Rosenlund Hustrun Catharina Henriksdotter Welsin Handelsmannen Magnus Åbrandt
43:	1688 1770	Hattmakaren Johan Fischer Bagaren Joakim Henrik Dolge Buntmakaren Peter Evers Evers arvingar (utan häll)
44:	1684 1721 1770	Handlaren Zakarias Andersson Badaremästaren (fältskären) Ernst D. Salomon Hustrun Catharina Spore Kyrkans grav
45:	1690 1770	Skepparen och handlaren Jakob Henriksson Henrikssons hustru Mikael Gallatz Kyrkans grav
46:	1689 1770	Handlaren Håkan Månsson Hustrun Gertrud Persdotter Handlaren Peter Larsson Wijk Wijks arvingar

Grav	Årtal	Gravinnehavare
47:	1728 1770	Kopparslagaren Anders Hjort Hjorts arvingar
48:	1693 1770	Sadelmakaren Johannes Bruun Kollega Peter Bruuns arvingar
49:	1691 1707 1714 1770	Konterfejaren Hans Bremer Bremers hustru Konterfejaren Mårten (Martin) Jürgens Handlaren Hans Mikael Krahner Handlaren och byggmästaren Hans Mikael Krahner Krahners arvingar
50:	1770	Kyrkans grav – obrukbar p g a orgelläktarens pelare (utan häll)
51:	1770	Kyrkans grav (utan häll)
52:	1705 1704 1770	Bohagsfogden Erik Wallman Handlaren och rådmannen Johan Jakobsson Schultz Kyrkans grav
53:	1683 1748 1770	Guldsmeden Hans Olofsson Sturk Bengt Weijnberg Peter Rosenhagen Rosenhagens hustru Borgmästaren Lorentz Möller Möllers arvingar
54:	1683 1770	Handlaren Jörgen Weijdling Emerentia Hoppenstedt Kaspar Hoppenstedt Hoppenstedtska och Weijdlingska arvingarna

Grav	Årtal	Gravinnehavare
55:	1687 1770	Handlaren och rådmannen Mattias Olofsson Hustrun Sara Gunnarsdotter Rådmannen Jonas Starbeck Fortifikationskassören Nils Krögerström Krögerströms arvingar
56:	1697 1700 1770	Bryggaren Clement Ingelsson Snickaren Baltzar Hoppenstedt Hustrun Dorotea Engels Borgmästaren Kaspar Hoppenstedt Hoppenstedts arvingar
57:	1684 1731 1752 1770	Handlaren Antonius Claesson de la Roche de la Roches hustru Kyrkoherden i Torslunda Nils de la Roche Handlaren Gabriel Myrstedt Handlaren Petter Moberger Hustrun Catharina Elisabeth Swebilia
58:	1688 1770	Rådmannen Peter Bauman Kyrkans grav
59:	1697 1707 1768	Fältskären och rådmannen Peter Wass Wass hustru Skeppbyggmästaren Mikael Gallatz Borgmästaren Olof Gallatz Handlaren Johan Östman
60:	1702 1725 1769	Handlaren Mikael Bomgård (Baumgart) Brukspatronen Anton Cortmejer Handlaren och rådmannen Klas Henrik Mett Metts arvingar
61:	1682 1694 1770	Handlaren Klas Ellers Handlaren Joakim Saltzaw Mikael Weijdling Dykerikommissarien Daniel Weijdling

Grav	Årtal	Gravinnehavare
62:	1697	Apotekaren och rådmannen Johannes Schultze (Schultz)
		Apotekaren Lorentz Kristian Wasserführer
		Apotekaren Daniel Nordstedt
	1771	Wassenführers arvingar (utan häll)
63:	1694	Mikael Wendt
		Hieronymus Wendt
	1721	Bagaren Johan Kreuger (Kröger)
	1770	Kopparslagaren Anders Kreuger
64:	1684	Hauptmannen på Borgholm Lars Assarsson
		Hustrun Matronan Anna Olofsdotter
	1700	Hattmakaren Ulrik Roots arvingar
		Joakim Henrik Dolge
	1770	Dolges arvingar
65-66:	1693	Skepparen och handlaren Peter Johansson
		Hustrun Margareta Jacobsdotter
		Handlaren Sven Sahlsteen
		Margareta Berg
67:	1683	Badaren och stadskirurgen Adam Semmel
		Semmels hustru
	1769	Skepparen Johan Ertman
		Guldsmeden Peter Britt
	1770	Britts arvingar
68:	1703	Handlaren Sven Rosenhagen
	1762	Handlaren Peter Engelund (utan häll)
69:		Lektorernas frigrav (utan häll)
70-74:		Tidigare ägare okända (utan häll)

Grav	Årtal	Gravinnehavare
75:	1703 1770	Kommandanten överstelöjtnanten Kristoffer Falkengren Kyrkans grav <i>(Belägen i den trånga gången utanför biskopsstolen)</i> <i>(utan häll)</i>
76-77:	1770	Kyrkans grav <i>(Tidigare ägare okända)</i> <i>(utan häll)</i>
78:	1770	Kollegernas frigrav <i>(utan häll)</i>
79:	1697 1770	Rådsmannen Markus Kjellman Guldsmeden Olof Sahlstedt Skräddaregesäll Sahlstedt <i>(utan häll)</i>
80:	1770	Kyrkans grav <i>(Tidigare ägare okända)</i> <i>(utan häll)</i>
81:	1706 1770	Handlaren Henrik Nordström Fru Nordström Handlaren Amund Myrstedt Rådsmannen Peter Löhngren Handlaren Henning Myrstedt <i>(utan häll)</i>
82-84:	1770	Kyrkans grav <i>(Tidigare ägare okända)</i> <i>(utan häll)</i>

Bilaga 2

Gravhällar och namn

Gravhällarna och de namn som förekommer i inskriptionerna.
Numreringen korrelerar med J. Fred. Olssons planskiss från 1914.

1	Mattias Olofson Sara Gunnarsdotter Mattias Krögerström	
2	Werner von Rosenfeldt	HUVUDBANÉR
3	Reinholdt Rehbinder	
4	Johan Fahlberg Catharina Höyer	
5	Blechert Wachtmeister ANVAPEN	2 HUVUDBANÉR, 2
6	Mattias Robeck Maria Roth	
7	David Heijock Martha Stephansdotter Lippia	EPITAFIUM
8	Brita Lippie Staffan Bremer David Bremer	
9	Hans Bohmgart Marta Rodde	
10	Didrich Stridbeck	
11	Sven Nilsson Porsell Catharina Zellinger	
12	Dietrich Mühlenbruch Brita Pedersdotter Marta Jegers	EPITAFIUM
13	Caspar Hanell Cristina Cederholm von Schmalensen Caspar Abraham Hanell Anna Elisabet Sjöborg Caspar Cristopher Hanell Carl Gustaf Hanell	

14	Anders Homman	EPITAFIUM
15	Hans Michael Krahner Anna Krahner	
16	Baltzar Hoppenstedt Dorothea Engels	Porträtt tavla Porträtt tavla
17	Folke Månsson Elin Börjesdotter	
18	Christoffer von Sehlzen Catharina Hingstmans	
19	Zacharias Lindman Catharina Lindman	
20	Zachris Andersson Ernst Diderich Salomon Catharina Spore	
21	Hans Mickelson Engel Maria Kiön	
22	L E R L / C H D W (1688)	
23	Petter Moberger Catharina Elisabeth Svebilja	
24	Petter Johansson Margareta Jacobsdotter	
25	Slät	
26	F L A M D (1687)	
27	Hans Johansen Margareta Petersdotter Klatte	
28	Fredrik Siefert Gunilla Johansdotter Rodde	
29	Anders Strömberg (Johan Roddes gamla sten)	
30	Johan Dahlman Elsa Lindblad	
31	Johan Mühlenbruch Maria von Teen	
32	Jakob Henriksson Jakob Jakobsson	
33	Pär Håkansson	
34	Jöns Jönsson Anna Andersdotter	

35	Håkan Månsson Gertrud Persdotter	54	Olof I Knaph Dorothea C.D. Günther
36	Slät		Christopher O.S. Knaph
37	Joakim Dorwichen		Dorothea O.D. Knaph
38	Abraham Heidenrich Strandvaget (Uppgrävd från g:a kyrkogården 1754.)	55	Slät
39	Slät	56	Mattias Håkansson
40	Slät	57	Slät
41	Anders Hjort	58	Slät
42	Slät	59	Ingolf Pederson
43	Slät		Karin Pedersdotter
44	Christian Witte Anna Nilsson Svan	60	Pawel Kaske Balber
45	Slät	61	Esbjörn Höök
46	H H S E P D	62	Gerhard Nilsson
47	Hans Man		Catharina Franck
	Lars Krååk	63	Daniel Jonsson
48	Slät	64	Adam Semmel
49	Christopher L Grubb Christina Stiernefeldt Maria Olofsdotter Anna Grubb Helena Grubb Chris... Axel Grubb Petter Grubb Catarin Christin Grubb Barbro Grubb Johan Agneta Grubb Gustaf Grubb Ca...	65	Anna Olofsdotter
		66	B P S I P D
		67	A S H I D
		68	Slät
		69	Peter Ekelin
		70	Lars Åbrandt
			Catharina Åbrandt
		71	Slät
		72	Hindrich Ros
			Marie Ten
		73	Slät
		74	Slät
		75	Slät
		76	Lars Lönebom
			Sven Jonsson?
		77	Jon Svenson
			Elizabet Rolansdotter
50	Balzer Klunder	78	Slät
51	J. H. Wasserman	79	Samuel Werner
52	Nils Hasselbom	80	Slät
53	Slät		

Bilaga 3

Värdediskussionens utgångspunkter

Värdebedömningen grundas på sammanställningar och analyser av ett omfattande källmaterial. I bilaga 3 finns en förteckning över de kulturhistoriska kriterier som ligger till grund för värderingen. Förteckningen visar också gravhällarnas inbördes samhörighet och likheter.

Kulturhistoriska värden

Gravhäll med placering över ursprunglig grav: 5, 64
Gravhäll med ursprung i koret: 2, 3, 5, 11, 13, 14,
Gravhäll över första begravda personen i domkyrkan: 7
Gravhäll med tillhörande epitafium/vapensköld/porträtt i kyrkorummet: 2, 5, 7, 12, 14, 16 (samt 20 – mellanklockan)
Slät gravhäll som symbol: 25 (som tecken för Ehrenklos häll)
63 (som tecken för kyrkvaktmästaren)
27b (som tecken för biskopsgraven)
Gravhällar unika för Kalmar och Kalmar domkyrka: 1, 6, 10, 11, 52

Ursprung och placering

Gravhäll som legat över grav i domkyrkan: 1-35 (utom 27) 41, 44, 52, 54, 62, 64, 65, 66
Äldsta daterade gravhällen: 77
Yngsta daterade hällen: 13

Person- och kulturhistoriskt värde

Avbildade av Frigelius 1750: 2, 3, 5, 14, 19, 45, 46, 47, 49, 50, 56, 59, 60, 77
Personhistoriskt intressanta: 2, 3, 5, 7, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 26, 44, 49, 64, 70
Intressant för framtida forskning: 24, 34, 37, 44, 45, 50, 70, 71, 79

Konsthistoriskt värde

Tidiga stilar (1598-1650): 37, 38, 42, 46, 47, 49, 59, 50, 54, 60, 66, 67, 72, 77, 78
Broskverksstil A (1640-1680): 7, 8, 17, 28, 29
Broskverksstil B (1660-1690): 12, 31, 34, 22, 23
Utvecklad broskverksstil (1660-1680): 32, 33, 35, 36, 62
Blandstil A (1680-1690): 14, 20, 21, 26, 27, 44, 56, 64, 65, 76, 79
Blandstil B (1690-1700): 9, 16, 18, 62
Karolinsk kalmararbarock (1680-1700): 1, 6, 10, 11, 52
Texthällar (1700-1800): 3, 4, 5, 13, 19, 30, 41, 63
Släta hällar (1660-1824): 25, 27b, 40, 43, 48, 53, 55, 57, 58, 68, 73, 74, 75, 80
Personligt utformad stil: 2, 15, 24, 45, 61, 69, 70, 72

Hantverksmässigt värde

Återanvända hällar: 23, 32, 52
Pedagogiska tvillinghällar: 32 och 36, 33 och 35, 61 och 69

Noter

- ¹ Fabian Baehrendtz redogör för denna skillnad mellan gravarnas olika slag. I mullgraven täcks kistan av jord och andra fyllnadsmassor. Gravkoret är ett murat underjordiskt rum där kistan placeras. Wachtmeisters gravkor har ventilationsschakt som mynnar i gallerförsedda öppningar i absidens mur.
- ² Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ³ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ⁴ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ⁵ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ⁶ Lundquist, K. (1992) s. 15
- ⁷ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ⁸ Ullén, M. red. (2006) s. 122
- ⁹ Ullén, M. red. (2006) s. 123
- ¹⁰ Lundquist, K. (1992) s. 18
- ¹¹ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ¹² Lundquist, K. (1992) s. 20-21
- ¹³ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ¹⁴ Lundquist, K. (1992) s. 21
- ¹⁵ Lundquist, K. (1992) s. 27
- ¹⁶ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ¹⁷ Theorell, A. *et al.* (2001) Preludium
- ¹⁸ Information hämtad ur Jonsson, M. (2006) s. 4 ff.
- ¹⁹ Baehrendtz, F. (1900) s. 10. "Zirater" betyder *utsmyckning*
- ²⁰ Informationen baseras på djupgående analys av Tessins ritningar som görs i Rosell, I. & Bennet, R. (1989).
- ²¹ För mer information om David Haijock, hans grav och gravhäll, samt personhistoria hänvisas till rapportens katalogdel, Gravhäll 7.
- ²² Enligt utdrag ur "Äldre och Nyare märkvärdigheter i kyrkorna och deras omgivning..." upptecknade år 1830 av kontraktsprost B M Lindvall.
- ²³ Baehrendtz, F. (1912) s. 47
- ²⁴ Baehrendtz, F. (1920) s. 5 ff.
- ²⁵ Baehrendtz, F. (1920) s. 14 ff.
- ²⁶ Namnförteckning över gravinnehavare finns i bilaga 1. Uppgifterna är baserade på Fabian Baehrendtz texter.
- ²⁷ Baehrendtz, F. (1920) s. 14 ff.
- ²⁸ Jämför med sidan 15. Källmaterialet är tvetydigt och det förekommer information om att graven skall ha tilldelats Haijock. På annat håll beskrivs att

graven köptes av änkan. Mycket pekar dock på att graven köptes av änkan, som betalade ett lägre pris.

²⁹ Baehrendtz, F. (1900) Författaren redogör för många av gravarnas ägarbyten.

³⁰ Rosell, I. & Bennett, R. (1989) s. 247 ff. Författarna beskriver händelserna kring klockornas omgjutningar.

³¹ Baehrendtz, F. (1914) s. 84

³² Benämningen "flisor" används av Baehrendtz och avser ett antal små kalkstenshällar eller block som tillsammans täckte en grav. Hällpartiet 27B är ett exempel på hur flisorna kan ha sett ut.

³³ Enligt samtal med Ragnhild Boström, Fil. Dr.

³⁴ Hofrén, M. (1969) s. 29 ff.

³⁵ Enligt utdrag ur "Äldre och Nyare märkvärdigheter i kyrkorna och deras omgivning..." upptecknade år 1830 av kontraktsprost B M Lindvall. Här skall även ha funnits en kista tillhörande en kvinna med korslagda armar och helt inbäddad i humle. Vidare finns i koret en sönderfallen barnkista.

³⁶ Baehrendtz, F. (1904) s. 76-77 Baehrendtz beskriver de spännande händelserna kring hur pesten kom till Kalmar och hur den sedan spreds vidare i staden genom några lakan som lånades ut till de smittade besökarna.

³⁷ Baehrendtz, F. (1900) s. 10

³⁸ Rosell, I. & Bennett, R. (1989) s. 119

³⁹ "Kalmar domkyrkas restaurering" I: *Kalmar tidningen Barometern* (1912-09-19)

⁴⁰ Manierismen kännetecknas huvudsakligen av utarbetade kompositioner, överdrivna former och dramatisk rörelse. Manierismen utgör en kontrast mot högrenässansens harmoni, ordning och perfektion.

⁴¹ Axel-Nilsson, G. (1950) s. 347

⁴² Axel-Nilsson, G. (1950) s. 21

⁴³ Enligt samtal med Ragnhild Boström, Fil. Dr.

⁴⁴ Axel-Nilsson, G. (1950) s. 364

⁴⁵ Enligt samtal med Ragnhild Boström.

⁴⁶ Wadshö, H. red. (1930) s. 105 ff.

⁴⁷ Baehrendtz, F. (1914) s. 7

⁴⁸ Hofrén, M. (1969) s. 17: Hofrén anger en lågt räknad siffra på 1000 personer. Enligt kyrkans personal kan siffran vara ännu högre – kanske uppåt 2000 personer.